

NORDISK TIDSKRIFT

FÖR VETENSKAP, KONST OCH INDUSTRI

UTGIVEN AV LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

- Litteraturen i Norden 2014:
 - Henrik Wivel
 - Lars Bukdahl
 - Mervi Kantokorpi
 - Gustaf Widén
 - Úlfhildur Dagsdóttir
 - Anne Merethe K. Prinos
 - Birgit Munkhammar
- Kvinnlig rösträtt 100 år i Danmark
- Intervju med Anna Takanen
- Letterstedt-medaljen till Jan-Erik Enestam
- Bokessä om Olav Duun

STOCKHOLM

■ ■ Ny serie i samarbete med Föreningen Norden ■ ■

Årg. 91 • 2015 • Häfte 3

NORDISK TIDSKRIFT 3/2015

INNEHÅLL

Artiklar

Kvindelofferet. <i>Henrik Wivel</i>	349
Problemer der batter. Dansk skønlitteratur 2014. <i>Lars Bukdahl</i>	353
Har Finlandia-diktatorn god eller dålig smak? Den finska litteraturen 2014. <i>Mervi Kantokorpi</i>	363
Bland hejdlösa berättare och missnöjda poeter. Finlandssvensk litteratur 2014. <i>Gustaf Widén</i>	371
Hoppets land eller öken: Kvinnor, män, gångna tider och modern teknik. Isländsk skönlitteratur 2014. <i>Úlfhildur Dagsdóttir</i>	379
Et bittelite utsnitt av virkeligheten. Norsk skjønnlitteratur 2014. <i>Anne Merethe K. Prinos</i>	389
Examen i författarskolan. Ny svensk litteratur 2014. <i>Birgit Munkhammar</i>	403
Den fortsatte kamp. Kvinders valgret 100 år. <i>Eva Pohl</i>	411

NT-Intervjun

Prime time på Sergels Torg. Samtal med teaterchefen Anna Takanen. <i>Lena Wiklund</i>	421
--	-----

* * *

För egen räkning

Tankar om det nordiska samarbetet. <i>Britta Nygård</i>	425
---	-----

Krönika om nordiskt samarbete

Svår uppgift för Norden, EU och UNHCR att hantera flyktingsituationen. <i>Anders Ljunggren</i>	429
---	-----

* * *

Letterstedtska föreningen

Nordiska förtjänstmedaljen 2015 till Jan-Erik Enestam. <i>Guy Lindström</i>	433
---	-----

* * *

Bokessä

Blick på Olav Duuns diktning. <i>Einar Vannebo</i>	435
--	-----

Kring böcker och människor

Halvvägs – men inte i mål. Fredrik Reinfeldts memoarer. <i>Claes Wiklund</i>	441
Juha Sipilä – en avvikande centerledare. <i>Anja Kuusisto</i>	445
Gullfoss, dansk og islandsk. <i>Jørn Lund</i>	447

* * *

Register över författare omnämnda i Nordisk Tidskrifts

översikter om Litteraturen i Norden 2014. <i>Lena Wiklund</i>	451
---	-----

* * *

Sammanfattning	455
Tiivistelmä.	456

HENRIK WIVEL

KVINDEOFFERET

I en kommentar i *Weekendavisen* (8.5.15) med overskriften ”Dansk litteratur lider under kvindelige forfatteres dominans” rejste litteraten Mette Høeg i foråret 2015 en af de største og mest omfattende debatter om skønlitteraturens form, indhold og modtagelse i nyere tid. Mette Høegs hovedpointe er, at de yngre kvindelige forfattere er selvoptagede, og at deres tekster fremstår som ”udtryk for den forvænte teenagers forkælede insisterende på at blive set og forstået fuldt ud og helt af sine omgivelser”. Hun hævdede endvidere, at de unge kvindelige forfatteres tekster var indholdsmæssigt tomme, narcissistiske og med en ”fuldstændig uvedkommende historie”. Ung dansk litteratur savner med sit kedsommelige krops- og kønsfokus og sin offertænkning efter Mette Høegs mening udsyn og radikalitet.

I analysen af hvorfor ung dansk litteratur lider af feminin ”blødhedskultur” og piget selvoptagethed peger Mette Høeg på to instanser: Dels Forfatterskolen, der igennem et par tiår har udklækket en række primært kvindelige forfattere med et ganske bestemt stilideal, hvor det lyriske, sarte og poetiske har forrang frem for en episk og virkelighedsvendt realisme. Dels de litterære kritikere, der patroniserende har taget de unge kvinder under deres beskyttende vinger, og plukket dem så unge som overhovedet muligt ud fra en opfattelse af, at det unge er det nye, at det feminine er det progressive. Altså dybest set en avantgarde-tænkning, der har været normdannende for det 20. århundredets kunst, og en feministisk tænkning, der har været normdannende for det 20. århundredets kønspolitiske kampe.

Ved ikke alene at lægge sig ud med de unge kvindelige forfattere og dermed den feministiske selvforståelse, men også med forfatternes lærere på Forfatterskolen og mediernes etablerede kritikere, skabte Mette Høeg den bredest mulige front. Der var tale om den totale krænkelser. Reaktionen lod ikke vente på sig. Både de sociale medier og det trykte medier har lige siden flydt over med kritik af Mette Høeg. Kritikken har været unison og til en vist mål bekræftet Mette Høegs påstand om, at den danske litterære kultur er en konsensuskultur, der nødtigt vil andet end at bekræfte sig selv i sin egen politisk korrekte fortræffelighed. Ser man bort fra de mest hadefulde personangreb fra de sociale mediers overdrev har kritikken været båret af forargelse og ligefrem vantro. Hvordan er det muligt at være så rystende naiv, fordomsfuld og uvidende? Nogle har subtilt opfattet Mette Høegs kommentar som en ”performativ gestus”, hvor hun ironisk iscenesatte sig selv for at se, hvor langt det rakte. Og det har allerede rakt langt. Mette Høeg blev straks tilknyttet *Weekendavisen* som anmelder og fik også sit eget radioprogram på

Radio24syv, selvfølgelig med titlen ”Høeg over bog”. Og der venter helt sikkert flere magtfulde hverv inden for den litterære institution og de kulturelle organisationer på Mette Høeg. Hun er på vej til at blive et fænomen, der netop performativt er større end livet.

Skarp vinklet

Selvfølgelig er Mette Høegs kritik af den feminiserede offerfølelse og det litterære snæversyn, der synes at præge den litterære kultur i Danmark, alt for skarpt vinklet og ensidig, ligesom den – som flere kritikere fuldt berettiget har bemærket – bygger på et alt for spinkelt empirisk grundlag, og en ubefæstet og mangelfuld viden om samtidens litteratur. Mette Høeg har i nogle år studeret i Californien og tillige opholdt sig i Mexico, og hun har derfor været uden for den litterære cirkulation i Danmark. Men det er på den anden side også dette ”fremmede blik”, der betyder, at hendes kritik overhovedet har interesse. Hun ser udefra og ind. Eller oppefra og ned. Og så stikker hun pinden i myretuen. Det oprømte kaos efterfølgende kan vise sig at være givende. For hendes position i sig selv er tydeligvis provokerende og angstfremkaldende for den normaldanske selvtilstrækkelighed og selvtilfredshed.

Reelt er Mette Høegs kritik ikke ny. Kritikken af Forfatterskolen har stået på i årevis og kendes – som det kan læses i Birgit Munkhammars karakteristik af svensk litteratur i dette nummer af *Nordisk Tidsskrift* – også fra Sverige. Men i Danmark har kritikken offentligt været fremført af ældre, fortrinsvis mandlige forfattere, som salig Klaus Rifbjerg, og den har derfor kunnet affærdiges som patriarkalsk og utidssvarende, for ikke at sige reaktionær. Og at kvindelige forfattere dominerer den litterære offentlighed er et notorisk faktum, hvad der eksempelvis også kan læses ud af Anne Merethe K. Prinos’ karakteristik af norske romaner her i *Nordisk Tidsskrift*.

Det er kvinderne, der skriver den største del af skønlitteraturen, og det er kvindelige læsere, og til et vist mål også kvindelige kritikere, der former receptionshistorien, præger bogmarkedet, oplæsninger, symposier, bogmesser og litterære festivaler. Hele den skønlitterære cirkulation er holdt i live af kvinder – tak for det! – og man kunne stiltødt spørge Mette Høeg om, hvorfor litteraturen så ikke skal rumme de problemstillinger, der synes at optage kvinder og formidles i en form, kvinder synes at foretrække?

Når Mette Høeg har provokeret så mange skyldes det ikke mindst hendes køn og hendes alder. Hun er selv kvinde, og hun er selv ung. Men solidariserer sig så helt åbenbart ikke med sine medskrivende søstre. En af de få kvinder, der er kommet hendes synspunkter i møde, er den etablerede forfatter Katrine Marie Guldager. I en kronik i dagbladet *Politiken* (28.5.15) gør hun op med autofiktionens privaterier og den generelle selvoptagethed både hos forfattere og i samfundet. Katrine Marie Guldager stiller spørgsmålet: ”Hvad nu, hvis

der faktisk er en litterær bermudatrekant af privathed, selvscenesættelse og offerroller, som en gruppe kvinder ser ud til at falde i? Må man så ikke sige det? Fordi de er kvinder? Fordi det er politisk ukorrekt? Fordi kvindefrigørelsen ikke kan gøre noget forkert?" De fleste reaktioner på Mette Høegs kritik giver svaret. Nej, det må man ikke.

Patetisk skønhed

Man kan spørge sig, hvad det så er for en type forfatter og en type litteratur Mette Høeg ønsker sig i stedet? Og her bliver hun for alvor interessant, ja man kan ikke sige sig fri for, at der kommer en vis patetisk skønhed over Mette Høegs fremturen. I en kronik i dagbladet *Politiken* (12.9.15), skrevet i forlængelse af hendes radioudsendelser, peger Mette Høeg på, hvad det er, hun ønsker. Hun ønsker den mandlige forfatter tilbage! Ja, ikke alene det. Hun ønsker den klassiske maskuline forfatter tilbage! Ikke i den sunde, muskelsvulmende og halvfascistiske udgave. Nej, i den hedonistiske, hensynsløst turende udgave. Forfatteren som frenetisk selvfortærende åndstype på rejse igennem gale nætters rus. Som selvforbrændende eksempel peger hun på den danske journalist, forfatter og filminstruktør Henrik Stangerup (1937-1998), der hævdede sig og sine bøger med suveræn individualitet, helt uden hensyn til sig selv, endsige den litterære institution. Hans deroute var progressiv, som hun skriver: "Ordentligheden blokerer for en erkendelse og en værdsættelse af, at derouten ikke kun er negativ, en bevægelse ned i et hul og et tegn på svaghed, men også potentielt en frigørelse og en frisættelse fra en undertrykkende og konform kultur".

Det er ikke tilfældigt, at Mette Høeg peger på en afdød forfatter og forfører. For som maskulin type er han døende eller uddød inden for den litterære kultur. Han er ikke samtidig, eller rettere: For Mette Høeg peger han på en historisk samtidighed, en konfluens, vi bør vedkende os nødvendigheden af. Mette Høegs syn på forfatterrollen og litteraturen er dybest set anarkistisk, sentimental og lidenskabelig romantisk. Det bliver spændende at se, om hun kan holde til det.

LARS BUKDAHL

PROBLEMER DER BATTER

Dansk skønlitteratur 2014

Jeg var den anden aften inde og se en ny-versionering af det problemdebat-terende, litterære værk par excellence, Henrik Ibsens *Et dukkehjem* fra 1879. Men ikke inde i teatret, inde i et privat hjem, en snæver etværelseslejlighed i Valby, beboet af et ungt, studerende par, som havde meldt sig frivilligt til at spille hovedrollerne som Nora og Helmer, mens tre professionelle skuespillere fra Teaterkompagniet Teatergrad instruerede og sufflerede (parret havde ikke fået lejlighed til at forberede sig), spillede birollerne og interviewede parret om deres virkelige liv vis á vis dramaets drama.

Det kan lyde som et forceret og intimiderende koncept, men i praksis viste det sig at være en både dynamisk og rørende reaktivering og -aktivering af det gamle, evigt aktuelle stykke om ægteskabets forlorenhed – og jo netop fordi det skete med stor kunstnerisk disciplin og koncentration, hvad angår både planlægning og udførelse: originalteksten var foldet perfekt sammen til en virkeligheds-bjørnefælde.

Jeg fortæller om denne overrumplende positive teateroplevelse, fordi den minder mig om de vigtige, danske, skønlitterære bøger, der i 2014 valgte at følge Georg Brandes' gamle parole og sætte problemer under debat, og den ikke-naturalistiske måde, de gjorde det på. Og fremfor alt tænker jeg på *Maja Lee Langvads* to bøger, den hardback-tykke *Jeg er vred* og den flaprende tynde *Find Holger Danske Appendix*.

Den sidste titel henviser direkte til Langvads bemærkelsesværdige, på samme tid cool avantgardistiske og eksplosivt inderlige debutbog *Find Holger Danske* fra 2006. Der blandt andet indeholdt tre ubesvarede spørgeskemaer – parallelt med interviewene i *Dukkehjem*-aktiveringen – henvendt til ”min biologiske mor”, ”min adoptivmor” og ”mig selv”. Formen kan ikke være mere kølig, indholdet kan ikke være mere brændbart:

”1./ Hvor ofte tænker du på mig: a. Dagligt?/ b. Sjældent?/ c. Aldrig?/
2./ Har du nogensinde fortrudt, at du bortadopterede mig?/ 3. Hvis jeg
en dag besluttede mig for at opsøge dig:/ a. Vil du håbe, at du lever?/ b.
Vil du håbe, at du er død?”

Appendix indeholder fire spørgeskemaer, til ”min biologiske mor”, ”min biologiske far”, ”den ældste af mine biologiske søstre”, og ”mig selv”. Bogen eller hæftet er illustreret med snapshots af forfatteren på hesteryg og med cowboyhat sammen med to ældre koreanere, der næsten ikke være andre end

hendes forældre. I den lange mellemtid mellem debuten og de nye værker er der nemlig sket det ude i virkeligheden, at Langvad har fundet og opsøgt sine forældre i Korea. Derfor er nye, mere vidende spørgeskemaer nødvendige, og spørgsmålene er ikke blevet en disse mindre nøgne og nådesløse:

”1. Ville du ønske, at jeg ikke havde opsøgt dig?// 2: I det tilfælde at jeg flytter tilbage til Danmark:/ a. Vil du blive skuffet?/ b. Vil du blive lettet?// 3. Er du skuffet over, at jeg blev bortadopteret til Danmark og ikke til USA, som du altid har troet?”

Det er også i denne omgang en voldsom stilhed, hvert spørgsmål bliver fulgt af, både når man selv læser spørgeskemaerne og når man hører dem læst op; enhver læser/tilhører tvangscastes som morfar, søster, forfatter i en direkte konfrontation med både nødvendigheden og umuligheden af et svar.

Uretfærdigt, men forståeligt nok, talte anmelderne forholdsvis lidt om *Appendix*'et og temmelig meget om *Hun er vred*, der på en helt anden tydelig måde ligner (og vejer som) det hovedværk, det er (men som *Appendix*'er tilsammen med debutbogen i den grad også er) og blev poly-prisnomineret til at være.

Udgangspunktet er det samme: forfatterens rejse til og årelange ophold i Seoul i Sydkorea. Men hvor spørgeskemaerne fokuserer snævert på familierelationerne, ekspanderer total-hybriden – debatindlæg/fagbog/selvbiografi/roman/langdigt? – ud i alle retninger: fortæller adoptionens historie, kortlægger adoptionens økonomiske netværk og ideologiske bolværk, gengiver andre hjemvendte adoptanters historie, dykker bagud i forfatterens egen historie som barn og voksen, beretter i øjenhøjde om forfatterens koksede forsøg på at forholde sig til sin koreanske familie og det koreanske sprog og det koreanske som sådan og besværger selve den absurde, umulige skæbne som adoptant.

Den hele rundhorisont lægges frem ved hjælp af det samme effektivt eneroverende formelle trick: De små og (som i én sætning) bittesmå stykker begynder alle som én med titlens tre ord: Hun er vred ... Igen en virkelighedsfælde, i form af en demokratisk raseri-maskine, der fanger mus såvel som elefanter:

”Hun er vred over, at lægen på Samsung Medical Center ikke snakkede engelsk. Det eneste, han forstod var, da hun spurgte ham, om hun havde brystkræft. ”cancer eopseyo” blev han ved med at sige, mens han holdt armene op foran sig i et kryds. Forinden havde hun bedt sin tolk om at ringe til hendes storesøster for at spørge om der var nogen i deres familie, som havde brystkræft.// Hun er vred over, at det ikke er alle koreansk adopterede kvinder, der ved, om det er arveligt disponeret for brystkræft.// Hun er vred over, at det ikke er alle koreansk adopterede kvinder, der ved, om de er disponerede for sygdomme i det hele taget.// Hun er vred over, at der i det hele taget findes arvelige sygdomme.// Hun er vred over, at der overhovedet findes sygdomme.”

Det er sjældent med en bog, der på samme tid er så uselvisk og så inderlig, så rig, også bare på *hard facts* og så følelsesfuld, så forbitret prosaisk og så syngende poetisk – det ligner til forveksling en fremtidens skønne litteratur!

Og gør det endnu mere, når den ses hånd i hånd med de tre erfarne forfattere *Naja Marie Aidts*, *Line Knutzons* og *Mette Moestrups* kulørte og glittede monstrum af en fællesbog, *Frit flet*, hvor de anonymt taler hver for sig (ikke forfærdeligt svært at gætte hvem der er hvem) og i munden på hinanden (i ikke mindst de enormt sjove og ømme logbøger fra flere fælles skrivesessions) og – i interviews og enqueter – med familiemedlemmer, eksperter (på bl.a. feminisme og migration) og digterkolleger om friheden og manglen på samme i at være menneske, kvinde/mand, digter – og taler, når de taler med sig selv og i munden på hinanden, på vildt mange måder, fra højstemt poesi til parodisk brevkasse; særlige sektioner præsenterer dokumentarisk materiale, mødereferater fra hemmelig klub, privatfotos fra alle årene.

I Langvads *Jeg er vred* åbner en stram form og et stramt koncept for en hel række zoner af betydning indenfor den samme tematiske/episke/autofiktive arene: Adoptant rejser til Korea og forholder sig til adoption. I *Frit Flet* er formen/konceptet et let organiseret, reelt flerstemmigt kaos, der nok har en vis feministisk, postkolonial optik, som bogen her og dér tynges en smule ned af, men den grundlæggende energi er og bliver anarkistisk nysgerrig, rettet indad mod den midaldrende forfattertrios eget eksemplarisk koksede livsløb og udad mod de nærmeste og de fjerneste.

Det var 1970'erne parole, at det private var politisk og det politiske privat; med Langvads og Aidts/Knutzons/Moestrups bøger er den parole omsider blevet kunstnerisk forløst i genuint åbne former, forbandet (og ikke forbenet) forjættende!

Ungdom ængstes magtfuldt

I slipstrømmen på Yahya Hassans astronomiske succes med sin debutbog af samme navn som sit navn (og i mangel på nogen nye bog fra ungersvenden) var der i 2014 forøget fokus på unge og debuterende poeter; deres anmeldelser blev større og tydeligere – og unge anmeldere blev hyret til at anmelde dem – og det var ikke ualmindeligt, at de blev interviewet sidelangt med store portrætbilleder.

Den tydeligst gennembrydende, unge digter var *Theis Ørntoft* med sin anden bog, beskedent-ambitøst (a la Oehlschläger og Johannes V.'s debut-samlinger 1803 og 1906 nemlig) betitlet *Digte 2014*, der ikke havde noget imod at blive læst politisk og nærmere bestemt øko-politisk. Med stor sarkastisk og visionær veloplagthed skred vanligt centrallyriske, digterflanerede attituder ud i rablende brandtaler og foruroligende, planteovertagende sci-fi-scenarier. I forhold til Langvads og Aidts/Knutzons/Moestrups inklusive

hybrider er det som en dybt traditionel profet-*loner*, at Ørntoft tager ordet og opmærksomheden, men det gider man jo ikke klage over (ret længe), når farten og fantasien i indignationen er så gennemgribende:

”Jeg drømte at vi ikke længere fastholdt hinanden/ i menneskelige former./ Jeg drømte at små tæger/ sugede sig fast på sekundet jeg blev født i/ så grundvandet på en fjern planet blev til blod./ Nu viser Eurosport tennis.”

Flanør-delen af Ørntoft-universet (som han selv nøjedes lumsk nonchalant med i sin nyklassiske debut *Yeah-suiten*) rendyrkes med humoristisk og systematisk pokerfjæs i *Caspar Eric's* debutsamling *7/11*, bortset fra at han ikke rigtig rør sig ud af stedet; han sidder mest på sit værelse med Vanilla Coke og syrligt slik og dyrker sin hjertesorg på de sociale medier; det er en minutiøs tristesse, kan man sige, men den har en herlig distance til sig selv og – som Det Nye måske – et inderligt forhold til distancen.

Den præcist jævnaldrende debutant (født 1987) *Lea Marie Løppenthin* er i sin debutbog, fint og sigende betitlet *nervernes adresse*, anderledes tyst og sirligt og tænksomt og – tør jeg sige? – finurligt hverdags-iagttagende:

”kørerne har brune kroppe og hvide ansigter, de skiftevis ligger i klynger og løber rundt/ der findes en distræt glæde, der fordeler sig på en serie af områder/ det kan være det er hjernernes rester i landskaberne”

Helt ud af hverdagen hvirvler den fem år endnu yngre debutant *Signe Gjessing* i sin knitrede forunderlige (herunder forunderligt betitlede) debutsamling *Ud i det u-løse*, eller rettere sagt: hun klipper hverdagen fra hinanden og kaster delene virtuost højt op i vejret, eller med hendes egen, skamløst ordspillende spidsformulering: ”jeg kaster handskerummet ud i himmelrummet.” Og så må læseren bare forsøge at gribe med de alt for få arme, han og hun har.

Propos læsernes forarmede uforgribelighed må det her være på sin plads at omtale de (mindst) to digtbøger, Gjessings åndelige granonkel *Simon Grotrian* udsendte: salmesamlingen *Himmeldrift* på et lille silkeborgensisisk forlag og digtsamlingen *Gogoilden* på grande Gyldendal; den eneste forskel på de himmelske og profane syner er førstnævntes rim og metrum, lynene krøller lige sindsoprivende.

To unge, bemærkelsesværdige prosalyriske debutanter (og, hov, sikke bøgerne ligner hinanden: s/h foto på grå/brækket hvid baggrund) er *Sigurd Buch Kristensen* med sin notat-skrøbelige genskrivning og genopførelse af første bind af Achton Friis' oldgamle *De danskes øer* og *Ninette Larsen* med sine stenet stemningsfulde arabesker i *Hybrid*. Mens den + 40-årige kortprosa-debutant *Henrik Kabell* i *X* ter sig insisterende, hvis ikke aggressivt energisk.

To yngre digtere på vej videre er *Daniel Dalgaard* med *Spejlkamel*, hans anden bog, vellykkede eksperimenter i digressiv *real time*-erindringsvirksomhed, og *Rasmus Halling Nielsen* med *Mörkhall*, hans anden overgrundsbog (et væld af undergrunds- og PDF-bøger forefindes, også fra 2014), hvor en afdød farfar mindes manende mellem flaksende fragmenter.

Til sidst i dette afsnit kan digteren *Sternberg* placeres, selvom han hverken er debutant eller ung, men hans nylige opblomstring ud i en underfundig konceptuel-naivistisk poesi gør ham til en forvokset fætter til flere af de strengt nye stemmer; seneste bind er *Depressionsdigte*, der helt enkelt er digte, der har det helt elementært ad helvede til, og som altid peges (og i dette tilfælde skammes) læseren direkte ud:

”du er som læser/ ond og forkælet// at du kan// læse om mine/ trængs-
ler// uden at gøre noget”

Romaner skal fare vild

Grønlandske *Niviaq Rasmussen* selv-oversatte debutroman – en af årets få betydelige prosa-debuter – *Homo Sapienne* er en rigelig bastant, men overbevisende livfuld beretning om og fra fire unge grønlandere, der slås med deres (ikke mindst seksuelle) identitet.

Grønland er også scenen for *Iben Mondrups* gennembrudsroman *Godhavn*, hvis hovedpersoner til gengæld er tre danske søskende, en lille pige, en større dreng og en teenage-pige; parallelt med *Homo Sapienne* møder vi dem i hver deres med de andres sammenflettede, suveræne og ensomme univers. Mondrup skriver sig helt tæt på sine personers nysgerrighed og rådvildhed, samtidig med at det grønlandske sanses i ueksotiserende, forbihvirvlende øjenhøjde.

Årets anden gennembrudsroman er *Peter Højrup*s *Island*. Ligesom Iben Mondrup er Højrup en ”smal”, ”eksperimental” forfatter, som accepterer og

omfavner og tilegner sig en traditionel romanform, i Mondrups tilfælde *coming of age*-romanen, i Højrupps sammenbruds-romanen (meget modsatte romanformer), og pludselig ter sig skarpere og stærkere end nogensinde. Højrupps roman lyder i referat lige triviel som Mondrups: En forfatter kæmper sig vej til en bogmesse i København krydsklippet med, at han senere er på vej til Island for at genvinde sin kone, men det er så forbandet intenst og så herligt vittigt skrevet, at man overgiver sig aldeles.

Årets to bedste romaner står mestrene *Helle Helle* og *Harald Voetmann* ikke overraskende for, og de kan nærmest ikke være mere forskellige: I *Helle Helles Hvis det er* støder en mand og en kvinde tilfældigt på hinanden i en skov i Jylland og farer uhjælpeligt vild og må tilbringe natten sammen; manden er jeg-fortælleren, men det er kvindens forbumlede livshistorie, bogens store midterdel går med fortælle, med jo så ham som vores medie for hende. Det handler om liv, som står stille, og liv, der bare blæser derudad, og Helles sørgmuntre sætnings-akkuratessse er så brillant som nogensinde:

”Hun kommer fra Aars, hun arbejder i en tøjforretning, det er bare midlertidigt. Hun for vildt først på eftermiddagen. Som jeg nok har bemærket, er der ingen mobildækning. Hun gestikulerer en del, hendes hænder er korte og firkantede./ - Det er lidt noget pis, siger hun./ Vi står midt i lysningen, vi ser os omkring i forskellige retninger. Vi kommer ikke ind på, at hun sad i det træ. Det er ved at blive dunkelt, det høje græs bølger i mange slags bleggult. Der er et svagt spor igennem det, hvor jeg gik, men jeg kan ikke se hendes.”

Harald Voetmanns Alt under månen (præmieret med Kritiker-prisen) er hans historiske roman nr. to og ligesom nr. et, *Vågen*, der foregik i antikken, organiserer den sig som et både velordnet og viltert mix af fiktive dokumenter. Denne gang er tiden 1500-tallet og stedet (for det meste) øen Hven, hvor den verdensberømte astronom Tycho Brahe havde sine observatorier. Tycho selv filosoferer misantropisk i nogle breve til sin afdøde tvillingebror, en af hans assistenter, kaldet drabanter, skriver dagbog om det altid mistrøstige vejr og sit eget ikke mindre mistrøstige liv, hvilket er noget af det mest og tystest bevægende, Voetmann (delvist) har produceret – til gengæld er der fuld tryk på de barokke-galsindige visioner og det vulgære-groteske leben i tekster omhandlende/udgående fra to mindre berømte mystikere/videnskabsmænd, der havde deres (fiktive?) gang på Hven. Det er næsten alkyvistisk så generøst meget fint og vildt, Voetmann får ud af sin flerstemmige pastichiøsit.

Kun to af Danmarks mange, betydelige veteran-prosaister rørte på sig i 2014. *Klaus Rifbjerg* udsendte (foruden en kun halvt inspireret digtsamling om togdrift, der rent faktisk hed *Fut fut fut*) en miniature-roman, *Idræt*, om et midaldrende road trip op gennem Jylland med mange smukt ringende miniature-afsnit. *Bent Vinn Nielsen* bugtalte i romanen *Den svævende tankbestyrer* sin titelpersons genfortælling af sit helt almindelige, dybt kringledede liv med vanlig sardonisk lune.

Agterudsejlet er den nydende triste titel på fjerde bind i *Christina Hesselholdts* serie af sirligt digressive ”fortællekrede” om Camilla og hendes venner og veninder; det vil sige, at serien har brudt trilogi-muren og nu bare og frygtelig gerne kan fortsætte evigt. En melankolsk, personlig post-apokalyptisk tilstand (Camilla er blevet skilt, hendes mor er død) vendes pludselig og ekstatisk på hovedet af noget så banalt som en forelskelse. *Hans Otto Jørgensen* præsenterer et prosaisk raritetskabinet med sådan cirka samtlige forfatterskabets stemmer og faconer, fra knoklet notat til silende socialrealisme, under den passende monstrøse titel *Hids jer lidt ned derhenne og lad dværgen komme forbi*.

Tre unikummer yderligere: 1. *Sidsel Falsig Pedersens* roman *Hestens fødselsdag*, med den hidtil stilfærdigste og sjoveste udgave af Falsig Pedersens

faste, stille eksistenser i hovedrollen, som rengøringsdame i en forlystelse-spark. 2. *Amalie Smiths* ”roman” *Marble*, der sammenstiller autofiktiv flaneren i Athen med citater fra breve mellem billedhuggeren Anne-Marie Carl Nielsen og hendes mand, komponisten Carl Nielsen og (illustrerede) grublerier over arkaisk skulptur og 3D-kopier – det er på sin helt egen sært tørre måde effektivt svimlende. 3. *Majse Aymo-Boots* ”roman” *Over os hænger en vidunderligt sol*, der er virkelig svært at blive klog på, men let at lade sig incitere af: et på samme tid inderlig og parodieret flashback til folkeskolen knopskyder hallucinatorisk-satirisk, eller hvad ?

Poesi og diverse og det, der er værre

Man hører ikke mig sukke over, at fremragende digtere fra 1960’er-70’er-generationen flittigt ligner sig selv: *Peter Laugesen* med viis tumult i (haikutitel!) *Der er ingen til stede kun ordene i flok som dyr på vej*, *Per Aage Brandt* med filosofisk melankoli i *Tidens tand, mørkets hastighed*, *Niels Simonsens* med udflippet bravur i *Bøgerne, månen og hendes firehjulstrækker*, *Susanne Jorn* med prikkende præcision i *Fuglen i skoven* og *I den skønneste orden*, *Asger Schnack* med syrlig surrealisme i *Den sidste vågne racerbil* og *Eske K. Mathiesen* med klar og raffineret poesi simpelthen bare i flere små og bitesmå publikationer, og blandt andet *Skvalderkål*, der indeholder dette titeldigt om den uslukkellige, poetiske forvandlingsstyrke:

”Selvom det er 5 grader varmt/ viser sneklatten i hasselhegnet/ misundelsesværdigt få tegn på fortvivlelse./ siver trøstigt ned i jorden/ i sikker forvisning om,/ at den snart vil genopstå/ som skvalderkål.”

Katrine Marie Guldager gjorde overraskende poetisk comeback, efter mange år nedsunket i stadig mere alvidende og smalsporet slægtsromaneri med samlingen *Et sted i verden*, der heldigvis var noget for temperamentsfuld til at opfylde sin ambition om at agere gylden og moden, Søren Ulrik Thomsens centrallyrik.

Og så bliver det hybridere: *Pia Juuls Avuncular* er en to stærkt forskellige bøger i én: Dels en hård, kuldslået digtsamling og dels en hyggelig, oprømt samling onkel-tekster, der onkelagtigt handler om onkler, i verden og i digterens liv – radikalt skeløjet! *Jens Blendstrups Luskéfisefortællinger* er ikke en barndoms-kortroman, men prosapoetiske løgnehistorier om en mulig barndom, ligesom hans store *Venedig*-bog mindre skjult er den reelle, vandede by fantaseret helt ud i skoven. *Mette Østgaard Henriksens* pixibog *Lesbiske eventyr om mænd* består af små og ømme mandeportrætter, hvor det sølle umærkeligt flyder sammen med det værdige.

Et slags mandeportræt er også *Christian Hagens* helt umulige monster-bog *Boyfrind – Frits Flets* onde tvilling, her er kulørtheden ikke friskt pågående,

men grelt forgrimmende – en kvinde skriver om/til sin bøffede kæreste på naivistisk brækket engelsk og troldspejlende deres syge forhold begiver hun sig ud på foto-happenings med udenlandske prostituerede, lad os kalde det: Magtfuldt påhitsomt koncept-aggressivitet.

Sidste og umuligste og sandeste bog er en årbog, et nyt årtusindes *Hvem Hvad Hvor* eller *Blæksprutten: Digteren Christoffer Ugilt* og hans bror, programmæren *Troels Ugilts Individ i fællesskab 1*, der består af samtlige overskrifter i danske net-medier fra november 2013 til november 2014, der starter med 'jeg' eller 'vi' i to spalter ved siden af hinanden. Det bliver tilsammen et uhyggeligt og kosteligt rammende portræt af den danske folkesjæl, i flok og helt helt alene:

”Vi vidste, der ikke var noget at komme efter/ Vi reagerer på al skatteunddragelse/ Vi står bag Kairo-bombe/ Vi kan acceptere regulering af sæler/ Vi gav dem peberspray”

”Jeg undgik en UFO/ Jeg får en succesoplevelse hver gang/ Jeg knaldede min mors veninde/ Jeg vil være den største torsk af alle/ Jeg læste næsten alle mine lektier”.

”Hun er vred, jeg er ude af mig selv og vi vrider os.”

MERVI KANTOKORPI

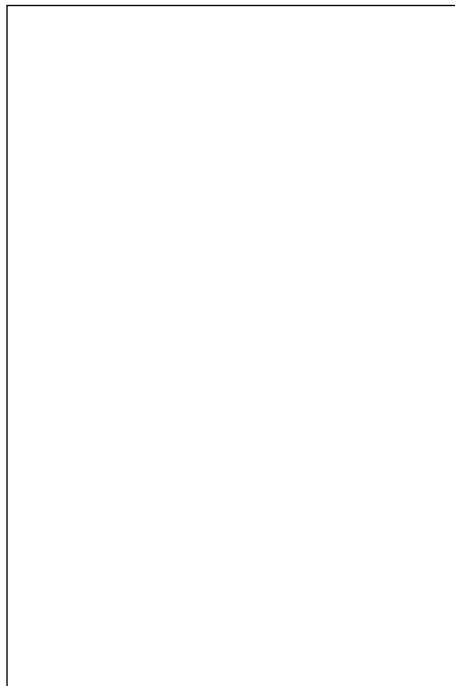
HAR FINLANDIA-DIKTATORN GOD ELLER DÅLIG SMAK? Den finska litteraturen 2014

Finlandia-priset fyllde igen de förväntningar som allmänt ställs på det. Det höjde den vinnande bokens försäljning med flera tiotal gånger och fick till stånd en exceptionellt god debatt om den finska romanen. Ekonomiprofessorn Anne Brunila var denna gång beslutande `diktator` om vem som skulle få priset och gav som enväldig det till den roman som gav henne den mest gedigna läsoplevelsen. I sitt anförande vid prisutdelningen beskrev hon författaren *Jussi Valtonens* nästan 600 sidor långa segerverk *He eivät tiedä mitä tekevät* (*De vet inte vad de gör*) ”som spränger medvetandet: Boken öppnar på flera sätt nya dörrar i den finska litteraturen både innehållsmässigt och stilistiskt”, sade diktatorn fylld av glöd.

Hufvudstadsbladets litteraturredaktör, kritikern Pia Ingström rubricerade följande dag sin artikel om prisfesten: ”Obegriplig smak” och förvånade sig över Brunilas beslut. Enligt Ingström saknade Valtonens roman centrala skönlitterära förtjänster som ett expressivt språk och en djup människoskildring. Ingström tyckte att boken verkade vara ”engelska skriven på finska”. Hon frågade också, varför Valtonen hade skrivit romanen just om i och för sig intressanta teman, d.v.s. hon ifrågasatte starkt bokens litterära värde.

Pia Ingströms synsätt är viktigt även om det representerar endast åsikten hos en ganska liten höglitterär läsekrets. Jussi Valtonens roman fick nämligen allmänt taget ett utomordentligt gott mottagande. I *Helsingin Sanomat* lyfte Jukka Petäjä upp Valtonen till den finska litteraturens första led genom sin samtidsroman som sammanför olika genrer.

Valtonen, som har arbetat som neuropsykolog och studerat vid Johns Hopkins-universitetet i

USA, skildrar i sin tredje roman en amerikansk professor i neurologi, Joe Chayefski, som har som ung man förrat sig till Finland för att studera och gift sig med en finsk kvinna. De får en son, men Joe trivs inte vare sig i den finländska universitetsvärlden, den intellektuella atmosfären eller i klimatet. Trött på den nordiska tråkigheten återvänder han till USA och överger sin familj.

Romanen följer livet i Joes nya amerikanska familj och utvecklar en vetenskaplig thrillerintrig kring ett drama om mänskliga relationer. In i handlingen kommer också starkt den digitala revolutionens värld och de problem som Joes forskning har medfört: ekoterrorism, experiment med djur, miljöskyddsproblem, virtuell kommunikation genom vilka maktens dynamik blir en ny världsmakt. Den nya iAm-apparaten ersätter så småningom sin användares egen vilja, människans humör och medvetande och är i romanens värld redan helt möjlig att förändra med hjälp av läkemedel och teknologi. Sålunda har romanen ett starkt element av science fiction och dess samhällskritik tränger in i individen i val och moral, rent av så mycket, att Petäjä kallar den en idéroman, en sjukdomsbild av vår egen tid.

En annan kritiker, som också blev förtjust i romanen var Jani Saxell, 'Kiiltomato' (Lysmasken), en skribent som medarbetar i en nättidning och också själv är författare. Han ser Finlandia-vinnarboken som en dystopisk nutidssatir och jämför den med Brett Easton Ellis 'Lunar Park'. "Valtonen ser mot framtiden: mot värdenas fria fall, när allt blir produkter och kommersialiseras, hur själen manipuleras tekniskt och kemiskt", säger han.

Saxell tar också skarpt ställning till den kritik, som har riktats mot romanens stil: "Den finska huvudprosan har tillräckligt länge gnabbats i ett slags aristotelisk modernism: i ett slags grodperspektiv och i små, noga avgränsade teman. Eller så har man skrivit en lättjefull, på nationella stereotypier ridande medelklassigt struttande och muntration."

Men är den kritik som riktats mot romanens stil och språk bara ett knorrande mot modernismens stilideal? Också författaren Tommi Melender deltog i debatten i sin blogg Antiaikalainen och framförde där samma syn som Pia Ingström: språket i Valtonens roman påminner om en dåligt editerad översättning, det är liksom en råöversättning. I förbigående sagt: för denna kommentar fick Melender översättarna av litteratur till finska i nacken på sig i de sociala medierna. Melender tyckte att den prisbelönta romanen påminner om Richard Powers i sin bild av tiden och han undrar till och med, om Valtonen rentav avsiktligt har använt anglofinska i sin roman som en stilistisk smitta. Hur som helst, enligt Melender är resultatet ytligt och stilmässigt haltande.

Debatten om Valtonens välsäljande roman kommer säkert att fortsätta länge till, för det är också bredare fråga om den finska romanens specifika karaktär. Saxell har rätt då han betonar att den modernistiska, kyligt funktionalistiskt

genomförda formläran har dominerat den konstnärliga romanens poetik hos oss en lång tid. Den har oftast berikat den europeiska romanens estetik, för det amerikanska breda och mångförgrenade, som ofta är förtjust i thrillerintrigerberättandet, har i Finland ofta uppfattas som underhållning. Och det har portvaktarna inte lätt släppt in i den finska romanen.

Ändå vet vi att en väl skriven roman också alltid är underhållning. Är kanske just de språkliga omständigheterna i Valtonens roman kärnan i diskussionen den här gången? En annan faktor som kan dela läsekretsen kunde vara en generationsväxling, en sak som ofta först årtal senare utformas och blir synlig.

Den ur modernismens tradition uppspirande finska nutida romanen förefaller inte heller den ha ett enda ansikte, om man ser på några av de bästa prosaverken 2014. *Satu Taskinen* är en i Wien bosatt författare, vars prisbelönta debutroman *Täydellinen paisti* (Den fulländade steken) (2011) var placerad i hennes nuvarande hemstad. Den nu utgivna tredje romanen *Katedrali* (*Katedralen*) berättar också om en wienerfamilj, som efter en begravning samlas för att minnas. Romanens huvudperson är en medelålders kvinna som heter Tea, och som är en s.k. ´messie´d.v.s. en tvångssamlare.

Hela romanen bygger på hennes sönderfallande synsätt, som samlar, sorterar och kommer ihåg innehåll som superhamstrare. Den ypperligt berättade monologen irrar mellan globala katastrofer och familjens interna trauman. Hur dottern i en borgerlig wienerfamilj, läkarfru och mor till en begåvad ungdom blev en sådan som bygger pyramider av yoghurtburkar, på den frågan svarar romanen på sitt eget säregna sätt. Dess noga utforskade uttryck producerar svart humor vid sidan av en massiv världssmärta. Thomas Bernhard har ofta nämnts som Taskinens förebild, men som illustratör av personernas medvetande påminner hon lika mycket också om Marja-Liisa Vartio (1924-66), den finska modernistiska medvetandeströmningens mästare.

Ett annat prosaarbete från fjolåret som också verkar mycket europeiskt är den första romanen av den som poet bekante *Markku Paasonen*, *Pienet kalat syövät suuria kaloja* (*Små fiskar äter stora fiskar*). I dess uttryckssätt syns på ett intressant sätt, hur prosadikten och prosan rör sig åt samma håll i den finska nutidslitteraturen. Paasonen har gjort sig meriterad främst genom sin barocka prosadiktning, som i stället för att bjuda på berättelser ger kryssande allegoriska fragment. Från samma rötter växer hans första roman fram. Rösten tillhör en skrivande ung man, vars värld öppnar sig som en väggmålning för den som ser den: alla druvornas detaljer syns på samma gång utan någon händelsekedja. Mitt i fresken prunkar en komposthög någonstans i skogen på Kimitoön. Där ligger den unge mannen på ett soffskrälle och klarlägger sitt minnes trådar. Alltså igen ett slags ´selfie´ från konstnärens ungdomsår, som genre ett allvarligt skritt.

På skräphögen ligger också lösöret från en gammal övergiven sommarvilla, bl.a. ett helt gammalt bibliotek. Bilderna av kulturens förfall kan sammanställas med miljökritik och allmänt bekymmer om världens undergång. Men kaospektaklet kan också tolkas på ett annat sätt med beaktande av romanens ironi och Paasonens diktproduktion: den unge författaren föreställer sig ruiner i form av varor i Walter Benjamins stil. Enligt denna tänkare är allt från anti-kens stenruiner till intellektuella dödsbon ett slags intensifierade cirkulationscentra. Men de är inte några tysta slutförvaringar, utan levande växtunderlag, sophögen som ger upphov till nya skott.

Ett underlag som är fruktbringande jord för en sådan tillväxt är också den nationella traditionen, som i fjol gav upphov till ett par roliga romaner. *Riina Katajavuoris* dramaroman *Wenla Männistö* är ett slags nyskriven 'Sju bröder' av Aleksis Kivi, d.v.s. en till vår tid och till vårt talspråk placerad skildring av unga män. Romanens omvälvning gäller inte endast uppdateringen till nutiden, utan också synvinkeln, som nu har givits åt kvinnorna i Kivis roman.

'Sju bröder' är den första roman som skrevs på finska och samtidigt också hörnstenen i hela den maskulina traditionen av män berättar-om-män. Katajavuori skriver i den moderna versionen av romanen in de kvinnor som fattas i den, t.ex. brödernas döda mor. Berättelsen får därmed en helt ny kritisk aspekt, som inte saknar komiska inslag. Katajavuori använder det moderna talspråket förträffligt stiliserat när hon berättar, och på det sättet hedrar hennes roman också Kivis klassikers enastående språkvärld.

Ett annat utmärkt framträdande av den nationella traditionen var *Juha Hurmes* nästan femhundra sidor långa roman *Nyljetyt ajatukset (Flådda tankar)*. Den skildrar en 700 km lång rodd för två män från Gustavs till Karlö. Under färden samtalar de om allt möjligt i den mänskliga kulturen från konst till idrott, men särskilt om litteraturen i Finland. Hurme älskar den äldre litteraturen och därför går han liksom i det historiska Lördagssällskapets anda igenom författare och tänkare från C.J.L. Almqvist och Runeberg till Diktonius, Teuvo Pakkala, Maria Jotuni, Pentti Haanpää, Veijo Meri etc. Kärleken till språket och särskilt finskan är motorn i denna essäroman, men njutningsfull, rolig litteratur blir den av Hurmes särpräglade humor, där de komiska situationerna avspeglar hans teaterbakgrund.

Den historiska romanen håller sig fortfarande framme. Ett finskt exempel från i fjol är *Sirpa Kähköns Graniittimies (Granitmannen)*. Kähkönen har tidigare i sin s.k. Kuopio-serie, som är förlagd till 30-talet och krigstiden, skildrat vänsterinriktade människor från arbetarklassen. Den nya romanen berättar om ett ungt par, som efter inbördeskriget i början 20-talet skidande beger sig mot Råds-Ryssland för att nå ett människovärdigt liv. Det unga paret kommer fram till Petrograd och börja där bygga upp en utopi, en bättre och jämlikare värld. De har lämnat sitt land, sitt modersmål och t.o.m. sitt namn.

De finska kommunisternas öde i Sovjetunionen var hårt, största delen försvann under 30-talets förföljelser. Deras historia har inte tidigare funnits i romanform, och nu har Kähkönen för sin bok utfört ett omfattande historiskt utredningsarbete. Resultatet är hennes hittills mest betydande roman, en human, sansad skildring av häftig utopi och sökande efter lycka på Petrograds gator.

En annan fin historisk roman är *Tommi Kinnunens Neljän tien risteyks* (*Fyra vägar korsas*), som fick *Helsingin Sanomats* pris för årets bästa debutbok. Romanen var också föreslagen som Finlandia-pristagare liksom Sirpa Kähkönens roman. Kinnunens bok utspelas i norr, i Kuusamo, i en liten by där fyra vägar möts.

Byn är också ett ställe, där fyra människor och tre generationer möter varandra. Av dessa berättas först den äldstas historia.

Maria är kommunal barnmorska, som färdas långa sträckor på sin cykel och avlägger sin ed som barnmorska, d.v.s. betjänar alla som vänder sig till henne. Gestalten är en utmärkt beskriven stark kvinna i romanen, en verkligt modern fördomsfri individualist i boken som utspelas i slutet av 1800-talet och in på 1900-talet. Sonen Onni till denna ensamförsörjande mor är romanens tragiska figur, vars öde visar fram den klibbiga långsamheten i 1900-talets modernisering. Onni är homofil, men han gifter sig enligt tidens sed, grundar familj, får barn. Han klarar t.o.m. kriget, men sin identitets olika delar lyckas han inte i den attitydmässiga tillgjorda omgivningen få på plats. Äktenskapet är olyckligt och slutar i katastrof. Först generationen efter dem förmår hantera mannens identitet och ställning ärligt. Förtjänsterna i Kinnunens roman ligger inte bara i berättelsen med flera linjer, utan också i den utmärkt utvecklade stilen, där det inte syns ett spår av den företagsamma författaren.

Den finska essästiken har under de senaste åren varit polemisk till sin natur och har tagit ställning både allmännare till sociala och etiska frågor och till kulturens och konstens situation.

Glädjande är att en ny man, *Antti Arnkil* har publicerat essäsamlingen *Lauantaiesseet (Lördagssäerna)*. Han har redan länge hunnit vara bl.a. förlagsredaktör och före det fri skribent. Arnkil representerar på ett friskt sätt den klassiska formen för en konstessä genom att göra en analys som resonerar och tar upp kulturföreteelsernas revolutionära tendens. Den estetiska upplevelsen kan på dagens språk verka vara mycket högspråkligt uttryckt, men om det är det ofta fråga i Arnkils essäer. Han skriver om litteratur, filmer, rockmusik, d.v.s. om verk och fenomen som det har känts bra att uppleva. Som gengåva fortsätter han deras liv genom att tänka och skriva. Som läsare av litteratur har Arnkil ett brett omfång – från modern poesi och ända till prosaklassiker. Han skriver t.o.m. om Paavo Rintalas (1930-99) verk förvånande inlevelsefullt, som om den historiska, agrara livsformen och erfarenheten av värdet i det arbete som ingår i den för honom vore kända som erfarenheter. Å andra sidan skriver han om nutidspoesins språkmedvetenhet och olika experiment. Också till filmer har han en känning som kommer av det nära sedda och den upplevda konsten. Han skriver om samhällsfilosofen Guy Debords märkliga filmexperiment på samma gång intresserad och uttråkad, och på ett roligt sätt. Humor är ett väldigt inslag i Arnkils förmåga som tänkare och skribent, och när man läser essäerna blir det klart att den traditionella, från individens erfarenhet stammande kritiska humanismen inte är död, än mindre tråkig.

Ett av de mest intressanta skönlitterära verken från i fjol är *Antti Salminens Lomonosovin moottori (Lomonosovs motor)*. Salminen är filosof och litteraturforskare och har tidigare utgivit dikter. Hans verk, som bryter gränser mellan genrer, fick ett hänfört mottagande, bl.a. Kalevi Jäntti-priset. Den skickligt med teckningar illustrerade boken verkar vara prosa, men snart får läsaren klart för sig, att helheten är ett av fragment, citat, minnesanteckningar och Gud vet vad sammansatt kollage, som inte riktigt passar in i något ramverk. Dess språk och uttryckssätt påminner om poesi, men dess berättande inslag för in den spe-

kulativa fiktionen och science fiction-världen. Bland finska författare kommer Salminens bok kanske närmast Leena Krohn, som också har skrivit om de internationella läroformernas underliga värld.

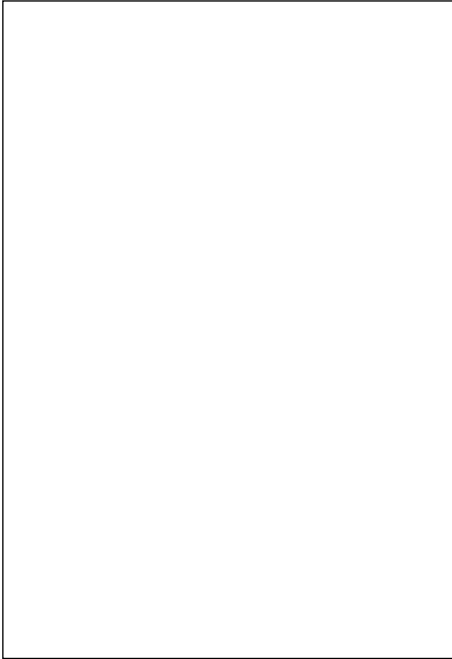
"Lomonosovs motor" är märkvärdig livskraftsapparat, som tillverkas i obygdens på kärnprovsoarna Novaja Semlja. Korporationens projekt har visionerats av Nikola Tesla och dess kärna utgörs av en jättestor valkropp, till vilken har anknutits olika slag av kretskort och generatorer. Stället är fullt av olika slags bestar, i vilka ingår natur och teknik, som Homununculus-varelser, som också kallas glansdvärgar. De är enkla hominider.

Boken är liksom en rapport eller utredning om händelserna och apparaten, dess text innehåller antydningar eller kryssantydningar till olika delar av texten. En drömlig värld, mystik, naturreligioner och framtida teknologi möter varandra i denna boks värld på ett alldeles naturligt sätt. Kanske är reklam Salminens uttryckssätt: det lysande språket är fullt av finslipade detaljer och humor av ett slag, som man inte har läst på långa tider.

Också *Eino Santanens* diktverk i *Tekniikan maailmat (Teknikens världar)* är visuellt och kollageartat. För dess exteriör svarar den grafiska planeraren Markus Pyörälä. Bokens idé är begreppskonstnärlig, på sidorna finns foton av sedeldikter, d.v.s. dikter skrivna på tjugo euros sedlar med gammal skrivmaskin. Till boken hör också en video, i vilken Santanen går i staden och använder påskrivna sedlar. Diktsamlingen avslutas med en essä, där författaren öppnar totalidén, som är ett "s.k. inlägg i debatten mellan penningen och den moderna ekonomins natur". Sedeln fungerar effektivt som skrivunderlag och medium, för "sedeln eller bara bilden av en sedel drar folks blickar till sig".

Santanens fjärde bok fortsätter ett viktigt tema för poeten redan från debuten. Den moderna människans observationer och erfarenhet är på olika sätt underställda den tekniska miljön. Tekniken har blivit en fortsättning på de mänskliga sinnena, och det inverkar på människans medvetande på många sätt. I dagens läge är det speciellt det virtuella kollektivet och de sociala medierna som i sina olika former tar individen i besittning. Vesa Haapala, som recenserade boken i *Helsingin Sanomat*, skrev i sin recension så här: "I penning- och teknologifetischernas värld är penningen inte längre ett bytesmedel, ett hjälpmedel för tekniken och en roll för att representera, utan människan är utlämnad till den." Samlingen är samhällsposi och Santanen har presenterat dess texter vid ett flertal performanser. I sitt videoverk köper han med sina tjugoeurosedlar varor. På så sätt gör växlingen och cirkulationen till sist bara papper av de konstnärligt skrivna sedlarna.

Det är vidare orsak att lyfta fram två debutdiktsamlingar ur fjolårets poesiskörd. *Miira Luhtavaaras* samling *Ruohikon luut (Gräsmattans ben)* fick också de unga författarnas Kalevi Jäntti-pris. Utgångspunkten för Luhtavaaras – som arbetar som psykolog – bok är på många sätt språkfilosofisk och dess

strofer undersöker, hur språket då det företar definitioner tvingar in i människans värld och å andra sidan isolerar från den. Skaldinnan vinkar öppet till Julia Kristeva och den franska poststrukturalismen i sina antydningar.

I den stilistiskt modernistiska samlingens centrum finns relationer mellan kvinna och man, denna klassiker när det gäller mänsklig närhet. Könsskillnaden visar sig än en gång vara kärnan i alla kontraster, men också det som drar till sig den andra, vilket fungerar som katalysator för skapande. Jämte brytandet av symbiosen är de teman som hör till barndomen fint skildrade. Särskilt är barnets erfarenheter

upplagring i språk och sinne ett väl utvecklat tema. Poesi – liksom all konst – skyddar där språket har kränkts.

Reetta Pekkanens (f. 1985) debutdiktsamling *Pieniä kovia nuppuja (Små hårda knoppar)* är en viktig bok på grund av den ekokritiska aspekt den har framfört. Det är i och för sig underligt, att det är först under allra senaste åren som teman kritiska mot miljö och natur har trängt in också i den finska litteraturen. Dikternas miljömedvetenhet är fint spridd i samlingens serier som illustrativa situationer och betydelsens flergestaltning. Boken ger på en gång uttryck för ekologiska krig och individens nöd. I dikterna väntar man liksom samtidigt på randen av en klyfta eller på världens slut. Samlingen är inte i sig själv alls berättande, men då man läser den gestaltar händelserna miljön och ansluter dem till människan. Det kollagemässiga intrycket uppstår också av att stroforna liksom kommer från olika håll och register.

Dödsbilderna gör att samlingen känns mycket allvarlig, någon orsak eller någon skyldig hittas inte, men människan har sin andel i katastrofen: ”att vänja sig känns inte alls”, för urvalen och förflyttningarna som har lett till det hela är små. Samlingen citerar Tua Forsströms dikt ´Vad hjälper det att vara ett/vackert hus vid järnvägen när/det regnar´. Reetta Pekkanens bilder av ett månggröstat främlingskaos är i mycket släkt med Forsströms poesi som bryter relationer mellan natur och civilisation.

Översättning från finska:
Dag Lindberg

GUSTAF WIDÉN

BLAND HEJDLÖSA BERÄTTARE OCH MISSNÖJDA POETER Finlandssvensk litteratur 2014

En gång för inte så länge sedan var Svenskfinland ett poetiskt underland.

I ett frapperande tidigt skede framträdde en rad lyriker som hörde till modernismens absoluta frontfigurer. Namn som Edith Södergran, Gunnar Björling, Elmer Diktonius och Rabbe Enckell har en närmast magisk klang i litteraturhistoriska sammanhang. De skapade världslitteratur. Och snart ett århundrade efter debuten har de fortfarande en stor och trogen publik. Det gäller inte minst Södergran, som med sitt drömska, översinnliga språk har en märklig förmåga att tilltala nya läsare bortom alla generationsgränser: "Jag går på sol, jag står på sol, jag vet av ingenting annat än sol". Typiskt nog finns hela hennes produktion nu tillgänglig i en textkritisk pocketvolym.

Men hur är det med dagens poeter? Är det över huvud taget någon som läser dem? Det kan man onekligen tvivla på – och tydligt är att diktarna själva hör till de missmodiga. Det lilla österbottniska kvalitetsförlaget Ellips gav 2014 ut *Poesin. En debattbok*, där några av de främsta samtida lyrikerna tog till orda i brevform. Satsningen kunde ses som en protest mot det dominerande finlandssvenska förlaget Schildts & Söderströms, Sets, som 2013 hade lanserat Tuva Korsströms litteraturhistoriska översiktsverk "Från Lexå till Glitterscenen" som ett heltäckande standardverk, trots att lyriken helt nonchalerats. Och detta inom en kultursfär som bygger så mycket av sin identitet just på det poetiska tilltalet!

Skribenterna – bland dem Ralf Andtbacka, Henrika Ringbom och Peter Mickwitz – är tämligen rabiata i sina dystopiska reflektioner. Bilden tecknas av ett öde land, där poesin lämnats åt sitt öde och varken förlag, press eller läsare tar sitt ansvar. Författarna känner sig marginaliserade, utstötta.

Med förlov sagt blir det en smula gnälligt, inte minst om man vet att flera av poeterna har en

väldigt stark position på parnassen: Mickwitz och Agneta Enckell kan titulera sig konstnärprofessorer, Ringbom har ett statligt femårsstipendium. Man kan inte precis säga att de tystats av etablissemang.

Men på ett principiellt plan ställs viktiga frågor i "Poesin". I ett mediekli-
mat där kulturjournalistiken får allt svårare att hävda sig kan man förmoda
att dagstidningarnas recensioner av nyutkommen lyrik snart blir en bristvara.
Att recensera dikter är ofta en komplicerad uppgift, där honoraret sällan
motsvarar mödan. Förlaget Sets (ägt av rika finlandssvenska stiftelser som
Konstsamfundet och Svenska folkskolans vänner) går med miljonförluster och
skär garanterat i antalet olönsamma titlar de kommande åren. Ingen vet hur
den nya förlagskometen Förlaget – grundat hösten 2015 med Tove Janssons
"muminperium" som ekonomisk garant – hanterar svårsåld litteratur. I det all-
männa medvetandet är modern dikt redan förbehållen en liten elitistisk krets.
Frågan är om det är fel på läsarna eller lyrikerna?

Debattörerna tycker förstas att läsarna har fel och att kritikerna är alltför
njugga. Självkritik är inte precis det starkaste karaktärsdraget hos skribenterna
i "Poesin". Jag har alltid tyckt att lyriken ska vara den ultimata frihetens arena:
en dikt får se ut precis hur som helst, utan att anpassa sig till grammatikaliska
eller formmässiga regler. Men en text måste ju på något sätt vara kommunicer-
bar för att vara meningsfull. Och här finns det onekligen drag av intellektuellt
snobberi i det tidiga 2000-talets lyrik. Oviljan att inbjuda till samtal med
läsaren är en viktig orsak till marginaliseringen. En liten gnutta ödmjukhet
skulle inte skada om debattörerna verkligen vill nå fram till en ny publik. En
ordentlig dos Tomas Tranströmer rekommenderas! Eller varför inte studera
vad som ligger bakom "lyrikundret" i Danmark?

Ändå finns det förstas fortfarande diktare som behärskar samtalets konst.
Den suveräne mästaren i genren är *Lars Huldén*, 88 år och lika produktiv som
förr. Hans nya samling *Kroppen sig framåt lutar* kretsar naturligt nog mycket
kring tankar vid livets slut. På sitt stillsamt ironiska sätt betraktar Huldén
sin omvärld, återkommer ofta till barndomens österbottniska byliv som i sin
trygga förutsägbarhet kontrasterar till den moderna tillvarons komplexitet.
Han har inga illusioner om sin litterära odödlighet: "Alla källor sinar, också
din, det kanske kan vara någon till tröst".

Det är lätt att läsa Lars Huldén. Han bär sin lärdom utan att tyngas av krav
på att teoretisera, hur mycket språkprofessor han än är. Han är verkligen ingen
diktare i marginalen.

Hans kolleger ägnar sig ofta åt ett mera intrikat språkspel. Det gäller exem-
pelvis *Matilda Södergran* – inte släkt med Edith! – och inte minst *Agneta
Enckell* (Rabbes barnbarn). Södergrans *Lotusfötter* är en fångslande triptyk
– varje sida ger utrymme för rader i tre fortlöpande sviter. Det kretsar kring
kvinnors utsatthet, vardagsvåldet, omöjligheten att på allvar möta den andre.
Orden har en laddning som gör samlingen till en av årets höjdpunkter.

Mera tveksam är jag till Agneta Enckells kritikerhyllade *inte ett ord (jag är naken)*, som odlar en stenstil och en uppbruten syntax som sällan ger genklang inom mig: "det är mera/ en ringande ton/ inte ett ord/ kroppar/ som andas". På gränsen till tystnad är det svårt att uppfatta nya nyanser. Det intressanta med boken är att den delvis skrivits i Rom och etablerar en dialog med farfadern, som på 60-talet rörde sig i samma landskap.

Tomas Mikael Bäck fortsätter sitt originella lyriska författarskap, en det koncentrerade uttryckets höga visa. *Vinterresa* innehåller sjuttiofyra dikter som associerar både till Schuberts sångcykel med samma namn och Bo Carpelans klassiska samling "73 dikter" (1966). De korta texterna är japanskt klingande impressioner ur en verklighet som får allt mörkare drag, där sjukdom och sjukhusmiljöer ger själva grundklangen:

här och nu
vit yta
var annorstädes
musik eller
doft

I all sin knapphet är det poesi som övertygar och berör.

Det gäller också för *Heidi Sjöbloms hur vaggas man ett barn*. Hon bryter inte mot det senmodernistiska idiomet utan låter dikterna om det lilla livet gestaltas i vackra helheter, där orden binds samman på ett ovanligt musikaliskt sätt:

jag nynnars mot dina ögon så som
han nynnars mot mina En tår av saknad
utgjuts Nu först är den verklig
nu när han har slagit ut som en blomma
och kortet börjar leva, allting intar
sin bestämda plats – också kortet
alla går till sina platser De lever

Det är en bok som borde kunna nå många läsare.

Och lika tillgänglig är förstås *Eva-Stina Byggmästar*, som i sin naivistiska stil skapat ett helt eget idiom. *Barrskogarnas barn* heter den nya samlingen, som i sin skogsförsjunknenhet är en glädje att läsa.

I sin mångstämmighet motsäger lyrikutgivningen 2014 tesen i "Poesin" om att allt är för sent. Kanske motståndet rentav är viktigt för att dikten ska bevara sin vitalitet.

Men ingen kultur kan överleva utan att föra en ständig dialog med traditionen. Det fick man ännu en gång bevis för i *Agneta Rahikainens* lysande biografi över Edith Södergran, *Kampen om Edith*. Många års forskning har resulterat i en bred levnadsskildring, som oförskräckt angriper mytbildningen kring den sjuka och som det brukar heta "isolerade" diktaren i Raivola. Den grundläggande biografien skrevs av Gunnar Tideström på 1940-talet (fortfarande en i högsta grad läsvärd bok). Men den var en produkt av sin tid och Rahikainen visar övertygande hur mycket i Tideströms analys som bygger på rykten och felläsningar. Hennes tes är att Raivola långtifrån var någon glömd avkrok utan hade direktkontakt med det dynamiska kulturlivet i S:t Petersburg. Och Södergran var inte galen och överspänd, utan en ung livstörstande flicka som hungrigt sög in alla intryck från en värld i omvandling. Man kan säga att Rahikainen på ett fullkomligt nydanande sätt frigör Södergran från litteraturhistoriens bojar. Det innebär också att hennes vänner och kolleger Hagar Olsson – som gav ut sin berömda bok "Ediths brev"

1955 – och Elmer Diktonius får finna sig i att plockas ned från sina piedestaler.

Det är djupt fascinerande läsning. Och det gäller också för *Jan Hellgrens* studie *Bo Carpelan – rummets diktare*, som varsamt lyfter fram måleriets och arkitekturens betydelse för Carpelans diktning. En gång vandrade jag genom en stor utställning i Köpenhamn med Vilhelm Hammershøis andlöst meditativa interiörer och kände ständigt igen mig i bilder som Carpelan satt ord till. Sällan möts konstverken på ett så befruktande sätt. Hellgren är en förträfflig guide i det Carpelanska minneslandskapet.

Så långt lyriken och traditionens makt. Hur står det då till med prosan?

Året var inget kvalitativt eller kvantitativt toppenår – Kjell Westö eller Ulla-Lena Lundberg kan ju inte producera nya storverk till varje säsong, hur bra det än vore för bokförsäljningen. Men flera av de främsta prosaisterna övertygade starkt.

Då tänker jag inte minst på *Peter Sandström*, som med romanen *Transparante blanche* skapade en uppväxtskildring som oavbrutet fängslade. Berättaren återkommer till sin barndomsstad Nykarleby – en av de magiska urmiljöerna i modern finlandssvensk litteratur – och en åldrande mor, som blir en katalysator för minnets vindlingar. Barndomens präglade händelser öppnar sig och får ny betydelse. Längre efter läsningen funderar man över dessa egendomliga föräldrar: mamman som kan bota alla sjukdomar, fadern som delvis livnär sig på att slå ihjäl hästar. Och så en vidunderlig skildring av den hopplösa första kärleken, Terese som en sommar jobbar i vattentornets kafé och återkommer i den vuxne mannens drömmar. Sandström skriver en tät och tuktad prosa, där varje utsaga får sitt exakta anslag och en sträv poesi glimtar fram mellan raderna. Ibland skruvar han till formuleringarna så att till och med Torgny Lindgren kunde vara avundsjuk.

En lika stark språklig balans kan man också iaktta hos *Mårten Westö* i novellsamlingen *Som du såg mig då*, som utspelar sig i ett kärleksfullt skildrat Helsingfors.

Westö har ibland en nästan elegisk ton i sina samtidsbilder, trots att själva greppet är socialrealistiskt och skuggorna tättnar kring gestalterna. Hos *Jolin Slotte* är det rakare rör. Romanen *Närhelst hon kommer* ger interiörer från ett studentliv, där två unga kvinnors försök att närma sig varandra gestaltas mot en fond av vardagsvåld och främlingskap.

Samma realism går igen hos åländska kulturjournalisten *Karin Erlandsson* i debuten *Minkriket*, som mutar in ett sällan förekommande ämne i finlandssvensk litteratur: minknäringen som en central och problematisk del av österbottniskt näringsliv. Här stiger man rakt in i ett familjedrama, där minkfarmaren Lars-Erik, hustrun Kristina och den revolterande dottern Tanja agerar i vardagsscener som pendlar mellan kravet på ekonomisk trygghet och det moraliskt tivelaktiga i att utnyttja djur för att nå framgång och status. Det är en välkomponerad roman, allvarlig till sitt tema, men med en befriande humor mitt i eländet: "Huvudet upp och fötterna ner". "Minkriket", som också översatts till finska, blev en av årets mest uppmärksammade böcker.

Kanske den rentav, en smula orättvist, kom att överglänsa *Lars Sunds* stort upplagda *Tre systrar och en berättare*, första delen i en planerad trilogi över sent finländskt 1900-tal ur ett österbottniskt småstadsperspektiv. Som alltid är det en fest att läsa Sunds sprudlande prosa, där han låter sin magiska fantasi fira nya triumfer. Ramberättelsen i fyra akter är en amatöruppsättning av

Anton Tjechovs klassiska drama "Tre systrar". Tiden är 1948 och platsen en hamnstad vid Bottenviken och allt som sker kanaliseras via en nästan allvetande berättare, som är stationskarl vid järnvägen, och hans tama kråka (med klara borgerliga värderingar). Det myllrar av personer i det lilla samhället, där varje individ har sin tydliga klassmarkör. Fiktiva och verkliga gestalter framträder sida vid sida. Till de "riktiga" människorna hör den blide skalden Viktor Sund, berömd för en enda dikt: den vida sjungna "Där björkarna susa". I marginalen förekommer namn som man känner igen från tidigare romaner, inte minst mästerverket "Colorado Avenue" (1991).

Intrigen har sina thrilleraktiga inslag, kanske någon gång på gränsen till feel good-litteratur av det ytligare slaget. Men framför allt övertygar Lars Sund genom sin oemotståndliga berättarglädje, denna fabulösa påhittighet som får språket att tindra och sjuda.

Sin motsats har han i veteranen *Jörn Donner* som en smula rutinmässigt behandlar relationer i romanen *Son och far. Historien om ett brott*. Huvudpersonen, den internationelle äventyraren David Anders, genomgår en skilsmässa men finner genast en ny kärlek, en situation som kompliceras av att han blir svårt invaliderad vid ett attentat. Psykologiskt är romanen snarast en skiss, men den har sin styrka i beskrivningen av maktspelet i politikens och affärslivets innersta rum. Det finns en svalka i Donners berättarstil, som faktiskt gör gott som ett komplement till Sunds ordkaskader.

Likartat är också idiommet hos en annan veteran, *Carl Fredrik Sandelin*, som debuterade redan 1947! Nu fortsätter han sin klarsynta analys av finlandssvensk borgerlighet i romanen *Familjen Lantz*, skriven som ett kammerspel där generationer möts och åsikter bryts.

På gränsen mellan fakta och skönlitteratur rör sig *Merete Mazzarella* ofta. I *Sjärens nattsida* inspireras hon av Mary Shelleys klassiska skräckfigur Frankenstein till ett spänstigt resonemang kring konfrontationen mellan godhet och ondska, där centrala existentiella frågor speglas i den litterära texten.

En av Svenskfinlands kulturella mångkampare, *Birgitta Boucht*, sammanfattade ett liv på litteraturens, feminismens och politikens barrikader i *Förklädd och naken* med underrubriken "Självporträtt. Själsfränder. Skrift". Det är en oerhört välskriven memoarbok, eller man kunde kanske tala om ett textkollage, som växer ut till en tidsbild av hela det sena 1900-talet ur en finlandssvensk men samtidigt global synvinkel. Boucht tilldelades helt rättvist Svenska litteratursällskapets främsta belöning, Tollanderska priset.

Och i prisregnet 2014 uppmärksammades också den starka barn- och ungdomslitteraturen. *Maria Turtschaninoffs* fantasyroman *Maresi* fick statuspriset Finlandia Junior och kan nu räkna med översättningar till en rad språk. Miljön är Röda klostret på ön Menos, en plats där bara kvinnor har rätt att vistas,

vilket förstås utmanar mansvärldens regler. Även den som i likhet med mig har föga till övers för renodlad fantasy måste erkänna att Turtschaninoff är en suverän berättare.

Återstår två av de verkligt originella rösterna i nutida finlandssvensk litteratur. *Fredrik Lång*, som likt en prosans Tarzan svingar sig mellan genrer, var aktuell med monologen *Den stora historien*, en hejdlöst självbiografisk berättelse om hans tillkortakommanden i litteraturens och filosofins värld. Här görs utfall mot allt och alla, inte minst illvilliga kritiker, fantasilösa akademiker och korkade förläggare som inte inser författaren/berättarens genialitet.

Bättre böcker av Lång har jag förvisso läst; det hela blir i överkant självcentrerat på ett nästan maniskt sätt. Vad klagar människan egentligen över: han har ju formligen blivit överöst av priser och beröm! Men tråkigt tillåts man inte ha under en enda sekund.

Lyckligt leende slukar man också texterna av den sällsynt produktiva *Susanne Ringell*, en ordkonstnär med helt egen röst. Två böcker av hennes hand låg på bokhandelsdiskarna. *Guiden* bjuder på egensinniga promenader genom hemstaden Helsingfors medan *Tärnornas station* fylls av drömmar på gränsen mellan prosa och poesi. Ringell vrider och vänder på språket med en koreografs sinne för det visuella och plastiska:

"Bakom slutna ögonlock håller vi öppet hus. Våra ovänner gästar oss lika ofta som våra vänner. Allianser ingås och möten sker, huvudlösa handlingar är ute och går".

Allianser ingås och möten sker. Det kunde vara en bra bild för hela den finlandssvenska litteraturen när 2000-talet ännu är ungt. Men det finns också gott om utrymme för huvudlösa handlingar, där konflikten mellan skapande och det nödvändiga kulturkapitalet blir akut. Konkurrensen och motsättningarna vitaliserar en annars ganska flegmatisk kulturdebatt, vilket inte minst turbulensen i förlagsvärlden visar.

I bästa fall skapas en dynamik som ger orden vingar.

ÚLFHILDUR DAGSDÓTTIR

HOPPETS LAND ELLER ÖKEN:
 KVINNOR, MÄN, GÅNGNA TIDER
 OCH MODERN TEKNIK

Isländsk skönlitteratur 2014

Det är frestande att filosofera över linets symboliska betydelse i *Kristín Steinsdóttirs* roman *Vonarlandið*. I denna Reykjavíksskildring berättas om de tvätterskor som regelbundet gick långa vägar till de varma källorna Laugar för att tvätta byk åt dem som hade råd att betala. Dessa kvinnor skapar ständigt sina egna öden – det vita linnetyget förvandlas till oskrivna blad för den frihet som trots allt existerade i huvudstaden, åtminstone i jämförelse med det tvång att ta fast tjänst som var lag på landsbygden.

Vonarlandið är ett bra exempel på den historiska romanens popularitet på Island och författarnas olika sätt att närma sig genren. Kristíns roman utspelar sig på 1870-talet och ett besök av den danske kungen och arbetet med en egen författning finns med i bakgrunden. Det är kvinnorna som är huvudpersoner i denna berättelse, männen innehar biroller. Det är faktiskt rätt roande att se hur Kristín smidigt vänder bakochfram på könsrollerna i romanen. Männen är i huvudsak dekorationer, som älskare (utländska), särlingar (vattenbärarna), överhet (och andra obetydliga personer) eller hoppfulla änklingar. Men det framgår ändå hur beroende kvinnornas liv är av männen. Huvudpersonen Guðfinna är en stark kvinna och kan ta i som vilken karl som helst (och drämmer till ordentligt när en av dem gör närmanden), men får bara hälften så mycket i lön.

Kvinnornas situation har intresserat Kristín också i hennes tidigare vuxenromaner. I *Á eigin vegum* (2006) berättas om en fattig kvinna som lyckas skapa sig ett innehållsrikt liv. I *Ljósa* (2010) skildras en psykiskt sjuk kvinna och hennes levnadsvillkor och i *Bjarna-Dísa* (2012) går Kristín i skarp polemik med bilden av en kvinnlig figur i en känd folksaga och vill kasta nytt ljus på hennes liv. Dessa böcker har det gemensamt att de genomsyras av en önskan att berätta Historia från ett annat perspektiv. I *Vonarlandið* sker det genom att ge tvätterskorna namn och skildra deras dagliga slit.

Kristín behärskar sannerligen konsten att säga mycket med få ord. På så sätt lyckas hon omfatta många teman, allt ifrån det danskfärgade "fina" språket – vilket inte utfaller till det fina folkets fördel – till utländska medborgares situation, som i mycket är sig lik än den dag idag är. Den historiska bakgrunden och kvinnornas liv får kopplingar till nutiden, också vad gäller det urbana livet som det ter sig ur flickornas perspektiv när de kommer till Reykjavík för första gången och lär känna staden.

Trots sina begränsade förutsättningar lyckas kvinnorna skriva sig nya öden i linet och avvisa de traditionella roller de erbjuds, och även om drömmarna inte alltid blir uppfyllda kan man klippa till och se nya, kvinnorna har lintrådarna i sina händer och deras uppgift blir att följa de möjligheter trådarna kan leda till.

En annan roman, även den i viss mån historisk, fick 2014 det isländska litteraturpriset; *Öræfi* av *Ófeigur Sigurðsson*. Tvärt emot enkelheten som präglar *Vonarlandið* är *Öræfi* en berättelse med många plan. Berättaren är egentligen mottagare av ett långt brev som har skrivits av en ung isländsk-österrikisk man, Bernharður Fingurbjörg. Men ändå inte helt och hållet, för brevet är en bearbetning av veterinären Lassis journaler. Hon har Bernharður i sin vård, och skriver efter hans diktamen. Men eftersom hon inte talar tyska använder hon sig av en tolk, och dessutom har hon diverse yrkesmässiga käpphästar som sätter sina spår i journalen. Bernharður talar förvisso utmärkt isländska men han har problem med att få islänningar att inse det och därför läggs stor vikt vid översättning och tolkning. Det är därför många röster som blandar sig i berättelsen.

Bernharður hyser sedan unga år en stor kärlek till Island och resor i norr, och en stor del av romanen handlar om det, med tillhörande beskrivningar av land och folk, packningsbestyr, bokläsning och naturkunskap. Huvudvikten ligger vid ödemarker, så som titeln anger, och "öræfasveit", de stora ödemarkerna i Islands inre, beskrivs som ett land i landet och dess invånare som en egen folkgrupp – egen i dubbel bemärkelse, både avskild från andra och egensinnig vad gäller beteendet.

Man kan säga att romanen är skriven rakt in i den näringsgren som nu håller på att överta helt på Island: turismen, den perfekta exportvaran. På olika sätt tar *Öræfi* itu med bilden av Island, dess egenheter, dess alver och dess äventyrsresor, bekräftar denna bild på ett vis men leker också med den på ett annat.

Tro, hopp och kärlek?

Tro är temat i *Guðrún Eva Mínervudóttirs* roman *Englaryk*. Där berättas om en ung flicka som får en religiös upplevelse vilket leder till att hon med sin innerlighet sätter myror i huvudet på både familjen och samhället hon bor i. En annan sorts tro skildras i *Steinunn Sigurðardóttirs Gæðakonur* där huvudtemat kretsar kring naturskydd, vilket faktiskt också är ett underliggande tema i Öraefi. Kärleken är temat i *Oddný Eira Ævarsdóttirs* roman *Ástarmeistarinn*, som framgår av titeln, "Kärleksmästaren". Kärleken har också huvudrollen i chicklit-romanerna *Rogastanz* och *Pessi týpa* av *Ingibjörg Reynisdóttir* respektive *Björg Magnúsdóttir*. *Jónína Leósdóttirs* släktroman *Bara ef* är en humoristisk berättelse som börjar med en skilsmässa under ett födelsedagsfirande, och i den avsevärt mer dramatiska *Segulskekki* av *Soffía Bjarnadóttir* skildras ett mor- och dotterförhållande.

Förhållandet mellan mor och dotter finns också med i *Leið* av *Heiðrún Ólafsdóttir*, men denna romans huvudsakliga styrka ligger i återgivandet av ett totalt känslokaos med en anspråkslös och behärskad stil. Förra året väckte *Heiðrún* uppmärksamhet med diktsamlingen *Af hjaranum* som handlade om en ung flickas tillvaro på Grönland, och gav en fin skildring av hennes försök att få fotfäste i ett främmande samhälle. Det framkommer att flickan är på flykt, men från vad är inte helt uppenbart. Också *Leið* handlar om flykt men nu ligger fokus på det man flyr ifrån: livet självt, det förgångna, och inte minst, det att inte hitta sin plats. Huvudpersonen *Signý* har bestämt sig för att lämna denna värld och i början av romanen är hon i det närmaste klar med att göra sig av med alla sina ägodelar när hennes mamma oväntat dyker upp. Det står klart att det inte råder något nära förhållande mellan mor och dotter och besöket väcker gamla minnen till liv. *Heiðrún* väver in minnet av en svår barndom i ansträngningarna med att begå det perfekta självmordet, och vägen dit är kantad av komiska funderingar som kommer i dagen inte minst i det vardagliga bestyret med att lämna allt snyggt och prydligt efter sig.

Krig och fred

Två kända författare gav ut sina självbiografier under året, *Sigurður Pálsson* och *Pétur Gunnarsson*. *Sigurðurs Táningarbók* är den tredje i en serie, och i *Veraldarsaga mín* rör sig *Pétur* i trakter bekanta från hans första romaner. *Sverrir Norlands Kvíðasnillingar* är en rätt slagfärdig tragikomisk utvecklingsroman om tre mycket olika vänner, och den handlar delvis om det att bli författare. Ett författardrama är också temat i *Stundarfró* av *Orri Harðarson*. *Gosbrunnur* av *Guðmundur Brynjólfsson* är en symbolisk berättelse från en liten by som återhämtar sig från kriget och *Lífsmörk* av *Ari Jóhannesson*, som handlar om en ung läkare, använder sig av läkekonstens bildspråk på

ett elegant sätt, inte förvånande, eftersom författaren själv är läkare. *Jón Pálssons Dýrmundur* och *Finnbogi Hermanssons Illur fengur* utspelar sig båda i lantlig miljö, men är för övrigt helt olika varandra. *Dýrmundur* är en fullfjädrad komedi, medan *Illur fengur* handlar om ett gammalt brott. Andra världskriget utgör fonden i *Guðbergur Bergssons* roman *Prír sneru aftur* som skildrar ockupationens följder för en avlägset belägen gård på norra Island. *Einar Kárasons Skálmöld* är fjärde delen i hans Sturlungasagasvit och som förr använder sig Einar av olika berättarröster för att skärskåda dessa medeltida krig ur olika synvinklar. *Litlu dauðanir* av *Stefán Máni* handlar däremot om samtida konflikter, närmare bestämt från finanskraschen, och skildrar en bankman som mister jobbet och trasslar in sig i tvivelaktiga affärer i ett försök att undvika konkurs.

Även *Steinar Bragis* bok *Kata* är en samtidsroman, och man kan säga att även den handlar om ett krig. Precis som i *Steinunn Sigurðardóttirs Gæðakonur* handlar det här om kampen mellan könen, med tonvikt på mäns behandling av kvinnor. Romanen är ganska stark och skildrar hur en mor hämnas för mord och våldtäkt på sin dotter. Steinar Bragi tar sig pricksäkert och fördömande an debatten om könsrelaterat våld, och liksom i hans föregående romaner blandas verklighet och fantasi. Den här gången är det dotterns dockskåp som utgör den sammanlänkande metaforiken. Steinar Bragi är populär hos yngre män och det är därför särskilt intressant att han närmar sig temat på det här sättet. Parallellt med att behandla våld mot kvinnor kritiserar han de förhärskande mansidealen och tvekar inte att skjuta mot kända figurer i det isländska samhället som företräder dessa ideal.

Krim

Liksom tidigare år rönt flera kriminalromaner stor framgång och försäljningslistornas toppplaceringar delades av *Yrsa Sigurðardóttir* och *Arnaldur Indriðason*. Yrsas bok *DNA* handlar om ett otäckt mord som har kopplingar till det förflutna – inte helt ovanligt i kriminalromaner. Denna gång är det inte advokaten Þóra som är huvudperson, utan här presenteras ett

nytt deckarteam. Guðrún Guðlaugsdóttirs roman *Beinahúsið* handlar också om brott i det förgångna och även i *Ragnar Jónassons* bok *Náttblind*, som utspelar sig i Siglufjörður liksom hans tidigare böcker, utgår handlingen från olyckor i en förgången tid. Sigurjón Magnússon använder sig av originella grepp i romanen *Snjór í myrkri* där en författare får i uppdrag att skriva om en populär kvinnlig konstnär som mördats några år tidigare. Liksom Guðrúns *Beinahúsið* ligger denna roman på gränsen till att kallas deckare.

Årets bästa deckare, och till och med en av årets bästa romaner, är utan tvekan *Kamp Knox* av Arnaldur Indriðason. Den handlar om den amerikanska militärbasens påverkan på det isländska samhället. Erlendur Sveinsson, de isländska deckarnas mest kända romanfigur, har just börjat som kriminalare under handledning av Marion Briem. Marion uppskattar Erlendurs förmåga och denne får fria händer när det gäller sitt stora intresse: att gräva i gamla rapporter som har med försvinnanden att göra. Erlendur är sysselsatt med en sådan händelse när en död kropp hittas i det kiselhaltiga spillvattnet från kraftverket på Reykjanes. Den döde är en isländsk flygmekaniker som arbetat på den amerikanska basen och självklart avslöjas en rad märkliga saker i samband med det – hemlighetsmakeri är ju en ofrånkomlig ingrediens i all militär verksamhet. Detta fall hamnar dock lite i skuggan av det försvinnande

som Erlendur blir helt uppslukad av. 1953 försvann en ung flicka spårlöst en morgon på väg till skolan. Mer än ett kvartssekel har gått – *Kamp Knox* utspelar sig 1979 – och därför verkar uppgiften omöjlig, men de som känner Erlendur vet att han inte är den som ger upp så lätt. Många hemligheter avslöjas under romanens gång, bland annat beträffande militärbasen.

Arnaldur briljerar i denna roman – hans speciella kännetecken som författare kommer verkligen till sin rätt. Ett av dem är den lapidariska stilen, och när Marion Briem skildras är det som om texten blir ännu mer avskalad, vilket kan bero på den berömda ovissheten om Marions kön som

vållat otaliga läsare och översättare stort huvudbry. Ett annat kännetecken är att själva brottet egentligen inte har huvudrollen, fokus ligger på att skildra samhället och belysa det från olika håll. Romanen handlar i stor utsträckning om den amerikanska armén och dess närvaro på Island, och berör samröret mellan soldater och islänningar, smuggling, populärmusik och så förstås förläggingsbarackerna Kamp Knox i Reykjavík som efter kriget fungerade som bostäder i en tid av stor bostadsbrist.

Lyrisk och lungfiskar

Mord och brott är temat i diktsamlingen *Drápa* av *Gerður Kristný*, en stark diktsvit om en ung flicka, rädsla och mörker. *Þórdís Gísladóttirs Velúr* är avsevärt ljusare, denna poets kännetecken är underfundig humor och en skarp blick på samhälle och samtid, ett öga för såväl det märkliga som det vanliga – till och med för det märkligt vanliga – och förmågan att slå ihop allt detta till fantastiskt levande bilder. Kvinnor och deras tankevärld har en framträdande roll, allt från sexfantasier till ett passionerat samlande på svindyra serviser som aldrig används. Här behandlas också hur sociala media, som genomsyrar de flesta moderna människors dagliga liv, ger tillgång till deras hem och tankeliv. Þórdís dikter är alltid fria från manér, på något sätt oförställda i all sin ironiska prakt.

På flera sätt har Þórdís dikter mycket gemensamt med *Lóa Hlín Hjálmtýrsdóttirs* tecknade serier i albumet *Lóabólatoríum*. Där skildras just vardagens kvinnor med vass humor. Lóa är emellertid både mer tragikomisk och mer grotesk i sin granskning av den moderna kvinnans liv.

Tvífari gerir sig heimakominn av *Anton Helgi Jónsson* har humorn gemensam med *Velúr*, förutom den speciella synen på vardagen. Man kanske kan säga att det här är en sorts kritik av vardagen, eller snarare av våra föreställningar om vardagen, detta att vi låter oss styras av rutin och tristess. Denna kritik åstadkoms genom att ge vardagen ett sagoaktigt skimmer, men kommer också fram i de anspelningar på ensamhet och osynlighet man hittar i de dikter som starkast frammanar dubbelgångaren.

Bildkonst är temat i *Baldur Óskarssons* böcker *Dröfn* och *Hörgult*. Ända från början har hans dikter interagerat med bildkonst på olika sätt, både vad gäller struktur och färg och också via textuella kopplingar till konstverk och konstnärer. I några av dikterna behandlas också åldrandet. Baldur gick ur tiden 2013.

Fysiska känslor är det genomgående temat i *Sigurbjörg Þrastardóttirs* bok *Kátt skinn (og gloría)*. Kartor och kartläggning har alltid varit framträdande teman i hennes dikter, vilket hennes bok *Hnattflugi* (2000) var ett tydligt exempel på. I den nya diktsamlingen försiggår resan mera på det inre planet,

eller rättare sagt, resan är inte lång, för den kretsar i stor utsträckning om kroppen. Bilderna som uppstår för tankarna till kartor – särskilt stadskartor – och därför är det inte långsökt att tänka sig att poeten försöker kartlägga sin egen kropp, åtminstone försöker finna en plats för den, via dikten.

Ett annat stoff utgör grunden till *Guðrún Hannesdóttirs* dikter i *Slítur úr orðabók fugla*. Där fångar poeten på ett alldeles speciellt sätt en känsla för fåglar och deras flygförmåga. *Pórarinn Eldjárn*, däremot, är mer jordnära i *Tautar og raular*, en bok som verkligen framhäver hans typiska drag som författare: språklig kreativitet och en humoristisk men samtidigt skarp blick på samhälle och miljö.

Gyrðir Eliasson kom ut med två böcker under året, novellsamlingen *Koparakur* och kortprosastyckena *Lugnafiskar*. Texterna är anspråkslösa och ödmjuka, men laddade med undertoner av oro och kaos. Många av texterna handlar om skrivandet, och då ofta ett meningslöst, undanlidande skrivande, inte olikt ett av temana i *Suðurlugginn* (2012). Andra texter skildrar resor, och här och där skymtar minnesfragment från barndomen. De sistnämnda är rätt annorlunda än den nostalgi som ofta präglar Gyrðirs tidigare texter, här framstår barndomen mera som en främmande värld. På det stora hela är tonen mer uppsluppen i *Lugnafiskar* än i *Koparakur*, kortprosatexterna är lättare och mer humoristiska. Bland annat berättas om en kontorsarbetare som viker papperssvalar och skickar ut dem genom fönstret och en kvinna som odlar superintelligenta grönsaker och matar dem med debatter om politik och kärlek. I Basel bor berättaren på ett hotell som tidigare varit ett fängelse, dörren låses med en jättestor nyckel och på väggen hänger Dödens ö av Böcklin (som kom just från Basel). Och naturligtvis tappas nyckeln bort. Ytterligare ett scenario återfinns i texten "Framstående isländska män" som handlar om en översättare från polska som är så produktiv att han översätter verk som ännu inte skrivits. Hans översättningar översätts sedan till polska och får fina recensioner.

Fantasi och samtid

Under de allra senaste åren har en isländsk fantasygenre utvecklats, som ofta använder sig av det isländska kulturarvet på ett kreativt sätt. De flesta sådana verk riktar sig till ungdomar och unga vuxna, men några är skrivna för en vuxen publik. *Rökkurhæðir* av författarparet *Birgitta Elín Hassel* och *Marta Hlín Magnadóttir* är ett exempel på en lyckad bokserie i fantasygenren, med inslag av skräckroman, där författarna har skapat en hel värld, som dock inte är en renodlad sagovärld utan snarare en sorts parallellvärld som är släkt med den isländska. *Vökumaðurinn* är den femte boken i serien där huvudpersonen är en ung pojke med nedsatt hörsel. Han är också synsk och dras in i kampen mellan onda och goda vättar. Här finns allusioner till de isländska folksagorna, som får en trovärdig plats i samtiden.

Síf Sigmarsdóttir gav ut *Djásn*, en fortsättning på fantasyberättelsen *Múrin*. Här kan man också urskilja hänvisningar till kulturarvet, till exempel har huvudpersonerna namn ur den nordiska mytologin och de nordiska gudasagorna utnyttjas på ett intressant sätt. *Múrin* var en berättelse om övervakningssamhälle och misär, medan *Djásn* handlar om överflöd – ett mycket dyrköpt sådant. Också Snorri Kristjánsson arbetar med nordisk mytologi och islänningasagor i sin fantasyserie som började 2013 med *Swords of Good Men* och skrivs på engelska. Nästa bok heter *Blood Will Follow*, och som titlarna anger är detta bloddrypande berättelser avsedda för äldre ungdomar och vuxna. Berättelsen utspelar sig i Norge år 996 och skildrar de konflikter som uppstår på grund av Olav Tryggvasons missionerande, för det är inte alla som finner sig i att överge sina gamla gudar. Romanerna är inte bara nordisk medeltidsfantasy utan utgör också ett exempel på en lyckad anpassning av kulturarvet, från det fornnordiska över till en litteraturform som talar till samtiden. I förra boken var det främst nornan Skuld som bar handlingen, men i *Blood Will Follow* är det Oden själv som blandar sig i händelserna, tillsammans med sina vargar och korpar. Berättelsen är snabb, underhållande och chosfri och framför allt fri från det översymboliska tyranni. Men det hindrar inte att det finns politiska blinkningar i Snorris moderna tappning, bara det att låta fonden utgöras av religiösa tvister ger orsak att fundera på de konflikter som omger oss idag.

Till sist måste också nämnas Halldór Armands roman *Drón*. Det är en intressant text på gränsen mellan fantasy och realism, som närmar sig science fiction. Heiðrún är en alldeles vanlig 17-årig flicka som råkar ut för en underlig upplevelse när en raket spränger turistcentret på Þingvellir i luften. Lite innan dess hade hon känt av väldiga menssmärtor och när två ytterligare, vad det verkar helt slumpmässiga, raketanfall ute i världen träffar mål som inte har någon särskild betydelse, börjar hon misstänka att anfallen har med hennes kropp att göra, för alla gångerna känner hon av samma smärtor. I dessa mystiska händelser flätas beskrivningar av samtiden in, med tonvikt på sociala media och smartphone-appar och deras roll i vanliga människors dagliga liv – för det är inte bara ungdomar som använder sig av teknologin, i berättelsen får vi också stifta bekantskap med Heiðrúns mormor som är känd för sina skrivelser om internationell politik. Berättelsen är både originell och stark och Halldór är utan tvekan en av de mest intressanta nya isländska författarna.

Det är värt att lägga märke till att både Halldór och Steinar Bragi har kvinnor som huvudpersoner i sina böcker. Kvinnan tycks vara symbol för den moderna tiden i Halldórs roman och i Steinars bok förekommer något som rent av kallas "krig mot kvinnor". I båda böckerna fokuseras en del på den kvinnliga kroppen. Våld mot kvinnor är ett framträdande inslag också i Arnaldurs roman, och

som litteraturvetaren Daisy Neijmann nyligen påpekade i en föreläsning utgör kritik av könsrelaterat våld en viktig del av Arnaldurs författarskap. Kvinnor och könsroller är ett av temana i Steinunn Sigurðardóttirs roman *Gæðakonur* och har där kopplingar till både krig och naturskydd. Här finns en brygga över till Kristín Steinsdóttirs *Vonarlandið* där kvinnor får möjligheten att skriva sina egna berättelser, eller rätt och slätt skriva om historien.

Översättning från isländska:
Ylva Hellerud

ANNE MERETHE K. PRINOS

ET BITTELITE UTSNITT AV VIRKELIGHETEN Norsk skjønnlitteratur 2014¹

Det skrives og utgis skjønnlitteratur på høyt nivå i Norge. Statlige støtteordninger i verdensklassen er temmelig sikkert en viktig grunn til det. Men i hvilken grad blir disse gode bøkene lest, og i hvilken grad blir de synliggjort? En av fjorårets litteraturdebatter i Norge handlet om bestselgeriet og om bokhandlerkjedenes fallitt. I et kommersialisert bokmarked er det krim og oversatt underholdningslitteratur som ligger på toppen av bestselgerlistene, og som også blir mest utlånt på bibliotekene. Slik var det ikke tidligere.

Litteratursosiologen Cecilie Naper har påvist at det i løpet av de par siste tiårene har skjedd en dreining i lesevanene fra «mangfold til enfold». Det er alvorlig, ikke minst, som Naper selv påpeker, fordi det i et demokrati er avgjørende at «[...] ikke alle leser de samme bøkene og tenker de samme tankene».

Hvem har skylden for at det er blitt slik? Det som er sikkert, er at et lite knippe utgivelser får massiv oppmerksomhet, mens de fleste går under radaren. Da det sist vinter ble kjent at *Kristine Næss* var nominert til Nordisk Råds litteraturpris for romanen *Bare et menneske*, var det en bok knapt noen kjente til – den var nesten ikke anmeldt.

Den skjønnlitterære sjangeren som får mest oppmerksomhet i form av priser og anmeldelser, er stadig romanen. Og til tross for at sjangerens stilling ikke er like selvsagt som tidligere – TV-serien er det nye romanen hevder noen – står ikke det i veien for at det her til lands skrives romaner som aldri før. Derfor vil denne artikkelen handle mest om nettopp romanene.

Hvem utgir og skriver romaner?

Romanåret 2014 kan sees som en lang perlerekke av gode enkeltutgivelser. Men hvilke trekk er det som kommer til syne om man ser på litteraturen fra et mer kvantitativt perspektiv, med en litteratursosiologisk tilnærming?

Aller mest slående er kanskje Forlaget Oktobers dominerende posisjon, særlig som romanforlag. Mens storforlagene Aschehoug, Gyldendal og Cappelen Damm kom med henholdsvis 12, 12 og 14 romaner i 2014, stod Oktober for hele 22 romanutgivelser. Forlaget kunne i tillegg vise til en rekke salgssuksesser, og det uten en eneste krimbok på listene.

Et annet interessant trekk ved fjoråret er at det ikke lenger er slik at den norske skjønnlitterære forfatteren per definisjon er en mann. Tallet på kvinner som utgav romaner i 2014, er i hvert fall oppsiktsvekkende høyt sammenliknet

med tidligere undersøkelser. I et utvalg på 107 romaner ble 51 skrevet av kvinner, det er bortimot 48 prosent. Enda mer påfallende er statistikken *Den norske Forfatterforening* har for kjønnsfordelingen blant de skjønnlitterære debutantene de siste årene. I 2012 var 64 prosent av debutantene kvinner, i 2013 utgjorde kvinnene 59 prosent, mens det i 2014 var nesten 65 prosent kvinner. Om utviklingen fortsetter, ser vi vel snart tiltak på den mannlige forfatterens vegne.

Serieromanene – ikke bare krim

Ordet «serielitteratur» smaker av Anne Holt og Jo Nesbø, eller Frid Ingulstad og Margit Sandemo. I seriene går universet og hovedpersonene igjen fra bok til bok, og slik kan man holde det gående i det uendelige.

Det er imidlertid ikke bare krim og kiosklitteratur som utgis i serier. Blant 2014-romanene hører åtte av 107 hjemme i denne kategorien. I tillegg kommer to som må regnes som oppfølgere. Tallet er kanskje ikke oppsiktsvekkende høyt, men man kan jo spørre seg, som NRK-programmet *Bok i P2* gjorde i 2010: «Er romanserier en billig løsning?» Med andre ord: Er de sluppet opp for ideer, disse forfatterne som lar romanene sine ese ut til flerbindsverk? Forsøker de å melke en suksess?

Det går selvsagt an å mene det. Den britiske forfatteren Jeanette Winterson stemplet en gang oppfølgerromanen som en sjanger for de uoppfinnsomme. Så langt vil ikke jeg gå. For en av fjorårets aller mest interessante romaner er nettopp en serieroman; jeg tenker på avslutningen av *Carl Frode Tillers Innsirkling*-trilogi, et sentralt og viktig verk om det moderne Norge.

For å rekapitulere: David, den sentrale, men fraværende hovedpersonen i de to foregående bøkene, er altså mannen som via en avisannonse sommeren 2006 ber venner og bekjente fra hjemtraktene i Trøndelag om å skrive til ham for å gi ham fortiden tilbake. Ved hjelp av en rekke fortellere som sirkler inn hver sin versjon av Davids historie, samtidig som de folder ut fortellingen om sitt eget liv, demonstrerer ikke bare Tiller sitt usedvanlige psykologiske skarpsinn, men også innsikten han har i de siste tiårenes mentalitets- og kulturhistorie.

Begge de foregående bøkene åpner for at Davids hukommelsestap er et ledd i et kunstprosjekt, og slik kommer verket inn på interessante problemstillinger knyttet til kunstens funksjon og kunstnerens forpliktelser. Det gjør også denne siste delen, og det på en enda mer selvrefleksiv måte enn tidligere.

I *Innsirkling 3* blir David noe annet enn et fraværende sentrum. Teksten begynner riktignok i vante spor med to nye brevskrivere som har sitt de skulle ha sagt både om seg selv og om mannen som tilsynelatende er uten minne. Det vil si, den første av dem, den hardt plagede Marius, har aldri så mye som møtt hovedpersonen, men sitter like fullt inne med kjennskap til mildt sagt avgjørende forhold i hans fortid. Den neste, frilansjournalisten Susanne, har en gang på 1990-tallet, da de begge var studenter, vært Davids kjæreste.

Mer enn noen av de andre fortellerne har hun sin egen agenda for brevene hun skriver.

Helt til slutt i boken lar Tiller David selv stå frem. Og den skikkelsen vi møter her, er til dels vanskelig å kjenne igjen fra beskrivelsene tidligere i romanserien. Det er ikke direkte uventet ettersom forfatterens poeng nettopp er å spille en rekke forskjellige bilder og versjoner ut mot hverandre. At den ene og fulle sannheten om et menneske neppe kan erkjennes, er den ikke helt originale lærdommen vi kan hente ut av *Innsirkling*.

I bok nummer tre blir det tydelig hvordan Tiller aktivt bruker elementer fra underholdningsindustrien. Ikke bare dukker det opp motiver som forbygging av nyfødte babyer, mirakuløs oppvåkning fra koma og gjenforening med søkkrike biologiske foreldre; utgivelsen kommer samtidig med eksplisitte referanser til såpeoperaen generelt; f.eks. «det er jo ein såpeopera, alt saman» og «slike karnapp som alltid minner meg om Dynastiet».

Men forfatteren henviser også flere ganger til eventyret. I romanens avslutningsscene lar han David komme i tanker om Olav Duuns *Landet i eventyre*, og tekstens siste ord lyder nettopp «(...) er jo heilt uverkeleg når ein tenker på det, er reine eventyret». Teksten minner dermed om sin egen fiksjonsstatus, samtidig som den poengterer at den faktiske historien om det moderne olje-Norge har et uvirkelighetens skjær over seg.

Innsirkling 3 er en utfordrende og for noen sikkert irriterende bok, en bok som, sett i sammenheng med forfatterskapet som sådan, både overrasker og fungerer som en helt selvfølgelig avslutning på et ruvende romanverk.

Sjanger og tematikk – kjæling med knehaser?

Mange av fjorårets norske romaner er såkalte hybrider, altså en krysningsform som tar opp i seg trekk fra flere sjangere. Når denne gruppen er så stor, sier det ganske enkelt at svært mange romaner i dag er sammensatte og vanskelig lar seg sette på formel. Det er for så vidt ingen bombe siden litteraturen helt

siden romantikken har hatt en iboende vilje til å overskride rigide sjangergrenser og -konvensjoner. Mer overraskende er det kanskje at oppvekstromanene, som mange klager over at det skrives alt for mange av, langt fra var en særlig tallrik gruppe i 2014.

Mye av det som skrives, er privat og temmelig innadvendt. Det poenget er utnyttet til fulle i en av fjorårets morsomste og mest særpregede debuter. I *Ingvild Schades* parodiske *Drammens rekordbok* dreier det seg om en viss Reidar Larsen som har skrevet en roman der handlingen består i at hovedpersonen sitter i et tomt rom og beføler knehasen sin.

Det betyr ikke at det politiske er utradert fra norsk samtidslitteratur. Vi finner det hos *Kjartan Fløgstad*, selvfølgelig, som skriver om berøringspunkter mellom modernismen og fascismen i *Magdalenafjorden*, vi finner det hos *Vigdis Hjorth* som i *Et norsk hus* skriver både politisk og eksistensielt, og vi finner det hos *Brit Bildøen* som for *Sju dager i august* mottok P2-lytternes romanpris.

I Bildøens forrige roman, *Adam Hiorths veg* fra 2011, fungerer Cervantes' *Don Quijote*, klassikeren over alle klassikere, som forelegg og litterær samtalepartner. Også årets roman *Sju dager i august* er åpenbart modellert over en tidligere utgivelse, selv om det er mindre eksplisitt uttalt enn i forrige roman.

Boken som denne gangen spøker i bakgrunnen, tilhører ikke kanon på samme måte som *Don Quijote*. Amerikanske Paula Fox' *Desperate characters* ble opprinnelig utgitt i 1970, for så å bli mer eller mindre glemmt inntil Jonathan Franzen på 1990-tallet gjenoppdaget og løftet den frem igjen.

Like lite som folk eksisterer bøker alene i et tomrom, og det poenget blir ekstremt tydelig i denne typen nyskrivninger. Samtidig blir spørsmålet om i hvilken grad den nye versjonen klarer å skape noe eget, noe som taler for seg mer akutt. Heldigvis er *Sju dager i august* ingen blek kopi av en strålende original; det er en roman for vår tid, med solid egenverdi, selv om den i flere henseender forholder seg ekstremt nært til forelegget. Hovedpersonene heter eksempelvis akkurat det samme som hos Fox, Otto og Sofie, og åpningsbildet er mer eller mindre identisk. Det er også plotstrukturen.

Fox' roman foregår over et par dager i New York på slutten av 1960-tallet og er både et bilde av byen i en brytningstid og en fremstilling av en form for stille, imploderende desperasjon. Bildøens bok utspiller seg på sin side i Oslo i løpet av en august-uke 2019. Sofie er avdelingssjef på det nye Munch-museet, Otto leder en forening for romfolk, FROM. Tilsynelatende er de altså et velberget middelaldrende par, men snart tyter desperasjonen frem fra sprekker på alle kanter.

Noe av det fineste med romanen er at den klarer å ta opp i seg så mange aktuelle hendelser og trekk ved samtiden uten at det virker forsert. Ved å legge handlingen et lite stykke frem i tid kan Bildøen med sin enkle, pregnante stil skrive helt tilforlatelig om å miste et barn på Utøya. Det samme gjelder

fremstillingen av en tilværelse der uvær og oversvømmelser er gått fra å være ekstreme hendelser til å bli det normale. Som en av bipersonene sier det: «Dødsangsten får oss til å avvise faren, fortrenge det opplagde, justere oppfatninga vår om kva som er naturleg, og kva som er rett. Vi vil egentleg berre ha det godt.» Jeg er redd det er en skremmende treffsikker diagnose.

Med *Sju dagar i august* viser Bildøen igjen at det går an å lage god litteratur basert både på tidligere utgivelser og på samtidens aller mest sentrale anliggender.

Det er med andre ord ikke slik at det bare handler om knehaser og tomme rom i 2014-romanene. Blikket på verden utenfor er ikke totalt fraværende, men ganske ofte er det ikke verden av i dag det dreier seg om. År etter år kan man konstatere hvor viktig andre verdenskrig er for norsk samtidslitteratur. I 2014 er det i hvert fall ni romaner som i større eller mindre grad henter sine fortellinger fra dette tilsynelatende utømmelige reservoaret. Vi har blant annet *Jon Michelets* krigsseilerepos *En sjøens helt*, *Ingrid Storholmens* antikrigsroman *Her lå Tirpitz* og *Jørgen Gunneruds* fortelling fra Vest-Finnmark høsten 1942, *Sju dager i september*. Også for flere av familie- og slektsromanene er krigen en vesentlig del av bakteppet, jeg tenker på såpass forskjellige bøker som *Tove Nilsens* *Konge i snø*, *Mirjam Kristensens* *Jeg har ventet på deg* og *Sissel Værøyviks* *Rakels bok*. I de to siste er sentrale personer jødiske. Fortellingen om hva som skjedde med de norske jødene under krigen, er også vesentlig for to av kriminalromanene.

Alt som mangler – klasse og miljø

Om det er vanskelig å finne klare tendenser når det gjelder sjanger, er det ikke noe lettere å si noe krystallklart om det man kan kalle «miljø». I den grad en form for miljø dominerer, er det ulike varianter av middelklasseskildringer. Enda mer interessant er det kanskje at bare én roman foregår i et overklassemiljø, *Emil B. Lunds Norske edelstener*. Sosiologen Dag Østerberg var i sin tid inne på det samme i en analyse av 1979-romanen, «[...] den lave interesse for den herskende klasse, eller om det er et fortersket begrep, for elitene». Det er lett å være enig med Østerberg, å neglisjere eliten er villedende om man vil si noe om samfunnsforholdene.

Men beskrivelser av dagens arbeiderklasse finnes det også ytterst få av i samtidslitteraturen. Blant romanene som utspiller seg på 2000-tallet, finnes det nok eksempler på bøker med et klasseperspektiv, jeg tenker først og fremst på *Et norsk hus* av Vigdis Hjorth, men ingen gjennomførte beskrivelser, sett innenfra, av en arbeiderklassevirkelighet. Hovedpersonen i *Skam* av *Mina Bai* bor riktignok i en kommunalbolig og er ansatt på sykehjem, men det er typiske identitetsspørsmål som står i sentrum for denne boken. Et interessant unntakstilfelle står *Cathrine Knudsen* for med *Manuell*. Romanen

som blant annet tenker rundt manuelt omsorgsarbeid, er blitt lest nettopp som en moderne arbeiderklasseschildring.

Når det er så mange romaner som ikke interesserer seg for å skildre et felles sosialt rom, kan man mistenke at norske romanforfatterne av i dag er mest opptatt av individets mentale prosesser.

Uten interesse for arbeidslivet?

Flertallet av oss tilbringer mye av vår våkne tid på arbeidsplassen, i samfunnet. Arbeidet er med andre ord en stor og viktig del av hverdagslivet, hva har romanene fra 2014 å fortelle om det? Ganske lite, viser det seg.

Hva skyldes dette påfallende fraværet av yrkeslivet? Man kan spekulere over om interessen for psykologiske prosesser har noe med saken å gjøre. Eller har, relativt sett, gode stipendordninger åpnet for mindre berøring med vanlig arbeidsliv?

Det finnes selvfølgelig unntak. Dem finner jeg i historiske romaner som *En sjøens helt* og *Slåttekar i himmelen* (kanskje fjorårets flotteste tittel) av henholdsvis *Jon Michelet* og *Edvard Hoem*. I bøkene med handling fra nåtidens Norge er det to bøker som tydelig peker seg ut. I *Rune Christiansens* Brageprisbelønnede *Ensomheten i Lydia Ernemans liv* er beskrivelsen av hovedpersonens daglige virke som veterinær en vesentlig del av romanens univers, ja, ikke bare det – boken forteller om ekte arbeidsglede. I *Kjersti Kollbotns Isbrann* er også skildringen av arbeidet viktig; her dreier det seg om en mann som har satt seg fore å drive et nyinnkjøpt småbruk på den gammeldagse måten.

Rune Christiansens roman er en personlig favoritt fra bokåret 2014. *Ensomheten i Lydia Ernemans liv* er et lysende eksempel på en bok som i det stille gir et løft, en kunstferdig, men upretensiøs bok skrevet med en befriende letthet.

Det spesielle med Christiansens roman er både at den ikke trenger ytre dramatik og konflikt for å fortelle om en skikkelse som grunnleggende sett har det godt, og at den stille lykkes hun føler, på mange måter springer ut fra en tilstand av ensomhet. Det er en uvant tilnærming. For er det ikke slik at vi nærmest er programmert til å tenke på ensomheten utelukkende som et onde?

Lydia Erneman vokser opp som enebarn nord i Sverige. Hun blir veterinær og flytter etter hvert til Norge, til et mindre sted ikke så langt fra hovedstaden. Foreldrene har hun lite kontakt med, nære venner hører vi ingenting om, men like fullt er Lydia tilfreds. Det er egentlig bare sammen med andre at hun er ubekvem, som under et middagsselskap da hun for første gang i sitt liv kjenner seg alene, «[...] hun som kunne glede seg over alskens småtterier: det milde nærværet hun fant i naturen, det nesten ikke merkbare som like fullt var pågående og levende, blant dyrene, ved et tjern i skumringen, en lysning i skogen – det rommet alle hennes ønsker».

Uten at Lydia på noen måte blir fremstilt som en særling eller naturromantiker, lar boken henne hvile i en slags trygg forvisning om at livet er en ensom ting, også når hun etter hvert går inn i et forhold til en mann.

Det er neppe en nyhet at Christiansen, som er like mye kjent som poet som romanforfatter, skriver utsøkte setninger. Portrettet av Lydia er da også fullt av ord vi ikke møter så ofte i norske samtidsromaner, ord jeg umiddelbart får lyst til å bruke selv; «kledebon», «fortrøstningsfull», «forborgen», «omstøtt», «bebudelse» og «grønnsvær» mumler jeg halvhøyt mens jeg nyter den lett fremmedartede klangen.

Akademikernes hegemoni

Nå er det ikke slik at norske romanforfattere ikke tildeler sine hovedpersoner et yrke, men det er ikke hvilket som helst yrke. Det store flertallet av fjorårets nåtidsromaner, altså de med handling lagt til 2000-tallet, forteller om folk i akademiske yrker – de er eksempelvis, i omvendt alfabetisk rekkefølge, lektorer, leger og kunstnere.

Man må med andre ord se langt etter håndverkere, rengjørere og fabrikkansatte i disse bøkene. *Levi Henriksen* skriver riktignok om en elektriker i *Harpesang*, men det er noe han driver med på si for å tjene penger, han definerer seg først og fremst som plateprodusent. *Birger Emanuelsens* mann i *Fra jorden roper blodet* er murer, uten at det er et vesentlig poeng i romanen, i *Ida Hegazi Høyers Unnskyld* er hovedpersonen barnehageassistent.

Det helt dominerende yrket til hovedpersoner i norske romaner anno 2014 er forfattere. Av 65 romaner med nåtidshandling er det forfattere, forfatterstudenter og hovedpersoner med forfatterambisjoner i 17 av dem. Her kan man tenke at det er et alvorlig misforhold mellom romanens virkelighet og samfunnet, men det er åpenbart en viss sammenheng mellom dette høyet tallet og andelen (selv)biografiske romaner.

Det flerkulturelle – ute av verden

Leser man referater fra norske fotballkamper, florerer det av utenlandsk klingende navn. Omar Elabdellaoui, Mohammed Abdellaoue og Tarik Elyounoussi, vi kjenner dem alle fra herrelandslaget i fotball. Leser man romaner derimot, snubler man sjelden over så vanskelige navn. Det er interessant at bare et fåtall av 2014-romanene tar en ny virkelighet inn over seg. Så helt ny er denne virkeligheten heller ikke, for Norge har vært et netto innvandringsland siden 1967. To bøker skiller seg positivt ut: I *Aasne Linnestås Opphold* må hovedpersonen, en lege for øvrig, forholde seg til en iransk asylsøkerfamilie som er flyttet inn i nabohuset, i Vigdis Hjorths *Et norsk hus* dreier handlingen seg rundt konflikten huseieren Alma har med sine polske leieboere.

I den grad romanene fra i fjor avspeiler en flerkulturell virkelighet, befinner slike innslag seg for en stor del i periferien. Det kan for eksempel, i forbiarten, bli referert til en nabo som heter Fatima, eller et besøk hos en østeuropeisk lege. På den annen side: Slik er vel virkeligheten for den norske akademiske middelklassen, som det jo for en stor del handler om i 2014-romanene.

Samtidig kan man spørre seg om fraværet av det flerkulturelle har noe med romanenes fokus å gjøre? At de for en stor del er individorienterte, private og lite opptatt av samfunnsspørsmål? Det er nærliggende å tenke at det må være en sammenheng her.

Kriminallitteraturen – flere litteratursosiologiske betraktninger

Mens kvinnene kanskje snart er i overtall hva gjelder de klassiske skjønnlitterære sjangrene, er kriminallitteraturen stadig de mannlige forfatternes domene. I et utvalg av 37 krimromanene fra 2014 er bare elleve titler skrevet av kvinnelige forfattere. I tillegg kommer to utgivelser der den ene av to forfattere er kvinner.

65 prosent av disse bøkene er serier. Det er som forventet for en formelliteratur med helt bestemte sjangerkrav. Tom Egeland, Gunnar Staalesen og Unni Lindell, de gjør det, alle sammen. Minst hodebry for dem, men også for leserne som tydeligvis ikke får nok av Bjørn Beltø, Varg Veum og Cato Isaksen. *Jo Nesbø* tok på sin side en pause fra Harry Hole med den enkeltstående *Sønnen*, en krim om svik og hevn og med tunge bibelske konnotasjoner. Merkevarnavnet Nesbø er så sterkt at også den lå på toppen av alle salgslistene.

Kriminallitteraturens forsvarere ynder å påstå at det er her vi finner den aktuelle samfunnskritikken. Sammenlignet med romanene scorer krimbøkene fra 2014 i det minste langt høyere hva angår flerkulturell representasjon. Betyr det at i den grad det handler om innvandrere i norsk litteratur, så er de kriminelle eller ofre? Så dumme, for ikke å si rasistiske, er krimbøkene ikke, selv om koblingen gjøres noen steder. I utgivelser som *Aslak Nores Oslo Noir* og *Sigbjørn Mostues* og *Johnny Brennans Operasjon Hydra* utspiller handlingen

seg delvis i innvandremiljøer, i *Chris Tvedts* og *Elisabeth Guldbrandsens Djevelens barn* handler det om forsvunne asylbarn, i *Monika N. Yndestads Gapestokk* har en viktig biperson navnet Hassan Mouri. I hele 70 prosent av bøkene der handlingen er lagt til et Norge av i dag, er det flerkulturelle til stede i større eller mindre grad. Som i det øvrige utvalget, er det flerkulturelle elementet i en god del av dem plassert i periferien, av typen «han kjørte med en arabisk taxisjåfør» eller «det var noen skumle østeuropere i nabolaget».

Forsøk på å være aktuell finnes det flere av. *Tom Kristensen*, *Olav W. Rokseth* og *Jan Ove Ekeberg* kommer inn på Norges krigføring i Afghanistan i thrillerer som *Dødspakten*, *Brøren* og *Den barmhjertige terroristen*. I *Ridderkorset* skriver *Jørgen Jæger* om islamfiendtlighet og høyreekstremisme, mens tidligere nevnte *Monika N. Yndestad* prøver seg på mediekritikk.

Tidligere har jeg påpekt at det knapt finnes arbeiderklasseskildringer blant nåtidsromanene. Går jeg til krimbøkene, finner jeg i hvert fall én, *Karin Fossums Helvetesilden*. Fossum er kjent nettopp for å skrive om «vanlige folk», og i fjorårets bok er mye av perspektivet lagt til en enslig mor som jobber som hjemmehjelp. Hardt fysisk arbeid, dårlig lønn, en hverdag som er nesten umulig å få til å gå i hop. Jo, man må definitivt regne Fossum som en moderne arbeiderklasseforfatter. Det er påfallende at man må til kriminallitteraturen for å finne en slik romanperson, men så skriver da heller ikke Fossum oppskriftskrim.

Det gjør mange av hennes kollegaer, og derfor forteller de, naturlig nok, for en stor del enten om politifolk eller journalister. Vel 67 prosent av bøkene fra 2014 har hovedpersoner med slike yrker. Beslektede, utforskende yrker er arkeologen, psykologen og privatdetektiven som er å treffe hos henholdsvis *Tom Egeland*, *Lars Mæhle* og *Gunnar Staalesen*. Blant de mer oppfinnsomme og avvikende er *Anne* og *Even Holts* to hjerteleger i *Sudden death*, den ene av dem er attpåtil jødisk, og *Christen Kroghs* musiker i *Kileskrift*.

På den annen side har det åpenbart skjedd noe med (anti)heltene i krimmen de senere årene. Som *Stavanger Aftenblads* *Tarald Aano* skrev i fjor i en anmeldelse av *Jan Ove Ekebergs Den barmhjertige terroristen*: «Detektivheltene er ikke lenger hva de var. I mange tiår var det nok å være breikjefte, kranglete, forfylla og fraskilt. Nå skal du være albino, ha ADHD, Aspergers syndrom eller bipolar lidelse. Og der kom sannelig *Asbjørn Krag* trillende inn på scenen i rullestolen sin, småsynsk og lynende intelligent.» Det standardpregede har med andre ord sin motsats i det outrerte og avvikende.

Noveller og essayistikk – sjangere med omsorgsbehov

Over til kortformene. Brageprisen, den utvilsomt mest synlige av alle norske litteraturpriser, opererer hvert år med en såkalt «Åpen klasse». Her forsøker man å fronte og tilgodese sjangere som ikke så lett vinner frem i de faste kategoriene («barne- og ungdomslitteratur», «sakprosa» og «skjønnlitteratur»). I

2014 valgte man en ganske oppsiktsvekkende løsning, det vil si et slags oppsamlingsheat av noveller og essayistikk. En ting er at de to sjangrene neppe har så veldig mye mer til felles enn at det er snakk om tekster av begrenset lengde, en annen at en slik sammenslåing gir et ganske nedslående signal om at man ikke så det som sannsynlig at det fantes et tilstrekkelig antall verdige kandidater i den ene eller andre kategorien.

De fire titlene som ble nominert, var i hvert fall verdige nok, om enn på svært ulike måter. *Pål Nordheims Oppdateringer* er en samling essayistiske refleksjoner og aforismer, basert på tekster opprinnelig publisert på forfatterens Facebook-side. En slik utgivelse viser kanskje først og fremst at ryktet om (papir)bokens død er betydelig overdrevet – det er noe helt annet å lese en bok enn å følge en skribent på sosiale medier (det samme viser eksempelvis utgivelsen av *Frode Gryttens* Twitter-noveller *Vente på fuglen*). Et originalt tilskudd til norsk sakprosa er denne samlingen uansett.

Original er også *Thomas Lundbos Karakterer. Etter La Bruyère*. Det er et typisk sjangeroverskridende verk som tar utgangspunkt i franske Jean de La Bruyère (1645–1696) og hans *Karakterene*. Han igjen baserte seg på greske Theofrast. Her er det altså snakk om en slags litterær sampling eller videreutvikling som Lundbo utnytter til å si noe om vår egen tid.

Tauet av *Mikkel Bugge* er en annen bok full av eksperimentvilje. Novellene i denne samlingen åpner tilforlåtelig, men sprenger snart den realistiske ram-

men og etterlater leseren i stuss. I «Den kalottliknende hatten» slår en kvinne hull i hodet og setter på seg en hatt for å hindre at noe renner ut; i «Tauet» drikker en mann seg full på et julebord, oppsøker kollektivet han bodde i som ung og kaster opp et tau.

Den desidert mest omtalte og kritikerroste norske novellesamlingen i 2014 var likevel *Ingvild H. Rishøis Vinternoveller*. For den mottok hun både Brageprisen og Kritikerprisen.

Er det noe som i særlig grad kjennetegner dette forfatterskapet, som nå teller tre novellesamlinger og to barnebøker, må det være solidariteten og empatien Rishøi har med personene sine.

At det er ikke lett å være menneske formidler disse bøkene med en helt spesiell varme og litterær følsomhet.

I fjorårets samling er det mørketid, i flere betydninger av ordet. En ung alenemor har 60 kroner som skal holde over helgen, en far som akkurat er sluppet ut fra fengsel skal ha den lille sønnen sin på overnattingsbesøk, en 17 år gammel jente rømmer med småsøsknene sine fra barnevernet. Som man skjønner: Det er ikke den velbergede middelklassen det dreier seg om her.

Registeret novellene spiller på, er ikke stort, og det er enkelhet snarere enn fikse ideer som karakteriserer dem. De er bygd opp på samme måte, med en nåtidshandling, fortalt i presens, som strekker seg over et par timer eller så, men der hyppige tilbakeblikk skaper dynamikk og tillater større livshistorier å folde seg ut. I tillegg er plotstrukturen i de tre tekstene temmelig identisk. De åpner i en slags optimisme, tross alt, – jeg-fortellerne har i hvert fall et prosjekt. Men så baller det på seg med vanskeligheter, før det igjen skjer en vending som tenner et usikkert håp. Alle disse likhetene gjør at det er nærliggende å lese de enkelte fortellingene som variasjoner over et grunntema. I Rishøis univers blir tilsynelatende ukompliserte hverdagshandlinger til farlige, risikofylte manøvrer.

Det som i første rekke slår en, er at boken på en innsiktsfull og udramatisk måte minner om hva vi betyr for hverandre og om hva en liten utstrakt hånd kan ha å si. Et slikt motiv slås an, i negativ forstand, allerede i tittelen på den første novellen i utgivelsen, «Vi kan ikke hjelpe alle», og det blir fulgt opp gjennom hele samlingen. Det vil si – Rishøi bruker menneskekunnskapen sin og det litterære talentet sitt til å snu på frasen fra tittelen, uten at hun dermed havner ut i en ny floskel («alle kan hjelpe noen»). Hos henne får de små handlingene og sammenhengen vi alle inngår i reell betydning, eller for å si det med litt andre ord: Empatien historiene er skrevet frem med, generer i seg selv empati. På den måten bekrefter *Vinternoveller* inntrykket av en viktig forfatter.

Poesien – nesten ikke til stede

At offentlighetens oppmerksomhet klumper seg om et lite utvalg titler rammer ikke minst poesien. I et år da de store, viktige prisene heller ikke tilfalt diktsamlinger, blir situasjonen ekstra prekær. Kerstin Ekman viser i den gli-trende romanen *Grand finale i svindlerbransjen* (på norsk 2013), at kampen om oppmerksomheten er så hard at man kan spørre seg om det er mulig å slå igjennom om man er sjenert, klønete og uskjønn.

En det definitivt ikke har vært stille rundt, er debutanten *Anne Helene Guddal*. Etter å ha utgitt kun én bok ble hun i 2015 kåret til en av de ti beste forfatterne under 35 år her til lands. Juryen som stod bak kåringen, for øvrig et samarbeid mellom *Morgenbladet* og *Norsk Litteraturfestival*, trekker i sin begrunnelse riktignok også frem Guddals posisjon som «uforferdet essayist»,

men det er fjorårets diktsamling *Også det uforsonlige finnes* som er selve beveggrunnen for å inkludere debutanten på listen over de ti beste.

Som tittelen mer enn antyder, skriver Guddal om stridbarhet, om nødvendigheten av å anerkjenne eksistensen av det som verken kan eller vil forsones:

Også det uforsonlige finnes
i alt det som ikke kan annet
enn å strekke seg uforferdet framover
står noe glasshardt med ryggen til

Samlingen består av tekster av varierende lengde og form og veksler mellom dikt skrevet på bokmål og på dialekt. Mørket som motiv blir slått an allerede i bokens første verselinje, og i et enkelt, direkte og nedstrippet poetisk språk skriver Guddal skånselsløst om sykdom og psykiatri, ensomhet og eksistensiell nød.

Det er særdeles sjelden at en debut har en slik gjennomslagskraft som *Også det uforsonlige finnes* – i norsk sammenheng må man kanskje tilbake til Karl Ove Knausgård *Ute av verden* (1998) for å finne noe liknende – og for en gangs skyld er det langt mer enn velvillig interesse som ligger bak floskelen «det skal bli spennende å følge denne forfatteren videre».

En annen ung, talentfull og særpreget forfatter er bergenspoeten *Erlend O. Nødtvedt*. Bergenspoet ikke så mye fordi han bor i Bergen, men fordi han så tydelig forholder seg til det vestnorske og vestlandshovedstaden. I sin tredje diktsamling *Trollsuiten*, en av fjorårets aller beste diktutgivelser, har han stadig et helt eget prosjekt gående. Nødtvedt vekker tusser og troll til live i en bok som blander gammelt og nytt, og som forholder seg tett til tradisjonen, til den romantiske litteraturarven. Dikteren Olav Nygard (1884–1924) er den store helten («drømmen om olav nygards nivå»), men det samtales også friskt med eksempelvis Ibsen, Garborgs *Haugtussa*, Edvard Grieg og Theodor Kittelsen. Stilen er vill og vital, klangfull og rytmisk, full av nyord og arkaismer:

trollnatten putter varsomt
den jungianske spene i min munn
gjennom øvregaten leier jeg trollku
midt i gaten der står det en grind
midt i natten der står det en grind
å nei å nei så lei en grind
ai ai meg og der skal eg inn
jeg følger et myret trollsig mot nord
ja jeg følger et myret trollsig mot nord
der alle kråker ja alle kråker
blør blod blør blod
blør nebbeblod

Ruth Lillegraven og Nils-Øivind Haagenen får her stå som eksempler på en helt annen retning innenfor norsk samtidspoesi, det man kan kalle den (selv)biografiske tendensen. Lillegraven kaller selv fjorårets *Manilahallen* for en «biografi i diktform», mens Nils-Øivind Haagenen i *Spredning* skriver om sin egen mors kreftsykdom og død.

Andre interessante og gode samlinger fra 2014 er Øyvind Bergs *Gjennom mørketida*, der utgangspunktet er at forfatteren, «med Bashos reiseskildringer under armen», setter seg fore å skrive ett dikt eller én fortellende tekst hver dag i perioden 1. desember til 28. februar. Nevnes skal også Nils Christian Moe-Repstads *19 forgiftninger*, Kjartan Hatløys *Mi meinings hus*, Endre Rusets *Elsket og savnet*, Anna Kleiva *Vårar seinare* og He Dongs *Stjernelysregn*. Det er selvfølgelig meningsløst bare å ramse opp utgivelser, men da blir de i det minste nevnt.

Flere kunne nevnes, men det får bli Geir Gulliksen, som i fjor for øvrig mottok den tradisjonsrike Aschehougprisen for sitt samlede forfatterskap, og hans vakre og tenksomme *Ung trost klokken fem om morgenen i en brusende alm* som får avslutte denne summariske gjennomgangen av poesiåret.

Gulliksen bruker fuglemotivet til å skrive om porøse relasjoner, om å være i verden sammen med andre. Utgangspunktet er enkelt nok: Dikterjeget har flyttet til et hus med utsikt til store trær og mange fugler, og diktene beskriver, i en finstemt, åpen og henvendende stil, hvordan han iakttar fuglene i en periode som går fra januar til september. Eller – hvem er det egentlig som betrakter hvem?

[...]

fjærkleddede kropper kom flaksende
gjennom luften og bosatte seg i treet
satt på greinene og observerte andre former for organisk liv
de pleide å studere oss når vi kom ut fra huset om morgenen

Hos Gulliksen er altså mennesket verken mer eller mindre enn «andre former for organisk liv». På den måten får dikt om trær og fugler en annen klangbunn, som han selv sier i et intervju.

Bokåret 2014 – kort oppsummert

2014 var et år da omtrent like mange kvinner som menn skrev romaner, da Forlaget Oktober bekreftet sin posisjon som landets ledende skjønnlitterære forlag, og da romanene handlet mest om forfattere og akademikere, om et bittelite utsnitt av den norske virkeligheten. Er romanen dermed i ferd med å gjøre seg selv irrelevant? Noen vil muligens mene det; hvem gidder å lese roman etter roman om forfattere som kjæler med knehasen sin?

Jeg ser ikke fullt så svart på det. For 2014 var også et år da det kom flere romaner med et annet blikk, romaner som fortalte om noe mer enn det private og cerebrale. Uansett skal det litt til å ta knekken på en form som har vært den dominerende skjønnlitterære sjangeren i snart to hundre år, og som har sin store styrke i sin fleksibilitet, sin evne til å ta opp i seg andre former og uttrykk.

Når det gjelder novellen, var ikke 2014 akkurat et mangfoldets år, for å si det slik. På poesiscenen skjedde det langt mer, problemet er at så få fikk vite om det. Det største skjæret i sjøen for norsk samtidslitteratur generelt er nettopp at en lang rekke gode utgivelser blir liggende i et stummende mørke.

Not:

1. Deler av denne artikkelen baserer seg på en tekst jeg skrev for tidsskriftet *Samtiden* 1/15, «Norske romaner 2014». Dette er en litteratursosiologisk undersøkelse som tar for seg i alt 144 romaner og kriminalromaner fra et representantivt utvalg forlag.

BIRGIT MUNKHAMMAR

EXAMEN I FÖRFATTARSKOLAN

Ny svensk litteratur 2014

Litteraturen från 2014 fortsätter den rörelse mot enkelhet, realism och sakprosa som pågår sedan en tid tillbaka. Yrkesförfattarens roll är ekonomiskt svår och på samma gång eftertraktad. Intervjuer med dem som lyckats och numera påstås skära guld med täljknivar ger skjuts åt författardrömmarna. Skrivarskolor erbjuder sig att "utbilda" författare men har svårare att erbjuda den inre motivationen. Många bra författare har på skrivarskolor lärt sig handskas professionellt med sitt ämne. Men det finns också böcker, som vittnar om en fåfång jakt på originella ämnen av någon som inte är tvungen att skriva. Tvånget skapar litteraturen: dess fält vidgar sig när litteraturen tar upp nya ämnen och former. Somliga fackböcker låter ett mindre känt ämne invadera läsarna tack vare författarens engagemang: *Anja Wikström* med *Ingen familj är en ö* ger en drabbande insikt om att vi inte alla har samma förutsättningar att växa upp "normalt" och vad det kostar på att ha ett barn som är annorlunda; *Ove Bring* redovisar kunnigt de juridiska konsekvenserna av krig, handel och stöld av historiska monument i *Partenonsyndromet* och *Ingvar Svanberg* skriver historiskt i *Svenska Lejon* om lejon i kunglig ägo, i djurparker, på cirkus och på film.

Litterära ämnen är väl representerade i årets utgivning. Det gäller skönlitterära verk som *Tony Samuelssons* kontrafaktiska roman *Kafkapaviljongen* eller *Bruno K. Öijers* diktsamling *Och natten viskade Annabel Lee* liksom facklitteratur som *Johan Cullbergs* och *Björn Sahlins* skakande rapport från de vittra kretsarnas dunklaste vrår, *Märta och Hjalmar Söderberg. En äktenskapskatastrof*, *Sigrid Combüchens* försök att ge Ida Bäckman ett objektiva porträtt i *Den umbärliga* eller *Lotta Lotass* lysande samlingsvolym *Varia*, om skilda kulturämnen, publicerade i tidningar och tidskrifter de senaste 10 åren.

En del böcker utspelas nära skrivarkurser, t ex *Negar Naseh* som i sin berättelse *Under all denna vinter* inkluderar sin arbetsdagbok och *Mats Kempe*, som gör en roman av de 16 novellerna som den öververkliga *Det jag redan minns* består av. En prägel av skrivarskola och originalitetsjakt har *John Ajvide Lindqvists* tjocka bok *Himmelstrand*, som ligger väl nära amerikanska filmer av typen ”Short cuts” eller ”Magnolia”. Den förminskar sina figurer och följaktligen ses de också över axeln av läsarna.

Skrivarskolan är en naturlig miljö i de mycket unga författarnas verk, som gärna skrivs utifrån osäkerhet om sexuell identitet och ett fientligt förhållande till etablerade sanningar. *Amanda Svensson* och *Elin Boardy* anknuter till sjörövarromanens mönster men med kvinnliga hjältar: *Allt jag sa till dig var sant* respektive *Mary Jones historia*. De visar prov på sin stilistiska förmåga då de försöker ge röst åt något oprövat. En roman som satte hbtq- eller transpersoner (omtalade som ”hen”) i centrum är *Lyra Ekström Lindbäcks* *Ett så starkt ljus*. Författaren får också reda på vad transpersonen tycker: ”Det är klart att det gjorde ont att läsa din text”, men också ”Du skriver också för oss, eller hur?” Ekström Lindbäck betraktar till slut sitt verk med kritisk blick:

Jag har inte kunnat säga allt, inte ens en tiondel. Men bortanför det omedelbart synliga kan jag nu urskilja berättelsens utkanter. Stora områden som bara går att antyda. Suddiga, mörka skuggor av tysta insikter. Och en längtan med ett så starkt ljus att ögat aldrig kommer att kunna uppfatta den.

En som framställde det utnötta som alldeles nytt var *Therese Bohman* med romanen *Den andra kvinnan*. Ändå är det inte på grund av att den handlar om en ung tjejs förhållande med en gift äldre man, som den intresserar. Romanens slut blir paradoxalt harmoniskt: hon får chansen att lämna Norrköping för studier i litteraturvetenskap tack vare att hon har smutsat sina händer rejält – värre än på sjukhusets lunchrestaurang där hon jobbade – för att nå målet. ”Den andra kvinnan” rymmer en självuppgörelse, som Bohman bekräftar i en senare publicerad uppsats: ”Till duktighetens försvar” (i antologin ”Klassresan”, red. av Tobias Krantz och Karin Rebas). I romanen är det avundsjuka som styr henne mot de lättvunna segrarna, medan väninnan Emilie egentligen står för det som hon hade bort sträva efter: nej till rollen som Pippi Långstrump och ja till den duktiga Annika. Bohman saknar inte erfarenhet från skrivarskolor: hon låter enligt alla konstens regler dramat ackompanjeras av prosalyriska ledmotiv om sjöstaden Norrköping och om henne själv som klassmässigt utanförstående. Enstaka rader från t ex Dostojevskij om ensamheten och Evert Taubes ”Flickan i Havanna” doseras måttfullt och fördjupar bilden. Romanen utsågs till årets svenska kandidat för Nordiska rådets pris, tillsammans med Bruno K Öijers diktsamling.

Stora likheter med handlingen i ”Den andra kvinnan” finns i *Stefan Lindbergs* bok, *Du vet väl om att du är värdefull*, i pocket omdöpt till ”Du vet väl om...”. Det är en sjaskig historia i dirty realism, som utspelas i ICA-miljö (man har skäl att tänka på den långlivade TV-reklamen om ICA-Stig), men den handlar till sin kärna om utveckling. Den unga tjejen som har ihop det med chefen, den unge mannen med en diagnos, tjockisen som förnedras och den hopplösa mamman – alla låter de livet passivt gå förbi, utan att anstränga sig. Men de förändras likväl nästan osynligt dag från dag. Romanen inger ett bräckligt hopp.

Otrohetsromaner

Romanerna ovan är inte de enda som handlar om otrohet. Är det manne fjolår-ets Augustprisvinnande bok, Lena Anderssons bok ”Egenmäktigt förfarande” som har släppt lös den flod av kvinnliga bekännelser om otrohet och skammen att bli ratad? Eller är det en produkt av nyfött självförtroende? Inte på många år har jag läst så många kvinnliga ”slukarböcker” i ämnet. Det nya är kanske att böckerna är på litterär nivå. Men det blir enformigt i längden, liksom det blev med den klassiska kärlekssorgen över ett ovärdigt föremål från en högtstående man.

Lena Andersson återkommer nu med *Utan personligt ansvar*, som fortsätter utforskningen av den icke-juridiska aspekten av samlivets regler. Den har samma poänger som hennes lyckokast, men den upprepas till en evig rundgång. Har Ester Nilsson verkligen emotionella problem med att tillämpa filosofins regler på levande objekt eller drar hon ut på historien bara för dess komiska aspekter? Jag lutar åt det sistnämnda när Andersson för tjugonde gången (lågt räknat) tycker sig förstå att mannens äktenskap är i upplösning, den här gången på grund av hans bristfälliga klädsel:

Sa det inte mycket om tillståndet i hans äktenskap, om deras brist på respekt för varandra? Tydde det inte på både förakt och självförakt spetsat med liknöjdhet att inte hålla sig proper även om man befann sig på landet? (...) Ester avläste och avläste, tolkade och tolkade, ställde upp sina eviga deduktioner, men kom inte vissheten närmare.

Inger Edelfeldt ger sin version av otrohetstemat i *Konsten att dö*. Den medelålders fotografen Jacky Måhlin luras av sin yngre skyddsling, som bedrar henne med hennes gamle älskare i hennes egen studio. Fast det vore inte Edelfeldt, om inte historien bjuder på annat också; tvånget att som äldre träda tillbaka för att de unga ska få rätt att göra det hon gjort för länge sedan. Hon iakttar dem roat och resignerat: ”Rakryggade och segerrikt blankögda stod de liksom i fören till ett gigantiskt framtidsskepp som stävade ut på det blånande hav. Fulla av ambitioner och grandiosa drömmar seglade de där, till synes oberörda av både ekonomiska och andra kriser.”

Ninni Holmqvist skildrar en uppväxt utförligt men traditionellt i *Precis som att börja om*. Skildringen har en osäkerhetsfaktor som gäller frågan om pappans äktenskapliga otrohet. Den får inte sitt definitiva svar förrän i slutet av boken. Romanen är intressant då den avstår från att göra sin huvudperson sympatisk, tvärtom. I sina försök att anpassa sig till olika läsargrupper strider den dock mot personlig trovärdighet.

Åtskilliga böcker av etablerade manliga författare med stor läsekrets kom ut 2014: *Torgny Lindgrens Klingsor*, målaren om vilken det heter att "genom att aldrig svika sig själv förblev han medelmåttig och grandios" eller

Klas Östergrens Twist, som så många gånger tidigare en lättsam monolog i stil med Ernest Hemingways "Och solen har sin gång".

Krönikor om folkhemmet

Kristina Sandberg fick sitt Augustpris med *Liv till varje pris*, den sista delen i trilogin om hemmafrun Maj. Sedan tidigare föreligger "Att föda ett barn" och "Sörja för de sina". Det är svårt att säga om den överdriver sitt ärende, att återupprätta Maj, som enligt intervjuer med Sandberg är modellerad efter hennes mormor. Det nervösa och blixtsnabba svaret från Maj på omgivningens behov förlorar snart sin pregnans. Sandberg har lätt att överutnyttja greppet, som har fungerat som stilistisk signatur för Maj hela tiden och får avsluta trilogin. Hon har just sett sitt nya barnbarn efter ett dramatiskt kejsarsnitt, och hennes tankar är strax i skafferiet: "De måste verkligen få i sig något ordentligt när de kommer hem. Tomas och Lisen är säkert hungriga. Men vad kan hon hitta på åt dem till middag?"

Men Sandberg är medveten om att hemmafruns arbete är ett Sisyfosarbete, ett arbete som aldrig blir färdigt. Hon följer Majs tankespår i detalj, men de leder sällan till nya insikter. Jag kommer att tänka på James Joyces dåförtiden nyskapande projekt i "Ulysses" att följa Leopold Blooms tankeströmmar, en

tendens som bland annat Artur Lundkvist ("Ikaros flykt") kritiserade. Han spådde att den skulle leda till litteraturens undergång i medvetandets malströmmar och hjärnpladder.

Gertrud Hellbrands Veterinären är en familjekrönika från 1950-talet och framåt. Den bärs från början av ett passionerat intresse för hästar och ridsport från författarens sida. Fascinationen delas i olika grad av de gestalter som rör sig runt centralgestalten Lucille, veterinären. Perspektivet är objektivet, personskildringen ibland kritisk. Krönikeformen är ett oväntat inslag i samtidslitteraturen. Man tänker sig den som fast förknippad med borgerliga miljöer från början av förra seklet, t ex Marcel Prousts och Thomas Manns verk, som båda har lyfts fram de sista åren. Är det "På spaning efter den tid som flytt" respektive "Buddenbrooks" som inspirerat?

Man märker också ett förnyat intresse för folkhemsestetiken, den genomtänkta designlinjen för dem man såg som framtidens människor. En bok om *Stig Lindberg*, skriven av *Anna Larsdotter*, som allsidigt och kunnigt belyser mannen, som formgivit en generations minnen av alltifrån grötfatet "Berså" till böckerna om Krakel Spektakel och andra skapelser av Lennart Hellsing. De är nu vittnesbörd från en tid som hunnit bli mormors eller mormorsmors. Den i

år med Alma-priset belönade *Barbro Lindgren* berättar, drastiskt och med ömsint humor, om livets öländska summa i *Varför inte tala såsom ett barn*.

Den ogifta moderns öde i folkhemmet är mestadels dystert som i *Annelie Jordahls* lilla men högkaratiga bok *Låt inte den här stan ta livet av dig, Mona*. Berättarjaget samtalar med sin mamma, centrum i berättelsen om hur Mona flyttar till Östersund som barnflicka, och hur hon snart ”kommer i olycka”. Den återger med avklarnad enkelhet en mognadsprocess. Mona har ett osäkert jobb på restaurang, strängt religiösa föräldrar långt borta och ingen utsikt till äktenskap med fadern, musikern som snart försvinner. Men hon hämtar kärlek och styrka hos det växande barnet och lyckas på det sättet till slut få världen på deras sida.

Historia – fiktivt och faktiskt

Lomjansguten av *Lars Andersson* var ett udda bidrag till den svenska historien. Temat om den oduglige spelmannsvirtuosen från Värmlands finnskog på 1800-talet säger mycket om hur svårt det måste ha varit för hans närmaste att hysa detta geni utan försörjningsförmåga. Man tänker på islänningen Laxness skald Olafur Karason i "Världens ljus" och "Himlens skönhet", och man undrar om det är ett nordiskt öde att ringaktas som skald för sin fattigdom, eller om nordiska skalder är ett hopplöst släkte?

Om andra världskrigets tid handlar flera av årets historiska böcker. *Steve Sem-Sandbergs De utvalda* går tillbaka på historien om sjukhuset Spiegelgrund i Wien, som under den tyska annekteringen blev hemvist för utdragna experiment med unga patienter, som föregavs vara socialt missanpassade eller rasmässigt degenererade. I centrum för handlingen har han placerat sjuksköterskan Anna Katschenka som ironiskt nog har sökt sig dit för sin stora kärlek till barn och Adrian Ziegler, en intagen pojke som överlevde. Romanen är ett i alla betydelser stort verk. Sem-Sandberg har utvecklat sitt konstnärliga språk till en effektivitet, som inte låter något stå i vägen för hans berättelse. Den bryter sig fram oavvisligt, som en flod. Ohyggligheten talar för sig själv, ingen indignation behövs. Att han nu än en gång berättar om omänskligheten är, tänker jag mig, därför att det är möjligt att tala om det som en gång har skett, inte om uppfunna illgärningar. Och är det så främmande i en tid som skördar flyktingars liv varenda dag?

En väl genomarbetad deckare är *Innan mörkret faller* av *Anna Lihammer*. Bakgrunden är den halvt dolda rasbiologiska ”forskningen” i Uppsala på 30-talet. En blandning av fiktivt och reellt från akademiskt håll gör boken till en del av utforskandet av den svenska skulden till rasbiologins hemska förlöpningsar. *Jan Guillou* fortsätter sin 1900-talshistoria med en träig framställning av den äldste av de tre fiskarpojckarna, numera välbeställd brobyggare, i

förgrunden. *Att inte vilja se* väckte som vanligt en smärre storm i pressen, som handlade om huruvida det kunde anses troligt att allvaret i nazisternas judeförföljelser kunde vara okänt i storborgerliga och tyskvänliga kretsar i slutet av kriget. Guillou vidhöll sin uppfattning, med visst stöd från andra skribenter. Det handlade mer om ”Att inte vilja se”.

Paul Frigyes dödsföraktande projekt att skriva om ”fenomenet Jan Guillou” utgavs som ”Höjd över varje misstanke: En bok om Jan Guillou” av Norstedts. Boken blev omgående misstänkliggjord av föremålet som tyckte sig upptäcka fel, varpå förlaget blev panikslaget och drog in hela upplagan. Lindelöws bokförlag gav sedan ut *Jan Guillou – Utifrån* med ett nyskrivet kapitel om debaclet. Om man bortser från Frigyes hundlika attityd till sitt föremål, är det upplysande att läsa om Guillous halvsekelånga och turbulenta journalistkarriär.

Den kontrafaktiska *Kafkapaviljongen* av *Tony Samuelsson* tolkar efterkrigstiden som om det nazistiska Tyskland hade segrat och att de omgivande länderna, däribland Sverige, hade förvandlats till lydstaten. Det är ett ambitiöst företag, som ställer krav också på läsaren: det är inte lätt – men drabbande – att se scenen med papperskorgarna som töms som konfetti över Kungsgatan vid fredens ankomst, omvandlad till jubel över det nazistiska Tysklands seger eller att se ett bokbål på Stortorget framför Börshuset. I efterordet säger Samuelsson att han hoppas att de fikionaliserade personerna Eyvind Johnson och Stig Dagerman inte skall tas på alltför stort allvar. Den helfiktive huvudpersonen, Sigge, är tvungen att agera mer ”fegt”, men de andra har begåvats med öden som i varje fall inte talar emot dem: Eyvind Johnson flyr till USA där den fjärde delen av Krilon-sviten utges. Stig Dagerman begår självmord i fängelset, och blir en frihetens martyr. Det blir till slut svårt att hålla i minnet tidsangivelserna och personernas politiska färg, som hela tiden ändras.

Journalisten Cordelia Edvardson, som dog 2012, har gett impulser för *Lotta Lundberg* som i *Timme noll* hämtar detaljer från Edvardsons självbiografi, ”Bränt barn söker sig till elden”, som man har all anledning att läsa. Lundberg fick Radions romanpris för sitt språkliga mästerskap i den nästan alltför stoffrika romanen.

Det är frestande att låta *Sara Stridsbergs Beckomberga. Ode till min familj* få avsluta detta mörka kapitel. Beckomberga är en beryktad institution, som lades ner först 1995. Stridsberg har i intervjuer berört det faktum att hennes far varit inskriven som patient där. Jag tror att det för de flesta är svårt att se vad hennes Beckomberga har gemensamt med den verkliga inrättningen. Baksidan talar om ”Sara Stridsbergs bedövande vackra roman”, och det är hennes mentala bearbetning av möjligen svåra personliga minnen som paradoxalt har resulterat i det prosalyriska odet till hennes familj.

Vems litteraturhistoria?

Det var länge sedan vi fick en ny litteraturhistoria; tiden inbjuder inte till normaliserande projekt av det slaget. Men det skrivs mycket som har relevans för studiet av litteraturen, inte bara på nätet utan rentav som böcker som ser ungdomartade och dåtida ut som *Stina Otterbergs* essä om den 150-årsjubilerande Erik Axel Karlfeldt, *Älska, dricka, sjunga, leva, dö* eller den stora boken, som också är en konstabok, av *Helena Eriksson: Någon syr, är det du? En bok om Unica Zürn & Hans Bellmer*. Den senare är exempel på ett djupt personligt intresse, som förmått författaren att skriva om det originella konstnärsparet.

Johan Svedjedal behandlar denna gång protestlitteraturen i *Ner med allt?* ett tiotal välformulerade essäer om litteraturen från början av 60-talet till 70-talets slut. *Ebba Witt-Brattströms* mer stridbara framställning i *Stå i bredd. 70-talets kvinnor, män och litteratur* gör den hittills föraktade "kvin-nolitteraturen" till en grundpelare för framtidens litteratur. Författaren Peter Weiss, som har 100-årsjubileum nästa år, begåvades med tre olika studier av *Markus Huss, Magnus Bergh och Ola Holmgren: Motståndets akustik, Peter Weiss stora dröm* respektive *Peter Weiss i transit*.

Peter Weiss spelade stor roll för Sara Lidman som nära förbunden i kampen för Vietnams sak. Om bland annat detta kan man läsa i *Stilens munterhet. Sara Lidmans författardagböcker från Missenträsk 1975-1985*, redigerad av *Annelie Bränström Öhman*. Volymen är glansigt röd, men rubrikens stilideal gäller knappast för dagboken. Där är det först och främst fråga om privatpersonens små och stora bekymmer, eviga självförebåelser, skamfyllda inköp, dito inredningsfrågor, ouppklarade eller reparerade relationer, omdömen om andra författare, familjehistoria och inte minst tvånget att skriva otaliga debattinlägg för Vietnam och mot videovåldet. Det obegripligt stora och nådefulla beviset på att hon inte är värdelös finns dock: hon duger till att skriva böckerna om Jernbanan. Hon byter det mot självförebåelser för allt annat. Hennes dagbok är egendomligt tröstande, på samma sätt som läsningen av Lars Noréns "En dramatikers dagbok". Hon gläds åt att ta emot Nordiska rådets pris 1980 för "Vredens barn" i Reykjavík, men hon är nog mest nöjd med sitt politiska tal: "Det var succé för talet och raseri från högerkrafterna. Ganska roligt".

EVA POHL

DEN FORTSATTE KAMP

Kvindens valgret 100 år

100-året for kvindernes valgret er blevet fejret i Danmark med en lang række initiativer, herunder kunststillinger og nye bogudgivelser. Det har betydet en ny dialog mellem nutidens og fortidens feminister i kunsten og litteraturen.

Kritiker, cand.mag., ph.d. Eva Pohl skriver om jubilæumsåret, og om den diskussion om ligestilling mellem kønnene, der fortsat er relevant at føre.

At jubilæer kan være ansporende for nærmere eftertanke og for nytænkning, har vi i 2015 set i Danmark, hvor 100-året for grundloven og hermed 100-året for kvindens valg- og stemmeret er blevet fejret. Valgrets jubilæet er blevet markeret med en lang række udstillinger og bogudgivelser med fokus på kvinder – både historisk og aktuelt.

Et stort spektrum er dækket, fra det alvorlige til det humoristiske. Blandt sidstnævnte kan nævnes *Helle Juhls* bog *På lige fod. En krønike om kvinder, satire og kampen for valgret*. En både væsentlig og morsom bog, hvor det fremgår, at der var sammenfald mellem satire-hæfternes guldalder og den første kvindebevægelse. De betydeligste feminister blev i "Klods-Hans" portrætteret under overskriften "Situationens herrer". Der var en opfattelse af, at kvindernes deltagelse i det politiske liv ville være mindre velargumenteret. Som det hedder i bogen, var der mistanke om "at de bare ville kagle i munden på hinanden som en flok høns". *På lige fod* rummer beskrivelser med megen lune og fine gengivelser af satire-tegningernes ofte kærlige udlevering af kvinderne samt vigtige biografiske oplysninger om de kvindelige pionerer, og hermed markerer bogen fint stemmeretsjubilæet.

Valgrets jubilæet har været igangsætter for adskillige relevante debatindlæg i de landsdækkende aviser, undersøgelser af kvindelige kunstneres repræsentation på museerne og udstillinger af værker af kvindelige kunstnere, fokus på de kvindelige forfattere og TV-udsendelser om kvindens position i samfundet. Som en opsigtsvækkende sløjfe på den genopblussende interesse for kvindelige synsvinkler undersøgte Politiken Research de kvindelige litteraturkritikers mulighed for at trænge igennem den mandlige dominans på bog-redaktionerne. Og resultatet viste, at mindre end hver tredje bog-anmeldelse er skrevet af en kvinde i de tre førende aviser, *Jyllands-Posten*, *Berlingske* og *Politiken*. De kvindelige anmelderes manglende synlighed blev kommenteret af littera-

tur- og kønsforskere. Således udtalte litteraturprofessor Anne-Marie Mai fra Syddansk Universitet, at skævheden i anmelderkorpset har konsekvenser for måden, vi taler om litteratur på: ”Med større lighed kunne vi få en litterær kultur, der diskuterede på andre måder og lagde vægt på flere perspektiver i litteraturen”.

Debatten om de kvindelige anmelderes ringe muligheder for at trænge igennem er vigtig og har også raset i USA og England, hvor man ser den samme tendens. Professor i kultur og køn Anne Scott Sørensen fra Syddansk Universitet er af den opfattelse, at tallene fra Politiken Research vidner om, at kulturverdenens patriarkat ubevidst lever endnu. Som hun udtrykker det: ”Vi går og tror, at vi har overstået alt med ligestilling, alt imens vi sækker længere og længere bagud i forhold til bl.a. Norge og Sverige. Det er vigtigt, at vi får rusket op i nogle af de her ubevidste normer”.

Det er vigtigt at få disse tal frem, så redaktionerne kan minde sig selv om det væsentlige i at lade forskellige stemmer komme til orde. Midt i al denne snak om det kvindelige forhindringsløb og Rip, Rap og Rup-effekten – som vi kalder det i Danmark, når mænd vælger mænd til fremtrædende poster – er det godt at tænke på den positive energi, flere yngre, kvindelige billedkunstnere og forfattere lægger for dagen. En positiv tendens, man har kunnet iagttage de senere år på den kulturelle scene, er de yngre, kvindelige forfatteres og billedkunstneres dialog med deres forgængere af samme køn. Denne lysende tendens vil vi se nærmere på i denne artikel. Det er en strømning, der er forstærket i forbindelse med jubilæumsårets mange fejring.

Kampen om kønnet

Mange års arbejde for ligestilling gik forud for kvinders valg- og stemmeret. Kampen var i Danmark begyndt i 1850, da den unge *Mathilde Fibiger* udgav sin debutbog *Clara Raphael. Tolv breve*. Bogen beretter om en ung kvinde, der arbejder på Lolland som guvernante. Hovedpersonen kæmper for kvinders ligeberettigelse. Hun skriver til en veninde og beklager sig over det småborgerlige provinsliv og over, at kvinder er undertrykte og udelukkede fra åndelig beskæftigelse. Forordet var skrevet af skribenten og teatermanden Johan Ludvig Heiberg. Bogen vakte opsigt og gav anledning til ophedet debat om kvinders forhold. Det var første gang, at en kvinde offentligt krævede ligestilling. Væsentligt var det desuden, at litteraten Georg Brandes i 1869 oversatte den britiske filosof *John Stuart Mills* bog *The Subjection of Women*, der på dansk fik titlen *Kvindernes underkuelse*.

Helt så langt tilbage skuer de yngre kunstnere i dag ikke nødvendigvis. Men flere af dem går i dialog med kvindelige forgængere i kunsten og er ikke bange for at spejle sig selv i forgængernes bestræbelser. Som nu på den internationale udstilling ”Kvinder frem – et møde mellem to generationers stemmer i

kunsten”, der på Museet for samtidskunst i Roskilde, Danmark, fejrer stemmerets-jubilæet på umiskendelig moderne vis. Udstillingen, der vises fra maj til september 2015, var kurateret af billedkunstner Birgitte Ejdrup Kristensen (DK) og kunsthistoriker Ulla Angkjær Jørgensen (DK/NO), tog ligestillingsforholdene i kunsten fra 1915 til i dag op til revision.

Det var et tydeligt feministisk projekt, og hver af kunstnerne anvendte en dialogisk metode, hvor de dels lever sig ind i den kvindelige forgængers situation dels pointerer den aktuelle synsvinkel i deres nyfortolkninger af mere eller mindre oversete kvindelige kunstnere fra det 20. århundrede. Værkerne var installationer, hvor kunstnerne præsenterede resultatet af deres fordybelse i deres forgængeres værker og kunstnerens relation til det omgivende samfund. Som nu samtidskunstneren Unni Gjertsen (1966 -) (NO), som gik i dialog med filminstruktøren Mai Zetterling (1925-1994) (SE) i ”The Mai Zetterling Project” (2005). Mai Zetterling hudflettede det patriarkalske samfund og blev udelukket fra det gode selskab, hvorfor hun ikke kunne opnå finansiering af sine film. Unni Gjertsen hævder i sit værk, der bestod af videoprojektioner med klip fra Zetterlings film ”Flickorna” (1968), at hun var 1960’ernes bedste, svenske filminstruktør.

Det slår en, at der var ganske mange alvorlige synsvinkler på det at være kvindelig kunstner på udstillingen. Mest foruroligende var Claudia Reinhardts værk ”Killing Me Softly Todesarten”, som består af farvefotografier med iscenesættelser af kvindelige forfatteres og videnskabskvinders selvmord, hvor

Claudia Reinhardt: ”Ingeborg” fra serien ”Killing Me Softly” – Todesarten, c-print, 2000-2004.

Claudia Reinhardt (1964-) (DE) selv optræder i rollen som de pågældende kunstnere i forskellige tableauer. Det er indlevelse og fiktion på samme tid, og tanken bringes hen på den amerikanske kunstner Cindy Shermans mange iscenesatte og rolle-spillende selvportrætter.

Claudia Reinhardt har i denne serie skildret en række skæbner, blandt andet den amerikanske forfatter og lyriker *Sylvia Plath* (1932-1963), kendt for den semi-biografiske roman *Glasklokken* om kampen mod depression. Dernæst en af Østrigs mest betydende kvindelige forfattere i det 20. årh., *Ingeborg Bachmann* (1926-1973). Bachmann døde som følge af de brændsår, hun pådrog sig ved at ligge og ryge i sengen og derpå falde i søvn, muligvis i beruset tilstand. De nærmere omstændigheder er ikke klarlagt. Hendes noveller *Simultan* (1972) er fornem læsning. Blandt andet novellen ”Problemer problemer” med indlevet beskrivelse af en ung kvindes afhængighed af spejle. Reinhardt er i sin serie desuden optaget af den amerikanske digter *Anne Sexton* (1928-1974), som modtog Pulitzer-prisen for bogen *Live or Die*. Anne Sexton var manio-depressiv. Også den svenske forfatter *Karin Boye* (1900-1941), som var en central skikkelse i mellemkrigstidens litteratur- og kulturdebat, begik selvmord og er blandt de skæbner, Reinhardt lever sig ind i i værket ”Killing Me Softly- Todesarten”.

Forfatterne er, sammen med en række kvindelige kunstnere, skildret i deres sidste øjeblik. Reinhardts sympati og interesse for kvindernes værker og biografier har været bestemmende for udvælgelsen og genskabelsen af motiverne, de fiktive døds-scener. Vigtig er den kropslige dimension i indlevelsen. Som det også ses hos flere af de øvrige kunstnere på udstillingen, der identificerer sig med deres studieobjekt ved konkret, fysisk at sætte sig i deres sted. Som Reinhardt udtrykker det: ”Jeg prøvede at få dem ind under huden, eller bedre, at trække deres hud ud over min egen krop”.

Udstillingen på Museet for samtidskunst stiller det overordnede spørgsmål, om historieskrivningens perspektiv og dermed om ligestilling i kunsten. De syv kvindelige kunstnere går på tværs af tid og medier i dialog med syv forgængeres liv og virke og skaber på denne måde kunstnerisk forskning, der trækker oversete perspektiver frem fra fortiden og giver dem en ny og facetteret plads i kunsthistorien. På denne måde åbnes der for inspiration til kommende generationer. Der er både tale om selvspejling og om en dialog med spørgsmål, der retter sig ud mod beskueren.

Et af de smukkeste værker på udstillingen var Pia Rönickes (1974-) (DK) ”Notes on MB” (2014), som drejede sig om Bauhaus-designeren Marianne Brandt (DE). Hun designede en lang række brugsgenstande, herunder belysning, men fik ikke copyright til disse. Ligesom hun heller ikke senere modtog kommission for reproduktion af hendes design. Rönickes filmiske dialog på tværs af tiden med Marianne Brandt tog udgangspunkt i nogle fotografier,

som designeren tog i sin studielejlighed, hvor hun reflekterede rummet igennem en spejlkugle. Værket bestod af film, skærme, en skulptur og et spejl. Kuglen optog både rummet og hende selv. Pia Rönicke gentog den handling med sin krop og et cirkulært spejl i det samme rum og forsøgte at træde ind i Brandts blik. En sammenfletning af to kunstnere i hver sin tid. Som i flere andre værker på udstillingen var grænserne flydende mellem det biograferede subjekt og fortælleren.

En af de forfattere, der relevant henvises til på udstillingen er den danske forfatter og debattør *Elsa Gress* (1919-1988). Hun er ikke ligefrem overset som forfatter, men hendes "Decenter" på Marienborg på Møn i 1970'erne, er aldrig blevet skrevet ind i kunsthistorien. Marienborg var et mødested for kunstnere og intellektuelle, hvor happenings, performances og kreative aktiviteter fandt sted. Elsa Gress er vanskelig at placere i en bestemt kategori, men er uhyre interessant i sine refleksioner over kunsten og livet. Blandt andet har hun fint beskrevet barndommen og dét, hun kaldte den indre geografi. *Bettina Camilla Vestergaard* (1975-) (DK) skabte et værk om Elsa Gress (1919-1988) med titlen "*Andre Strejftog*" (2015). I dag kan vi mere sig over, at Elsa Gress blev kaldt "Danmarks eneste vrede unge mand". Mange vil kunne huske hendes markante udstråling og karakteristiske diktion. Hun var en ener og bør huskes for sine værker, skarpe debatindlæg og evne til at samle en kreds af kunstnere og intellektuelle. Det var fint at se, at flere værker på udstillingen "Kvinder frem" i Roskilde befandt sig i et tværkunstnerisk felt.

Blandt de danske kunstnere, der var trukket frem på udstillingen var maleren Anna Klindt Sørensen (1899-1983), som *Birgitte Ejdrup Kristensen* (1975-) tog op i sit værk "*Mit museum*" (2015) med udgangspunkt i Anna Klindt Sørensens forliste planer om et museum for kvindelige kunstnere. Birgitte Ejdrup Kristensen fastholder med sit værk kunstnerens ihærdige indsats for museet og har også tidligere beskæftiget sig med Anna Klindt Sørensen på den præmierede udstilling "Anna Klindts 9 haver" på kunstcentret Silkeborg Bad (2009). Birgitte Ejdrup Kristensen giver nu et bud på et lignende initiativ til synliggørelse af de kvindelige kunstnere, nemlig en fortløbende udarbejdelse af Wikipedia-artikler om kvindelige kunstnere, som endnu ikke er repræsenteret i Wikipedia. Udstillingen på Museet for samtidskunst var øjenåbnende og på samme tid legende og alvorlig. Man må håbe, at den vil give stof til eftertanke lang tid frem.

Tro over for sig selv

En pendant i litteraturen kunne man i foråret 2015 se i forfatteren *Olga Ravns* forord og redigering af forfatteren *Tove Ditlevsens* glemte tekster: "*Jeg ville være enke, og jeg ville være digter*". Teksterne, der er en blanding af non fiction, klummer, essays og brevkassesvar, viser digteren og forfatterens store

empati, intelligens, ærlighed og formidable evne til at udtrykke sammensatte følelser i et klart sprog og med karakteristisk spil mellem det sørgmodige og det humoristiske. Tove Ditlevsens indlæggelse på det psykiatriske hospital Sct. Hans var en redning i mere end en forstand. Hun opfattede det som et fristed, hvor hun ikke blot kom på fode fysisk og mentalt, men faktisk fik skrevet noget. Tove Ditlevsen (1917-1976), der var en af de mest markante danske litterære personligheder i det 20. århundrede, begik selvmord i 1976. Tove Ditlevsens tekster har en særlig evne til at forankre sig i læserens bevidsthed. Hun er tro over for sig selv og har en ubrydelig tråd til ungdommelige følelser. Hun viser kvindelig længsel og frihedsdrøm og en sammenkædning af fysiske, mentale og skabende rum. Olga Ravn (1986-) har gjort et fint stykke arbejde med at åbne læserens øjne for disse glemte tekster og pege på det faktum, at Tove Ditlevsen frem mod sin død arbejdede mere og mere intenst med ”at udviske grænsen mellem kunst og liv, med at lege med sig selv som litterær figur”.

Grænserne udviskes mellem kunst og liv og mellem kunstarterne i tværkulturelle tiltag i disse år. I bogen *Et lyst værelse* (2015), skrevet af undertegnede, og hvor flere af de ovennævnte kunstnere og forfattere er omtalt, bygges der bro mellem billedkunst og bøger. Med tværfaglig synsvinkel lokaliseres fælles temaer som eksempelvis dynamisk rumopfattelse, æstetik og selvfremsstilling i værker af kvindelige forfattere som Karen Blixen, Tove Ditlevsen, Inger Christensen og Dorrit Willumsen. Teksterne møder billedkunstneriske værker af blandt andre Ebba Carstensen, Astrid Noack, Else Alfelt, Anna Klindt Sørensen og Christine Swane og nye sammenhænge iagttages.

Åbenhed, modtagelighed, empati og en fornemmelse for det endnu ikke skabte, kendetegner en lang række værker af kvindelige forfattere og billedkunstnere. Nyere kunsthistorisk forskning viser, at kvindelige kunstnere har en dynamisk rumopfattelse, ligesom der ofte ses et særligt flow i de kvindelige kunstnere værker, jf. bogen *Women Artists at the Millennium*. Karakteristisk ses der i de kvindelige kunstneres opfattelse af det tilsyneladende tomme rum en antydning af forbindelser og dermed ”fyldthed”. Dette fremgår af Catherine de Zeghers artikel, ”The Inside is the Outside: The Relational as the Radical”. Noget tilsvarende har jeg kunnet iagttage i de kvindelige forfatteres værker.

I de senere år har der været stigende interesse for kvindelige kunstneres synsvinkel, motiver og temaer, såvel i samtidskunsten som i kunsthistorien ud fra en opfattelse af, at der i de kvindelige kunstnere og forfatteres værker findes en anden sanselighed og andre temaer og opfattelser. Et eksempel er Anna Anchers interiørmalerier, farvesans og fokus på lyset på udstillingen ”A World Apart - Anna Ancher and the Skagen Art Colony” (2013), National Museum of Women in the Arts, Washington. Anna Anchers meditative interiør-malerier, ofte med sparsomt møblement og fokus på lysets spil i rummet, viser en særlig følsomhed over for atmosfære og dynamik i rummet.

Et lyst værelse's omslagsillustration er Ebba Carstensens maleri "Skov med liggende pige" (1943), som er i ARoS, Aarhus Kunstmuseums samling. Det sanselige maleri er centralt, fordi det forener det kvindelige, kropslige aspekt med det landskabelige og rumlige. Træstammerne rejser sig som søjler i et nærmest katedral-lignende rum omkring den liggende pige. Sollyset falder ned mellem stammerne, reflekteres i bladene og danner en slags tag. Skovens rum er et væld af forbindelseslinjer, lys og dynamik. Anna Klindt Sørensen, som vi tidligere har nævnt har en fremtrædende plads i *Et lyst værelse*. Hos Anna Klindt Sørensen ses et gennemgribende brud på den konventionelle, kvindelige fremtoning. Hendes selvportræt fra 1935, hvor den kvindelige kunstneriske selvspejling er radikalt fornyende, viser selvstændig vilje og en meget personlig synsvinkel. Rummet er levendegjort ved iøjnefaldende bølgende linjer. Billedet udstråler en fanden-i-voldskhed. Anna Klindt Sørensen havde stor bevidsthed omkring det at være kvindelig kunstner i en mandsdomineret tid.

Ebba Carstensen: "Skov med liggende pige", 1943. Aros Aarhus Kunstmuseum.

Anna Klindt Sørensen: "Selvportræt", 1935, Anna Klindt Sørensens Fond.

Positive tiltag

For Tove Ditlevsen var det en udfordring at forene et borgerligt familieliv, forfatterskab og salg fremmede selvscenesættelse. Som kvindelig billedkunstner eller forfatter er man bevidst om sin egen fremtrædelse, idet man står i kontrast til mandlig positionering. Tove Ditlevsens kunstneriske selvspejling rummer narcissistiske elementer men er samtidig en udfoldelse af universelle temaer. Ønsket om overskridelse af fastlåste roller og løbende skabelse af identitet er karakteristisk. Når man tegner konturen af broen mellem digtning og billedkunst, kommer man tæt på kreativitetens inderste rum, hvor den kunstneriske selvspejling finder form. Billedkunst og digtning henter ofte inspiration fra samme områder. Under broen løber inspirationens kilde.

På litteraturens område er der interesse for kvindelig synsvinkel i såvel den aktuelle litteratur som i litteraturhistorien. Vi ser en veritabel Tove Ditlevsen renaissance. I *Elsa Gress' erindringsbilleder, Mine mange hjem* (1965) beskriver forfatteren stedernes, både husenes og de umiddelbare, fysiske omgivelser betydning for dannelse af dét, hun kalder den "indre geografi". Hun ser stederne som vækststeder. Særlig de tidlige barndomsoplevelser understreger sammenhængen mellem rum, krop og atmosfære. Elsa Gress er iøjnefaldende i sin refleksion over kvindelige kunstneres udfordringer og muligheder. Hun leverer et skarpt syn på de kvindelige kunstneres situation og identitetsskabelse i bogen *Det uopdagede køn* (1964), hvor hun markerer de værdier, der fremgår af de kvindelige kunstneres værker og behovet for frigørelse fra fastlåste roller: "Det skulle være ligeså muligt som ønskeligt at nå til en tilstand, hvor den kvindelige kunstner ikke behøver at være hæmmet af fortidens og samtidens fordomme og forestillinger om hendes "virkelige" rolle, og hvor hun kan føle og tænke og virke på linje med sine mandlige kolleger uden at have byttet roller med dem, og uden at have sat hårdt tiltrængte værdier til". Der er flere af de her nævnte forfattere og kunstnere, som fortjener at blive genlæst og genset.

Kvindevalgrets-jubilæet har medført en lang række positive tiltag, der giver ny inspiration og forhåbentlig fremover større opmærksomhed omkring og forståelse for kvinders facetterede kulturelle indsats. Eller som digteren Julie Sten-Knudsen (1984-) har udtrykt det om kvindelige forfatteres forhold og forholdet mellem kønnene, med inspiration fra Karen Blixens legendariske "En Baaltale med 14 års Forsinkelse", i kronikken "En båltale eller en brandtale: "Nogle dage tænker jeg: Der findes ikke sådan noget som fremskridt. Andre dage tænker jeg: Den her udvikling kan kun gå én vej". Vi gør klogt i at tro på og arbejde for sidstnævnte, positive indstilling.

Litteratur:

Blüdnikow, Bent: "Kampen for valgetten", *Berlingske*, 4-6-2015.

de Zegher, Catherine: "The Inside is the Outside: The Relational as the Radical", in Carol Armstrong og Catherine de Zegher: "*Women Artists at the Millennium*". Massachusetts. 2006.

Ditlevsen, Tove: "*Jeg ville være enke, og jeg ville være digter*". Gyldendal, 2015.

Gress, Elsa: "*Det uopdagede køn*", Gyldendal. 1964.

Gress, Elsa: "*Mine mange hjem*", Gyldendal. 1965.

Hjortshøj, Morten og Olsen, Mette: "Mændene sidder på den gode smag i litteraturen", *Politiken*. 26-5-2015.

Jørgensen, Ulla Angkjær og Ejdrup Kristensen, Birgitte: "*Kvinder frem – et møde mellem to generationers stemmer i kunsten*", onlinekatalog, Museet for samtidskunst, Roskilde. 2015.

Juhl, Helle: "*På lige fod. En krønike om kvinder, satire og kampen for valget*", Gyldendal. 2015.

Pohl, Eva: "*Et lyst værelse – Empati, rumopfattelse, kunstnerisk selvspejling og æstetik i kvindelige danske forfatters og billedkunstners værker i perioden 1930-90*", Syddansk Universitetsforlag, 2015.

Sten-Knudsen, Julie: "En båltale eller en brandtale", *Politiken*, 3-7-2015.

NT-INTERVJUN

PRIME TIME PÅ SERGELS TORG

Samtal med teaterchefen Anna Takanen

I mars 2015 tillträdde skådespelaren och regissören Anna Takanen som teater- och scenkonstchef på Nordens största teater, Kulturhuset Stadsteatern i Stockholm.

Fil.kand Lena Wiklund, redaktionssekreterare på *Nordisk Tidskrift* har intervjuat.

Du är född 1968 och uppväxt i Kungsbacka och Falkenberg. Fanns teaterdrömmar redan i barndomen?

– Jag har ingen teaterbakgrund i familjen och heller inget tidigt teaterminne eftersom familjen inte gick på teater. Men så fort jag kunde formulera vad jag ville göra när jag blev stor uttryckte jag en teaterdröm. Och jag sa till min mamma att ”jag ska göra saker på låtsas som om de är på riktigt”. Jag gick där- emot på bio, och slukade svartvita matinéer,

”91:an”, ”Sjunde inseglet” med flera. Och familjen gick på cirkus där jag tyckte mycket om clownerna. I skolåldern började jag skriva egna pjäser och leka teater.

Du började teatergymnasium i Halmstad 1985 och Teaterhögskolan i Malmö 1991. Hur påverkade utbildningsåren dig?

– Utbildningsåren var viktiga år. Jag ville så gärna syssla med teater men det fanns ingen teaterutbildning i närheten av där vår familj bodde. Så när det etablerades ett teatergymnasium fyra mil från vårt hem var det som om en dröm gick i uppfyllelse. Tiden i gymnasiet var grundläggande för min teateridentitet. När jag sedan kom in på teaterhögskolan som är en yrkesutbildning som avslutas med en fil. kand i skådespeleri, var det en bekräftelse på att teatern inte bara var en dröm för mig utan ett yrkesliv på riktigt. Skolan var också en viktig kontaktyta för framtiden.

Du fångades upp av Suzanne Osten, konstnärlig ledare för scenen Unga Klara på Stockholms Stadsteater, och var verksam där 1995-2005. Du blev uppmärksammas bland annat för rollen i ”Flickan, mamman och soporna” (1998) och ”Besvärliga människor” (1999), samt för regin för ”Medeas barn” (2003) och på Stadsteatern ”Topdog/Underdog” (2004) Vilka var de viktigaste erfarenheterna från tiden på Unga Klara?

Foto: Petra Hellberg

Anna Takanen

– Unga Klara var min grund under de här åren men jag var också verksam på andra ställen. Att både vara på en fast scen och samtidigt frilansa var mycket givande. På Unga Klara fick jag intressanta roller och möjlighet att arbeta med svåra teman som hur det kan vara att växa upp med en psykiskt sjuk förälder eller självmord bland unga. Jag fick lära mig ett arbetssätt, utvecklas och känna tillhörighet, uppleva att bli tagen i anspråk. Jag fick också möta Stockholmspubliken och uppleva rädslan för att inte räcka till för den pockande barnpubliken. Regidebuten gjorde jag däremot i en frigrupp.

2006-2015 var du konstnärlig ledare och vice vd för Göteborgs Stadsteater. Du regisserade bland annat "Den goda människan i Sezuan" (2006), och hade skådespelarroller i Harold Pinters "Askan" (2006) och Simon Stephens "Harper" (2009). Vad präglade arbetet under åren på Göteborgs Stadsteater?

– Mitt uppdrag i Göteborg var ett helt annat än det på Unga Klara. Som konstnärlig ledare på Göteborgs Stadsteater handlade det inte om att själv vara i centrum utan om att sätta ljuset på andras konstnärskap och tilldela resurser till angelägna idéer. Sedan tillkom förstas administrativa uppgifter som budget, personalfrågor med mera. När vi talar om detta kommer jag att tänka på att jag innan jag kom till mitt nuvarande uppdrag i Stockholm läste ett manifest som jag skrev tillsammans med en frigrupp redan innan scen-skolan. Det handlade om vilken syn vi ville ha på teatern med rättvisefrågor och humanism i centrum. Vi ville ha ambitioner att spela nyskriven dramatik, använda starka tolkningar, utgå från det teatrala skådespeleriet och ha respekt för en kompetent publik. Idéerna i detta manifest har följt mig som en röd tråd genom mitt liv inom teatern. Jag tror på teatern som mötesplats för förändringsarbete genom konsten. Teatern ska gå in med fantasi och tolka hur det förhåller sig i världen, inte gestalta fakta.

I februari 2015 var det urpremiär på Göteborgs Stadsteater för pjäsen "Fosterlandet" om finska krigsbarns öden, i regi av dig. Hur påverkade det ditt arbete med pjäsen att din pappa var ett sådant krigsbarn som kom till Sverige från Finland under andra världskriget?

– Det påverkade mig på alla sätt. Pjäsen "Fosterlandet" handlar om min familj. Dramatikern Lucas Svensson som har skrivit pjäsen har också finsk bakgrund och kommer från en familj med krigserfarenheter. Pjäsen har inspirerats av båda våra bakgrunder, utan dessa hade pjäsen aldrig kommit till. Men det var också viktigt att den inte blev en autobiografisk historia utan att pjäsen blev sin egen, "en tredje" berättelse. Det var ett spännande och angeläget projekt att få arbeta med en berättelse utifrån en personlig erfarenhet och bygga upp den till en allmängiltig historia. Det kom cirka 70.000 finska krigsbarn till Sverige under kriget. Pjäsen knyter också an till den allvarliga frågan om dagens situation med ensamkommande flyktingbarn i Sverige.

Sedan mars 2015 är du teater- och scenkonstchef på Kulturhuset Stadsteatern i Stockholm. Hur resonerade du när du tackade ja till uppdraget?

– Det var inget svårt beslut, och det gick snabbt. I Göteborg, där jag blivit till som chef, hade jag fullbordat det jag föresatt mig och kunde med ro göra ett avslut. En ny utmaning var välkommen. Det finns inte så många teaterchefstjänster, och de blir inte lediga så ofta.

Hur ser du på din chefsuppgift och samarbetet med ensemble och övrig personal på Stadsteatern i Stockholm?

– Jag är chef för Nordens största teater och förfogar över stora resurser. Stadsteatern i Stockholm har en stor budget för produktionsbeslut och ett stort hus mitt i Stockholm med "prime time" på Sergels Torg. Jag har förutsättningar för att påverka personalen genom att leda och fördela arbetet. I mitt uppdrag har jag också inflytande över publiken och på svenskt teaterliv i övrigt. Jag är vald till chefsuppgiften för min konstnärliga inriktning. Jag har fokus på att lägga en bred och samtidsangelägen repertoar och vill ta in nya dramatiker. Vi ska göra konst av jämlikhetsfrågor där kön, etnicitet och andra diskrimineringsgrunder är intressanta.

Ska du fortsätta att regissera och skådespela?

– Ja, det ingår i uppdraget. Den 22 oktober 2015 är det till exempel premiär på "En handelsresandes död" av Arthur Miller. Skådespelaren Jakob Eklund spelar säljaren Willy Loman och jag gestaltar hustrun Linda Loman. Det ingår i mitt förordnande att utöver chefsuppgiften varje år skådespela och regissera. Jag har positiva erfarenheter av att kombinera detta. Jag är praktiker och fungerar bra i levande processer. När jag tillträdde i Göteborg fick jag frågan om jag kunde kombinera chefsuppdraget med att själv regissera och skådespela. Den frågan ställs inte till manliga teaterchefer i samma ställning, ta till exempel Göran Stangertz och Per Oscarsson.

Vilken publik vill du att teatern ska dra till sig?

– Jag tycker om den publik vi har. Jag tycker att många kulturinstitutioner lätt förringar den publik som man redan har. Den kulturbärande publiken i Sverige idag är kvinnor över 50 år. Den publiken är fantastisk. Jag brukar få frågan om vi arbetar för att locka till oss män i publiken? Då brukar jag ställa en motfråga om samma fråga ställs, fast motsatt, till dem som arbetar med idrottsevenemang, vad gör de för att locka till sig kvinnor i publiken? Men det är klart att vi vill se en publikutveckling med fler män och människor i olika åldrar och med olika socioekonomisk och etnisk bakgrund. Men vi når en ganska bred publik, och förutom det stora huset på Sergels Torg har vi ju även våra scener i söderförorten Skärholmen för barn och unga, Parkteatern som är gratis och utomhus på sommaren runt om i Stockholms innerstad och omgivningar, och vi håller på att etablera en ny scen i västerförorten Vällingby.

I ledningen för Kulturhuset Stadsteatern i Stockholm finns vd Benny Fredriksson och förutom du ytterligare ett antal konstnärliga chefer, inom områdena Litteratur/bibliotek, Forum/debatt och film, Musik, Dans, Konst/design, Mode, Parkteater, Soppteater och Skärholmenscenen. Hur ser samarbetet ut mellan dessa olika delar av Kulturhuset Stadsteatern?

– Vi har ett kollegium och en ledningsgrupp och träffas utöver det också i andra former. Det är inspirerande och ger dynamik att olika kompetenser möts. Eftersom vi arbetar med olika områden ökar chansen att tänka lite olika. Vi utbyter idéer och hittar synergieffekter. Samarbetet mellan de olika områdena ger ett klart mervärde i husets verksamhet. Flera av oss sitter också i samma korridor på kontoret och träffas därmed så gott som dagligen.

Det har sagts att på Göteborgs Stadsteater skapade du tillsammans med vd Ronnie Hallgren Sveriges mest jämställda teater. Hur vill du att jämställdhetsarbetet på Stadsteatern i Stockholm ska se ut framöver?

– Jag vill arbeta på samma sätt som i Göteborg. Jämställdhetsarbetet är ett långsiktigt och långtgående arbete. Det finns bara ett mål och det är en jämställd teater. 50/50-principen är det ultimata när det gäller könsfördelning med avseende på ledning, huvudroller, regi, val av pjäser med mera, men 40/60 är också okej. Jämställdhetsarbetet måste ske på många olika nivåer. Så länge det inte är självklart med en jämställd teater måste arbetet fortgå.

Hur ser det nordiska inslaget ut i verksamheten, när det gäller till exempel personal, val av pjäser och samarbete med andra teaterscener i Norden?

– Det känns självklart med det nordiska inslaget i verksamheten. Vi har flera dramatiker, regissörer och skådespelare från övriga Norden på teatern. Vi har utbyten med nordiska gästspel för att visa sådant den egna scenen inte har. Till exempel spelar vi nu "Min kamp" av norske Karl Ove Knausgård. I vår kommer vi ha "Fosterlandet" i samarbete med Svenska Teatern i Helsingfors. Norden känns nära och till exempel den norske dramatikern Henrik Ibsen känns lika mycket som "vår" som den svenske dramatikern August Strindberg. Med Danmark och Norge finns fördelen att man som svensk kan läsa manus på originalspråk. Med Finland och Island behövs översättningar.

Ditt förordnande är på fem år. Vad vill du att Stadsteatern i Stockholm ska ha uppnått när de är till ända?

– Jag vill skapa processer för att ta fram den bästa scenkonsten. Teater är en intressant gruppdynamisk process, en produktion kan omfatta upp till 60-70 personer och många olika yrkeskategorier. Representanter från näringslivet har besökt oss för att studera hur vi gör för att klara av att få så många människor att arbeta mot samma mål och hålla deadline – premiären. Kulturhuset Stadsteatern i Stockholm är ett så stort hus med så många möjligheter, den kompetensen ska vi använda och låta samverka för att skapa succé.

Lena Wiklund

FÖR EGEN RÄKNING

TANKAR OM DET NORDISKA SAMARBETET

Foto: Marc Femenia Nobell

Britta Nygård

Britta Nygård kom från Österbotten till Sverige 1977. Hon blev då anställd på Föreningarna Nordens Förbunds nyinrättade kansli i Stockholm. Därefter har hon varit verksam som förbundssekreterare inom svenska Föreningen Norden. Idag är Britta Nygård direktör för dels Svensk-danska kulturfonden, dels för Svensk-isländska samarbetsfonden. Britta Nygård är medlem i Letterstedtska föreningen.

Jag kom att ägna mitt yrkesliv åt kultur och folkbildning och den mesta tiden inom det nordiska samarbetet och folkrörelsen Föreningen Norden. Jag vill gärna lyfta fram att det är en folkrörelse även om organisationen en gång i tiden startades på central nivå och lokalavdelningarna växte fram senare.

Det nordiska samarbetet är inte ett enda och inte heller har det former som är för alltid givna. När jag blickar tillbaka kan jag se att det genom åren funnits mycket som är naturligt samarbete. För dem som bor vid landsgränser är det självklart med samarbete över gränser, men dessvärre kan man konstatera att det fortfarande finns gränshinder i Norden. Mycket som sker är bilateralt samarbete och summan av allt som sker mellan ett par eller flera länder kan definieras som nordiskt samarbete. Vi lever i en ny tid med möjligheter och begränsningar som kan vara svåra att överblicka. Det som dock blivit tydligt är att mer och mer av det som vi tidigare kallade verksamhet idag heter projekt och finansieras för kortare eller längre perioder. För att bedriva projekt krävs en stabil organisation som är mest ekonomisk om den är kontinuerlig och inte nystartas för varje projekt. Vad händer med all kunskap som respektive projekt genererar om erfarenheterna inte tas om hand? Organisationsminnet och vårt kollektiva minne stympas.

Folkbildning

Den nordiska folkbildningen debatteras i vissa sammanhang men är inte fullt så synlig överallt. Jag har haft glädjen att få verka inom folkhögskolan och har under många år suttit i styrelserna både för Skeppsholmens folkhögskola och Nordens Biskops-Arnö. Föreningen Norden är huvudman för Biskops-Arnö och Skeppsholmens folkhögskola startade som filialverksamhet till Biskops-Arnö.

Första gången jag hörde talas om Biskops-Arnö var när författaren Björn-Erik Höijer var på besök i Österbotten. Han bodde i Uppsala och var född i Malmberget. Jag jobbade som teatersekreterare i Svenska Österbottens Ungdomsförbund och en förening, UF Svanen, skulle sätta upp Höijers pjäs *Det kommer främmande*. Höijer kände en samhörighet med Österbotten, hans anfäder kom från Vörå som också är min hemkommun. Björn-Erik njöt av vistelsen och drömde om att återvända någon gång och sitta vid ett kammarfönster med spetsgardin och skriva om sina rötter på ort och ställe.

Björn-Erik Höijer pratade lyriskt om Biskops-Arnö som den nordiska kulturella samlingspunkten. Det var enligt honom platsen där alla författare samlades, det var där orden stöptes, bröts mot varandra och fick nya färger. Det var där man som ung människa skulle gå i folkhögskola och det var dit man skulle komma som äldre med all kunskap och erfarenhet för att dela med sig och vidga sina egna sinnen.

Det lät underbart. Jag visste redan innan att folkhögskolan var en viktig skolform. Min mamma hade, som en av få i byn, fått gå i folkhögskola och pratade lyriskt om tiden ”tå ja jig i folkhögskåolan”. Det blev ett slags måttstock för oss i efterkrigstidens Österbotten. Folkhögskolan blev det lärosäte som var tillgängligt för ungdomar som behövde förkovra sig när många studievägar var stängda av geografiska och ekonomiska skäl.

Folkhögskolan är en nordisk studiemodell med ett omfattande kursutbud som vilar på demokratisk grund. Folkhögskolan låter kursdeltagarna växa som människor och inte enbart inhämta läskunskaper. Studieförmen är lika viktig idag som den var vid tillkomsten. Det gäller också all den folkbildning som sker inom studieförbunden. Jag kommer ihåg ett citat av Jean François Battail, professor vid Sorbonneuniversitetet, som vid Nordisk Träff i Norrköping 1991 sade att folkbildningen är Nordens morgongåva till EG (EU). Folkbildningen och folkrörelser som arbetar med folkbildning behöver sina ambassadörer.

Föreningarna Nordens Förbund

Vad är det som grundlägger förtroende mellan människor? Varför vill man ägna sig åt nordiskt samarbete? Detta har jag som många andra ägnat många tankar. Jag kan ta ett exempel på praktiskt nordiskt samarbete. Jag kom till Sverige 1977 och sökte jobb genom arbetsförmedlingen som man skulle om man ville följa reglerna. Första stället jag skickades till var Föreningarna Nordens Förbund (FNF) och chefen Åke Landqvist, salig i åminnelse. Åke och jag satt i hans arbetsrum på Jakobs torg i tre timmar, drack kaffe och pratade. Det var ingen vanlig anställningsintervju, vi hade så många gemensamma vänner och kontakter och vi hade kommit in på samma arbetsfält från olika håll. Förtroendet var ömsesidigt från första stund och anställningen var självklar, vi blev arbetskamrater och även vänner för livet. Det blev fantastiska år med Åke

som dörröppnare till de nordiska arenorna. Åke var nordisten med internationell utblick. Jag lärde mig att det fanns ett nära perspektiv och ett vidare och det skulle man beakta. Biskops-Arnö kom snart in på agendan. Förutom fester med skolans och Föreningen Nordens personal hade vi kurser och seminarier på skolan. Jag minns särskilt en viktig konferens om Nordsat som gjordes i samarbete med Nordens Fackliga Samorganisation. Konferensen var bra men Nordsat, den nordiska TV-satelliten, blev aldrig verklighet.

Vårt FNF-kontor blev en nordisk samtalsmedja i Stockholm, många stack sig in i olika ärenden och tog sig tid för en pratstund. Det var förutom ordförande Bertil Olsson och Föreningen Nordens direktör Arne F Andersson, författare som Per Olof Sundman, politiker som Thorbjörn Fälldin, Biskops-Arnös rektor Åke Leander, skribenterna Britt Hultén och Marit Paulsen, fackföreningsfolk och så hade vi täta kontakter med Nordiska rådet och dess presidiesekretariat som då fanns i Stockholm. Vi producerade tidskriften *Vi i Norden*, gav ut en årsbok som trycktes i stor upplaga, samverkade med skribenter i vår Artikeltjänst och vi hade otaliga kontakter med kulturlivet. FNF var också en viktig nordisk remissinstans.

FNF hade mycket stort stöd från svenska Föreningen Norden vid skapandet av en egen administration. Åke Landqvist och jag var de första anställda och vi samarbetade förträffligt med föreningens svenska kansli. Jag hade väldigt stort stöd av Vera Bredelius som var en administrativ klippta i föreningen. Hon kom att jobba sammanlagt 47 år i Föreningen Norden. Dock ville systerföreningarna inom FNF efter den treåriga försöksperioden flytta kansliet till Helsingfors. Det skedde vid FNF:s årsmöte 1980 i Vadstena. Klubban föll tung mot ordförandebordet i slottssalen, det blev en stor besvikelse för svenska Föreningen Norden som dragit det tyngsta ekonomiska lasset under uppbyggnaden. Men lusten att samarbeta är större än administrativa motgångar.

Hjälp i kristider

Det skrivs mycket om nordiskt samarbete och den nordiska modellen. Många beskriver det som en känsla, en upplevelse, en samhörighet som främst bygger på tillit. Vi är trygga med varandra, vi rör oss fritt över gränserna. Det folkliga, det som binder samman människor är av stor betydelse. Det nordiska folkliga samarbetet har varit som starkast i efterkrigstider och i kristider och det har visat sig bl a genom vänortssamarbetet. I kristider är det konkreta insatser som krävs och insatserna blir tydliga. Det är lätt att bli engagerad då. Jag är imponerad över insatserna på flera håll, exempelvis skänkte Västerås efter andra världskriget ett antal bostadshus till sin vänort Lahtis. Ett annat exempel när solidariteten var stark var efter vulkanutbrottet 1973 i Island. Då gjorde Föreningen Norden en insamling och lokalavdelningen i Skara överlämnade ett trähus, Vårsås-stugan, till ”i första hand en hårt drabbad barnrik familj eller

en pensionärsfamilj eller i tredje hand att utnyttjas såsom ungdomsgård eller dylikt”. Vad som hände med stugan borde man ta reda på.

Idag när världen inte är sig lik ser vi också att människor ställer upp för varandra, skänker pengar och gåvor, blir volontärer och bistår flyktingar som behöver hjälp. Norden är större än det geografiska området och det finns plats för medkännande och solidaritet inom Norden och utöver våra gränser.

Biskops-Arnös författarseminarier

Det är med glädje jag läser den nyutkomna boken *Eftertankens följetong* som är en dokumentation av Biskops-Arnös mer än 50-åriga litterära seminarieverksamhet. Boken beskriver verkligheten och processerna bl a genom att det finns bilder på kursprogram med korrigeringar, den innehåller personliga brev, anföranden, alster och texter som tillkommit på platsen eller som författarna har stimulerats till genom Biskops-Arnö. Per Olof Sundman skriver efter det första seminariet 1960 till rektor Åke Leander om den positiva atmosfärens betydelse: ...”Jag syftar då dels på naturen, ekhagarna, ängarna – och den symboliska isoleringen mellan vatten. Dels på Dig och din hustru (Bibbi Leander).”

Däri ligger hemligheten; att man låter sig isoleras och koncentreras för att få fram det meningsfulla och att man har ynnesten att ha goda ledare. Jag har en bestämd känsla av att Bibbis stöd för Åke som rektor och ansvarig för författarseminarierna var av mycket stor betydelse. Ingmar Lemhagen, som sammanställt skriften, samarbetade med Åke Leander och blev sedermera den som tog över ansvaret för seminarierna med stöd av senare rektorerna Birgitta Östlund och Ingegerd Lusensky.

En reaktion på de första programuppläggen är att stora flertalet av såväl föreläsare som deltagare var män. Där har mycket hänt. Kvinnorna har erövrat orden och uttrycken och blivit synliga. För det vill jag bl a tacka författaren Wava Stürmer, Jakobstad, som skrev sången ”Vi är många, vi är hälften”, den som blev symbolsång för kvinnorörelsen på 1970-talet. Kvinnorna har inte alltid fått vara framträdande i det nordiska samarbetet. Jag hoppas att de idag kan sägas vara det.

Utanverk eller väsentligheter

Jag vill påstå att man kan skala av en del utanverk och se väsentligheterna i det nordiska samarbetet. Konkreta satsningar på barn och ungdom genom kulturlivet och inom skolan är avgörande för förståelse människor emellan i framtiden. Att låta folkhögskolan, folkbildningen och folkrörelserna få sin rättmätiga plats i kommande processer är en självklarhet. Även museerna och det levande kulturarvet ska vara med här.

Kan man sin historia är man bättre rustad att förstå andras och det blir viktigare för varje dag.

Britta Nygård

KRÖNIKA OM NORDISKT SAMARBETE

SVÅR UPPGIFT FÖR NORDEN, EU OCH UNHCR ATT HANTERA FLYKTINGSITUATIONEN

De har kommit i stora massor. Trots att många har dukat under i öknen och trots att många andra har drunknat i Medelhavet. Väsentlig mera än en miljon människor väntas söka sig in i EU och Schengenområdet för att få tillstånd att stanna före nyår – flyktingar och människor som söker efter möjligheter att skaffa sig ett bättre liv. Några av dem som lyckats ta sig innanför EU:s gränser har hittats kvävda till döds i lastrum och tätt packade förslutna fordon. Tiotusentals har inhysts i tält bara i Tyskland.

Massmigrationen, med flyktingar och andra invandrare, fortsätter. FN:s högkommissionär för flyktingfrågor, UNHCR:s, António Guterres säger att han aldrig upplevt en svårare situation. Och än viktigare att minnas är att hans bedömning är att flyktingsituationen snarare kommer att växa sig än mera prekär under överblickbar framtid. Någon återgång till vad som för bara något år sedan bedömdes vara normalt, ser inte António Guterres och knappast heller någon annan insiktsfull bedömare framför sig.

Det är över 60 miljoner som befinner sig på flykt. Och även om invandringen till Europa beskrivs som en massmigration så är det bara en bråkdel av världens flyktingar som söker sig till Europa. De flesta stannar kvar i mindre drabbade delar av ursprungsländerna eller i krishärdarnas grannländer.

António Guterres varnar för risk för tragedier av än större omfattning till vintern. Och han säger sig vara pessimistisk på lång sikt om inte krigen och andra flyktingorsaker kan hindras. Världen, Europa och Norden har ställts inför utmaningar som möjligen är större än vad vi ställts inför sedan andra världskrigets tid.

Varje invandrare har ett namn och så har varje plats eller stadsdel där invandraren befinner sig, sökande asyl eller tillstånd att stanna av annat skäl. Hur väl vi i Norden och i övriga Europa hanterar enskilda människors möten, möten mellan redan bosatta och de som söker tillflyktsort, avgör graden av civilisation i våra samhällen i vår tid.

Hur många kan vi ta emot? Kan och vill vi ge alla som har väl grundad fruktan för liv och hälsa och som sökt sig till våra nordiska länder den fristad de vill ha? Vad innebär det att svara ja på den frågan?

Diskussionen nu i EU och andra internationella fora handlar inte minst om hur tillträdet till EU ska försvåras. Det handlar om effektivare gränsbevakning, resurser att bekämpa det som definieras som flyktingsmuggling och avtal med

länder utanför EU om åtgärder som underlättar att migranterna blir kvar utanför unionen eller kan återsändas till länder utanför EU.

Situationen i Syrien är svår och knappast förutsebar ens på kort sikt. Med många miljoner på flykt i det egna landet och flera miljoner i flyktingskap i grannländerna (främst Turkiet, Jordanien och Libanon) har den fortsatta krigsutvecklingen stor betydelse. Många misstror Rysslands avsikter med sitt stöd till president Assad – en härskare som anses ha svarat för huvuddelen av dödandet och lemlästningen i Syrien trots ISIS väl kända bestialitet.

Åtskilliga flyr från krishärdar. Andra som söker sig till EU har kommit från krisdrabbade områden men vandrar till Europa efter att länge ha uppehållit sig i läger i grannländer.

Insatserna för att söka få slut på krigföringen och det våld som tvingar människor att fly är av största betydelse. Nordiska länderna bidrar redan nu med vissa militära insatser. Danmark har ställt stridsflygplan till förfogande i kampen mot ISIS i Irak och har sagt sig ha beredskap för att också ställa dem till förfogande i Syrien. Få ser fredsframtvigande åtgärder i Syrien som en möjlighet men militära insatser till stöd för en politisk lösning och för bevarande av ett vapenstillestånd kan inte uteslutas. Det är inte bara Syrien som är utgångsland för vandrarna. Många kommer från Afghanistan och Irak. Och åtskilliga kommer från Afrika, inte minst från Eritrea och Somalia.

Även de mest optimistiska måste inse att även om EU:s yttre gränskontroller förstärks rejält, även om villkoren där flyktingar nu befinner sig snabbt förbättras och även om våldsanvändningen i krishärdar kan bringas till ett snabbt slut så kommer det att dröja lång tid innan en sådan fred etablerats att människor föredrar att återvända dit varifrån de kommit hellre än att söka sig bättre villkor där de vet att sådana finns. Det är realism.

Många som kommit till EU och Norden kommer att förbli här. Och mest sannolikt kommer flera att söka sig till Europa nästa år än vad som varit fallet i år. Att utgå från något annat är inte ansvarsfullt.

De nordiska länderna tillhör redan de största biståndsgivarna till UNHCR. Det biståndet behöver ökas. Att prioritera flyktingbiståndet har också gjorts till löften i Danmark och Finland som annars minskar sina biståndsbudgetar. I Sverige används biståndsmedel både till UNHCR och för att finansiera en betydande del av flyktingmottagandet.

Åtgärderna för att ta emot och försöka integrera dem som söker fristad måste bli mera omfattande. Sverige och Finland tar nu emot flera än man någonsin gjort – om man för Finlands del inte räknar med de fristäder som gavs till flyende från Karelen 1944 och framåt. Från att tidigare under 2000-talet ha tagit emot ca 3000-5000 flyktingar per år har Finland redan i början av oktober detta år tagit emot över 20 000.

I Sverige, där mottagandet av flyktingar sedan andra världskriget för flertalet blivit en del av den nationella stoltheten, har antalet nyanlända nu blivit så stort att akuta åtgärder krävs för att finna husrum, elevplatser, vård och omsorg för alla som behöver det. Inte bara stat och kommun utan också civilsamhället står inför uppgifter av sällan skådad omfattning. Totalt sett hade 73 079 personer ansökt om asyl fram till september i år i Sverige. Majoriteten (57 procent) utgörs av personer från Syrien, Afghanistan och Eritrea. När detta läses har antalet asylsökande i Sverige slagit alla tiders rekord.

Många människor är beredda att göra frivilliga insatser för att ge stöd till flyktingar. Men det finns också många människor som skulle önska att den stora invandringen med så många asylsökande hindrades. Ökade politiska motsättningar kan befaras redan på kort sikt men kan visa sig bli större om integration uteblir eller är för svag på längre sikt.

Det tycks finnas ett svagt eller inget samband mellan antalet som ges fristad och det politiska motståndet mot beviljandet av asyl och/eller uppehållstillstånd. Detta blir än tydligare om jämförelser görs också med länder utanför Norden.

Samarbetet inom EU har allt mera kommit i fokus och för flertalet länder i EU är det nu ett självklart mantra att samarbete för att hantera de stora mängderna flyktingar i och utanför EU är en nödvändighet. Det finns dock inte heller i Norden enighet i frågan om förpliktande åtagande ska läggas fast på EU-nivå eller inte. Sverige och Tyskland driver på för mera förpliktande överenskommelser.

EU-ländernas migrations- och inrikesministrar har i höst beslutat att omfördela 120 000 skyddsbehövande flyktingar som befinner sig i Grekland (50 400), Italien (15 600) och Ungern (54 000) just nu. Redan i maj i år beslutades att omfördela 40 000 människor från Grekland och Italien. Det totala antalet människor som omfördelas är alltså 160 000. Många tror att detta bara är en början och att alternativet är att samarbetet i EU försämras allvarligt.

Diskussionen i EU och i andra internationella fora lär fortsätta. Det finns de som menar att vi befinner oss i början av en ny folkvandringstid och att inte minst klimatförändringar kan leda till att flyttningsrörelserna blir flera och massivare även över gränserna. Migrationen spelar redan idag en stor roll för möjligheterna att upprätthålla fred och säkerhet.

När människor med tillgång till god omvärldsinformation, via mobiltelefoner och Internet mm, och med tillräckliga ekonomiska resurser för att bekosta resor, känner fruktan för liv, hälsa och framtid så flyttar de. Individuer med sådan makt låter sig inte lätt stoppas av statsmakter. Det finns miljoner och åter miljoner som redan är på flykt och med förmåga att mobilisera tillräckliga resurser för att fly till andra länder om inte framtidshopp kan ges varifrån de kommer eller där de nu befinner sig.

Migrationsfrågorna blir av stor betydelse i politiken också i Norden även med djärva antaganden om en positiv utveckling i de flyktingdrivande kris-
hårdarna. Samarbetet i och mellan staterna blir allt viktigare. Polarisering och
splittring kan förvärra svåra politiska processer. Kunskap, upplysta värdering-
ar om alla människors lika rätt och värde och pragmatisk samförståndsanda
måste förenas. Lätt blir det inte.

Samarbetsklimatet mellan de nordiska länderna har hittills knappast påver-
kats. Men meningsutbyten som visar på skillnader i synsätt mellan reger-
ingsföreträdare i Danmark och Sverige har ägt rum, bland annat i välkomna
direktsändningar i TV. De många flyktingar som passerat genom Sverige till
Finland via Tornedalen har också lett till att det i Finland rests frågor.

I skrivande stund förbereder sig de nordiska statsministrarna och ett stort
antal andra ministrar och parlamentariker för Nordiska rådets session i
Reykjavik. Där kan vi med säkerhet vänta en livlig diskussion om flyktingpo-
litiken som belyser åsiktsskillnader i och mellan de nordiska länderna. Något
gemensamt nordiskt svar på de frågor som flyktingsituationen ställer kan
knappast förväntas.

Anders Ljunggren

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

NORDISKA FÖRTJÄNSTMEDALJEN

2015 TILL JAN-ERIK ENESTAM

Jacob Letterstedts nordiska förtjänstmedalj utdelades till minister Jan-Erik Enestam under en lunch på riksdagen i Helsingfors den 23 september 2015. Vård för lunchen var riksdagens talman Maria Lohela.

I sina välkomstord till medaljmottagaren och Letterstedtska föreningens representanter framhöll hon att föreningen utför ett viktigt arbete för att främja kultur och forskningsarbete i Norden. Hon konstaterade också att Jan-Erik Enestam är den sjunde finländaren som får medaljen. Den första finländaren var talmannen K-A Fagerholm. Andra finländska veteranpolitiker som har fått medaljen är Paavo Lipponen och Elsi Hetemäki-Olander.

Föreningens ordförande Björn von Sydow överlämnade medaljen till Enestam och citerade huvudstyrelsens motivering till beslutet. ”Jan-Erik Enestam har under en följd av år på ett mycket förtjänstfullt sätt verkat inom det nordiska samarbetet som varit en väsentlig del av hans gärning som statsråd, partiledare, riksdagsledamot och direktör för Nordiska rådets sekretariat i Köpenhamn. Förutom dessa förtroendeuppdrag har han varit en flitig debattör och skribent i nordiska frågor inte minst på det utrikes- och säkerhetspolitiska området.”

Björn von Sydow hänvisade också till att det förra året var en annan tidigare försvarsminister, nämligen Thorvald Stoltenberg, som fick ta emot Letterstedtmedaljen. Att två fd nordiska försvarsministrar tillerkänts medaljen såg han som ytterligare ett bevis på att det försvars- och säkerhetspolitiska samarbetet nu har utvecklats till att vara det viktigaste nordiska samarbetsområdet. Han konstaterade att Jan-Erik Enestam på ett förtjänstfullt sätt har bidragit till att sätta den nordiska säkerheten högst på dagordningen.

Minister Jan-Erik Enestam tackade för medaljen och framhöll att det nordiska samarbetet har varit både ett arbete och en hobby för honom, och att han känner tacksamhet över att ha kunnat göra en nordisk insats. Han konstaterade också att han ända sedan ungdomen har haft nära kontakter särskilt till Sverige och följt utvecklingen där med intresse.

Jan-Erik Enestam föddes 1947 i Västanfjärd och blev pol.mag från Åbo Akademi 1973. Han har gjort en lång karriär som tjänsteman och politiker. Han har en för finländska politiker ovanligt lång ministertid bakom sig, över tio år. Han har bl. a. varit försvarsminister i två repriser, miljöminister, inrikesminister och nordisk samarbetsminister. Åren 1998-2006 var han ordförande för Svenska folkpartiet i Finland.

Guy Lindström

Från vänster på bilden medaljmottagaren Jan-Erik Enestam, huvudstyrelsens ordförande Björn von Sydow och talman Maria Lohela.

BOKESSÄ

BLIKK PÅ OLAV DUUNS DIKTING

«Med takk til Norges største dikter», sa Sigrud Undset da ho heldt tale ved båra til Olav Duun i 1939. Ho var ikkje den einaste som vurderte forfattarskapen hans høgt. Årvisst var han kandidat til Nobelprisen frå 1924 til sin død, og i 1926 stod det på ei einaste røyst at han fekk den. 31 bøker skreiv han i løpet av like mange år frå debuten i 1907 – fire novellesamlingar, to barnebøker og resten romanar. Fjelltoppane i dette diktarlandskapet er den mektige romansyklusen *Juvikfolke* (1918–23), som skildrar den mentalitetshistoriske utviklinga i eit norsk bondesamfunn over ein dryg hundreårsperiode, *Medmenneske*-trilogien (1929–33), som med bakgrunn i ein skakande familiekonflikt gir eit bilete av menneskets fall og oppreisning, og *Menneske og maktene* (1938), som innanfor ramma av ei stormnatt på norskysten set livet inn i eit apokalyptisk perspektiv både på individ- og sivilisasjonsnivå. Duuns novellesamlingar, særleg *Vegar og villstig* (1930), høyrer dessutan til det ypparste i norsk kortformdiktning.

Det har etter kvart vakse fram ein rik og mangfaldig forskings- og formidlingslitteratur kring Duuns diktning, og nyleg kom eit nytt bidrag, *Grethe Fatima Syéds Olav Duun. Kunsten, døden og kjærlighetens dikter*. Denne artikkelen vil peike på nokre grunnleggande tolkingstrekk i Duun-studiane og plassere Syéds bok i høve til dei.

Den franske filosofen Paul Ricoeur deler moderne hermeneutikk inn i to hovudkategoriar: den positive, meningsstadfestande teksttolkinga på den eine sida og den kritiske teksttolkinga eller mistankens hermeneutikk på hi (Ricoeur 1965: 29–44). Duun-forskinga kan ein grovt dele inn på liknande vis.

Den positive hermeneutikken ser teksten som eit samanhengande og heilskapleg uttrykk for eit koherent meningsunivers eller verdissyn, og teksttolkaren skal gjennom sin analyse stadfeste eller rekonstruere den konstituerte meininga i teksten. Somme tolkarar viser til ein meir eller mindre eksplisitt forfatarintensjon som referansepunkt for denne meininga, mens andre vil lese henne direkte ut av strukturane i teksten eller ei innleving i det sakstilhøvet som blir omhandla.

Den breie hovudlina i Duun-forskinga høyrer til ein slik positiv tolkingstradisjon, og forstår Duuns tekstar som uttrykk for eit menneskesyn med forankring i verdiar og ideal som fridom, ansvar, menneskeverd og neste-kjærleik. Eit typisk døme på ein Duun-studie som bygger på dette grunnsynet, finn vi i *Rolv Thesens monografi Mennesket og maktene – Olav Duuns diktning i vokster og fullending* (1942), det klassiske innføringsverket til den samla forfattarskapen til dikteren. Thesen ser utviklinga i produksjonen til Duun ut frå eit overordna perspektiv:

For Olav Duuns skrifter i samling, det er eit einaste stort organisk kunstverk om mennesket og maktene – eit monument som stig opp frå det norske landskapet og lyfter seg mot himmelen i storlagd ro. Eit monument over norsk ånd og lynne. Og over mennesket i strid med maktene (n.v.: 7).

Thesen er på ingen måte blind for ambiguiteten og paradoksa hos Duun, og han har også eit ope syn for det ironiske i Duuns skrivemåte. Likevel er lesinga hans styrt av ei overtiding om at det over det tvitydige og ironiske kvelver seg eit fast meiningsunivers med eit klart verdihierarki. Denne overtidinga uttrykker han slik i konklusjonen i studien sin: «Olav Duun trudde trass i alt – tvers gjennom all skepsis og ironi – at mennesket til sjuande og sist var sterkare enn maktene. Det er denne trua som er regnbogen over heile hans store og mangslungne diktning» (n.v.: 330).

Eit slikt grunnsyn deler mange Duun-tolkarar, både før og etter Thesen, t.d. *Arnulf Øverland* (1926), *Eugenia Kielland* (1929), *Daniel Haakonsen* (1978; 1987), *Bente Heltoft* (1950; 1985), *Bjarte Birkeland* (1970; 1976), *Leiv Fetveit* (1979) og *Hans H. Skei* (1987; 1993).

Jamvel om desse forskarane i utgangspunktet er samde om at Duuns tekstar er meiningsberande uttrykk for eit grunnleggande menneske- og verdisyn, er dei likevel inga einsarta gruppe. Såleis representerer dei svært ulike litteraturvitskaplege tilnærmingar og metodar. Thesens lesemane er t.d. impresjonistisk, og han trekker inn både diktarbiografi og utanomtekstlege psykologiske og sosiale innsikter i analysane sine, mens Heltoft gjennomfører stringente og strengt tekstimmanente lesingar. Det same gjer Haakonsen, samtidig som han i somme studiar dreg inn intertekstuelle perspektiv. Forskarar som Heltoft og Haakonsen vil også i sterkare grad enn Thesen legge vekt på det mangtydige spelet av motsetningar forfattaren bygger opp tekstane ut ifrå, sjølv om dei meiner at han til sist forsonar dei i ein diktarisk visjon som er einskapleg. Det er vidare vidt forskjellige aspekt ved og motiv i tekstane som interesserer dei positive forskarane. Thesen legg t.d. stor vekt på framstillinga av psykologiske og sosiale tilhøve, Haakonsen er primært interessert i religiøse motiv, Fetveit viser korleis Duun bruker element frå folketradisjonen til å bygge opp det diktariske universet sitt, og Birkelands studie frå 1976 og Skeis frå 1987 er genrestudiar av Duuns noveller.

Eit aspekt som likevel står sentralt hos alle desse forskarane, er det etiske. Det heng saman med verdiorienteringa som så sterkt pregar heile den positive tradisjonen. Haakonsen formulerer dette pregnant når han seier om «den etiske realisten» Duun at «han søker de verdifremmende holdninger midt i det konkrete og tvetydige liv» (Haakonsen 1978: 226).

Den kritiske hermeneutikken, som har vakse fram or den marxistiske ideologikritikken, psykoanalysen og semiologien, er mistenksam mot å sjå teksten som direkte uttrykk for eller avspegling av eit einskapleg menneske- og verdisyn, ein bodskap eller ein forfattarintensjon. På det manifeste overflatenivået kan han

nok synast å vere det, men under overflata løyner det seg latente strukturar som motseier den tilsynelatande koherente meininga, og som dermed skaper spenningar i teksten. Forfattaren er sjeldan medviten om desse strukturane, og det er tolkaren si oppgåve å avdekke dei gjennom tekstanalysen.

Den kritiske tolkingstradisjonen har etter kvart gjort seg stadig sterkare gjeldande innanfor Duun-forskinga. I sosialt retta og meir eller mindre marxistisk inspirerte nylesingar i 1970- og 80-åra blir det hevda at verka er prega av uløysande spenningar eller mangel på einskap av di det ikkje er samsvar mellom Duuns idealistisk-individualistiske menneskesyn og dei determinerande krefte i samfunnskonfliktane han skildrar. Slike synspunkt finn vi m.a. hos *Jahn Thon* (1974), *Åsfrid Svensen* (1978) og *Simon Andrews* (1982). I sin analyse av *I stormen*, siste bandet av *Juvikfolke*, formulerer Thon råkande hovudsynspunktet innanfor denne retninga av den kritiske tradisjonen i Duun-forskinga: «Verket som helhet kommer til å utsi en dobbelthet; det postulerer at en etisk høyverdig handling kan innvirke på de samfunnsmessige konflikter, men gir selv (i første delen) nok stoff til et dementi av dette budskap» (n.v.: 25).

Den psykoanalytisk inspirerte delen av den kritiske tradisjonen er særskilt oppteken av korleis kløyvinga, bindingane og determinismen på grunn av erotiske konfliktar er eit sentralt element i Duuns menneskesyn, og korleis det skaper dobbeltbotn i tekstane. På dette feltet har vi fått fleire viktige bidrag dei siste tre-fire tiåra. *Otto Hageberg* (1980; 1996) har – meir som utfylling til enn i opposisjon mot den positive lese måten – peikt på korleis umedvitne driftskomponentar er med og styrer handlinga i tekstane. Dermed meiner han det oppstår komposisjonsmønster som berrlegg spenningar og «skaper ein heilt spesiell dialog mellom to røyster som er eit særkjenne for Duuns dikting. Ei røyst talar om bindingar, ei anna talar om lengselen etter å vinna over dei» (Hageberg 1980: 63). På eitt vesentleg punkt skil likevel Hagebergs analyse seg frå ei klassisk psykoanalytisk tilnærming. Han hevdar nemleg at spenninga mellom dei to meiningslaga er autoralt styrt og såleis er ein del av forfattarintensjonen; ho er berre løynd for personane i romanane.

Den sveitsiske forskaren *Hans Joerg Zumsteg* gjennomfører i den første doktoravhandlinga som vart skriven om Duuns dikting, *Olav Duuns Medmenneske-Trilogie* (1984), ei meir typisk heilrend kritisk psykoanalytisk lesing. Han skil mellom eit overflatenivå og eit djupstrukturnivå i teksten. Av overflatenivået les han ut eit menneskesyn og ei forfattarnorm tufta på dei verdiane som den positive tolkingstradisjonen har lagt så stor vekt på. På djupstrukturnivået meiner han at undermedvitet til Duun kjem fram, og at den positive norma blir negert i og med at mennesket blir framstilt som ufritt og blenda av sine eigne illusjonar. Zumsteg hevdar at Duun visseleg hadde ei skarpsynt psykologisk innsikt, men at han var bunden av si tid. Av den grunnen kjem den kritiske haldninga diktaren trass i alt hadde til kjønnsnormene i samtida, berre indirekte og umedvite fram i den latente djupstrukturen i

teksten, mens han på overflata freistar å jamne ut spenningar og motsetnader.

Til den kritiske forskingsgreina vil eg med atterhald rekne *Ole Martin Høystads* Duun-studiar, sjølv om tilnæringsmåten hans verken er gjennomført ideologikritisk eller psykoanalytisk. I hovudarbeidet *Odin i Juvikfolke. Olav Duuns språk og menneskesyn* (1987), som Høystad disputerte på i 1989, ser han Duuns antropologi og skrivemåte frå ein dialektisk ståstad, og med utgangspunkt i denne bygger han analysen sin eklektisk og assosiativt opp kring ei manggreint tverrvitskapleg referanseramme. Framgangsmåten hans kan kallast kritisk på den måten at han søker å vise korleis den tilsynelatande einskapssøkande idédikteren Duun heile tida motseier seg sjølv og løysingane sine. Høystad er likevel ikkje nokon mistankens hermeneutikar i den forstand at han vil avsløre noko umedvite eller tilslørt hos Duun. Det er nemleg eit hovudpoeng for han at Duuns grunnleggande livshaldning er røtt nett i paradokset: «Sjølvmotseiing er kjerna i Duun» (n.v.: 323). Høystad stiller òg som eit krav at den Duun-forskaren som vil vere kongenial med objektet sitt, ikkje må stenge sjølvmotseiinga ute.

Heming Gujords doktoravhandling *Juviking og medmenneske. En kontekstuell tilnærming til Olav Duuns Juvikfolke* (2004) er også kritisk på den måten at han bygger analysen på motseiingar i verket, og da i høg grad identifisert ut frå forholdet mellom forfatterskapen og samtidskonteksten i Noreg og i utlandet, særleg völkisch-rørsla med Heimatlitteraturen og den såkalla konservative revolusjonen i Tyskland. Gujord drøftar *Juvikfolke* i lys av krisemedvitet i åra etter første verdskrigen, som han meiner uttrykker seg i form av splitting på ulike nivå. Han argumenterer for at ætta er kløyvd og degenerert som følge av raseblanding mellom bonde og same. Vidare dreg han fram den sosiale splittinga mellom bonde og arbeidar, som han hevdar Odin freistar å løyse med førmoderne verkemiddel, som ein førarskapnad. Gujords tese er at Odin har ambisjonar om å heile splittingane gjennom si kunstnargjerning, og den sameininga av liv og kunst som ligg til grunn for den, jamfører Gujord med den ekspresjonistiske kunstideologien. Til slutt blir det heile løft opp på eit symbolsk nivå i den mektige oppgjersscenen i *I stormen*, som Gujord hevdar gir verket ein uklår slutt, som om forfattere sjølv har gitt opp det ambisiøse prosjektet sitt. Avslutningsvis tek Gujord med utgangspunkt i Duun-resepsjonen opp tilhøvet mellom Duuns diktning og nazismen. Desse perspektiva er også innebygde i biografien Gujord publiserte i 2007, *Olav Duun. Sjøtrønder. Forteller*.

Grethe Fatima Syéds *Olav Duun. Kunsten, døden og kjærlighetens dikter* (2015) er ei lett forenkla omarbeiding av doktoravhandlinga hennar frå 2012, *Nådeløs omsorg. Kjærlighet, selvmord, kunst og overskridelse i Olav Duuns fiksjonsverden*. Ho siktar i sine lesingar mot å kombinere og bygge bru mellom to retningar med utgangspunkt i perspektiv både innanfor den kritiske og den positive tolkingstradisjonen: «Den ene, som ser det destruktive i forfatterskapet, men overser kvaliteten og verdiene, og den andre, som ser det etiske potensialet, men underbetoner destruktiviteten» (Syéd 2015: 31).

Syéd's hovudgrep er ein lesepraksis med vekt på det estetiske, og med det meiner ho det sanslege. Det særmerkte ved litterære tekstar er etter hennar syn nettopp at dei seier noko vi først og fremst må oppfatte gjennom sansane, og ikkje gjennom omgrep og fornuft. Ho har to viktige teoretiske hjelparar i denne tolkingsprosessen. Hos den franske filosofen Georges Bataille hentar ho tanken om overskriding som eit grunntrekk ved menneskenaturen og hos den danske teologen K.E. Løgstrup oppvurderinga av sansinga som ein open tilgang til verda omkring oss til skilnad frå forståinga som baserer seg på forståing til det forståtte. På denne bakgrunnen viser Syéd korleis Duun kastar overraskande nytt lys over ei rad tema som i og for seg er urgamle: tilhøvet mellom det vonde og det gode, kjærleiken, døden (og da særleg sjølv mordet) og mystikken slik den gir seg utslag i synet på naturen, religionen og kunsten. Særleg i behandlinga av religion og kunst tilfører ho Duun-forskinga nye innsikter gjennom si påvisning av korleis desse uttrykksformene målber potensialet for overskriding hos mennesket. Syéd's framstilling er heile tida forankra i grundige og spenstige nærlesingar av Duuns tekstar, der det motsetnings- og gåtefylte, paradokset, sarkasmen, tvisynet og ironien kjem fram på talande vis utan at ho spelar ned at forfattaren er oppteken av å få fram at mykje står på spel. «For mennesket hos Duun er ynkelig lite og overskridende stort. Det har potensial i seg for erkjennelse, helledåd, offer – uselvsk omhet og generøsitet, men også fornedrelse, bitterhet, smålighet og hat» (n.v.: 15). Stundom trekker ho inn interessant biografisk materiale, men alltid for å trenge djupare inn i tekstane. Syéd er rundhanda med sitat frå Duuns bøker, noko som gjer at diktarens eiga røyst heile tida er nærverande og gjer framstillinga levande.

Eit forvitneleg trekk er Syéd's tekstutval. Ho styrer unna dei store heltane i Duuns persongalleri, t.d. Odin og Ragnhild, og konsentrerer seg om det mange vil oppfatte som perifere figurar – frå somme av novellene og ikkje minst særingen Ola Håberg i *Juvikfolke*, som er den Syéd analyserer mest inngåande og utropar til sin Duun-helt. Samtidig sveiper ho innom og kommenterer talrike andre personar, heile tida ut frå dei grunnleggande tematiske blikkpunkta.

Syéd finn ein forkjærleik for outsiderane hos Duun. Mens han kan vere bitande sarkastisk i si avsløring av det oppblåsne og tilgjorde, framstiller han med instinktiv medkjensle dei som kjem til kort i livskampen. Ola Håberg er ein av dei, og i tolkinga av hans sjølv mord viser Syéd korleis Duuns etikk må lesast ut av hans estetikk. Skildringa av skorne som Ola let stå att etter seg på berget, blir ein estetisk augneblink som utfordrar lesaren til medkjensle. Estetikk og etikk står dermed fram i ei form der dei er gjensidig avhengige av kvarandre.

Syéd's ambisjon er å «bringe på bordet en rikere Duun – mer destruktiv, med større dyp, videre ekstremer, mer avanserte tekster og større relevans for vår tid» (n.v.: 343). Som ho peikar på, er det framleis mykje å hente hos Duun, og tolkingsordskiftet rundt tekstane hans vil derfor tvillaust halde fram, for «forfatterskapet er en lekkerbisen for den nysgjerrige leser» (s.st.).

Einar Vannebo

Litteratur

- Andrews, Simon 1982: «Characterisation and Narrative Structure in Olav Duun». I *Scandinavica*, Vol. 21, No. 2, s. 153–165.
- Birkeland, Bjarte 1970: «Lauris og Odin – hund og menneske». I Mæhle, Leif: *Norsk litterær årbok*. Oslo: Det Norske Samlaget, s. 337–344.
- Birkeland, Bjarte 1976: *Olav Duuns søger og forteljingar*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Fetveit, Leiv 1979: *Juvikfolke og tradisjonen*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Gujord, Heming 2004: *Juviking og medmenneske – en kontekstuell tilnærming til Olav Duuns Juvikfolke*. Dr.art.-avhandling, Universitetet i Bergen.
- Gujord, Heming 2007: *Olav Duun. Sjøtrønder*. Forteller. Oslo: Aschehoug.
- Hageberg, Otto 1980: «Drift og drap. Ei anna røyst i "Medmenneske" av Olav Duun». I d.s.: *Frå Camilla Collett til Dag Solstad. Spenningsmønster i litterære tekstar*. Oslo: Det Norske Samlaget, s. 60–80.
- Hageberg, Otto 1996: *Forboden kjærleik. Spenningsmønster i Olav Duuns dikting*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Heltoft, Bente Hammerich 1950: «Incurvatus in se». I Thesen, Rolv: *Seks unge om Olav Duun*. Oslo: Olaf Norlis forlag, s. 77–118.
- Heltoft, Bente 1985: «Olav Duuns Ragnhild-trilogi. Livssyn og strukturgrundlag. I Mork, Geir og Leif Mæhle (red.): *Norsk litterær årbok*. Oslo: Det Norske Samlaget, s. 28–42.
- Høystad, O.M. 1987: *Odin i Juvikfolke. Olav Duuns språk og menneskesyn*. Oslo: Aschehoug.
- Haakonsen, Daniel 1978: «Tanker om Ragnhild i Medmenneske». I *Kvinner og bøker. Festskrift til Ellisiv Steen på hennes 70-årsdag 4. februar 1978*. Oslo: Gyldendal, s. 225–231.
- Haakonsen, Daniel 1987: «Tre studier om Olav Duun». I d.s.: *Tolkning og teori. Festskrift til 70-årsdagen 15. mai 1987*. Oslo: Aschehoug, s. 137–165.
- Kielland, Eugenia 1929: «Olav Duun». I d.s.: *Fem essays om moderne norsk litteratur*. Oslo: H. Aschehoug (W. Nygaard), s. 42–83.
- Ricoeur, Paul 1965: *De l'interprétation. Essai sur Freud*. Paris: Seuil.
- Skei, Hans H. 1987: «Olav Duun som novelleforfatter». I Mork, Geir og Leif Mæhle (red.): *Norsk litterær årbok*. Oslo: Det Norske Samlaget, s. 84–98.
- Skei, Hans H. 1993: *Vegen til bøkene. Artiklar om norsk litteratur*. Oslo: Aschehoug.
- Syéd, Grethe Fatima 2012: *Nådeløs omsorg. Kjærlighet, selvmord, kunst og overskridelse i Olav Duuns fiksjonsverden*. Dissertation for the degree of philosophiae doctor (PhD), University of Bergen.
- Syéd, Grethe Fatima 2015: *Olav Duun. Kunsten, kjærligheten og dødens dikter*. Oslo: Vidarforlaget.
- Svensen, Åsfrid 1978: *Mellom Juvika og Øyvære. Tre artikler om Olav Duuns romaner*. Oslo: Novus Forlag.
- Thesen, Rolv 1942: *Mennesket og maktene. Olav Duuns dikting i vokster og fullending*. Oslo: Olaf Norlis forlag.
- Thon, Jahn 1974: «En analyse av Olav Duun 'I stormen'». I *Ventil* 3, s. 19–26+34.
- Zumsteg, Hans Joerg 1984: *Olav Duuns Medmenneske-Trilogie*. Basel und Frankfurt am Main: Helbing und Lichtenhahn Verlag.
- Øverland, Arnulf 1926: *Olav Duun*. Oslo: Aschehoug.

KRING BÖCKER OCH MÄNNISKOR

HALVVÄGS – MEN INTE I MÅL *FREDRIK REINFELDTS MEMOARER*

På valnatten den 15 september 2014 satte *Fredrik Reinfeldt* in sin dubbelstöt helt oväntat. Att han mot bakgrund av den borgerliga fyrpartialliansens valnederlag nödgades avgå som statsminister var en sak, men att han dessutom avsåg sig ordförandeskapet i Moderata Samlingspartiet var något helt oväntat. Hans parti och den borgerliga fyrpartialliansen hade förvisso gjort ett urdåligt val. Istället för de 49,3% som Moderata Samlingspartiet, Folkpartiet, Centerpartiet och Kristdemokraterna erhöll i riksdagsvalet fyra år tidigare fick man nu nöja sig med 39,4%. Reinfeldts eget parti gick på en veritabel valmina då man hamnade på 23,3% att jämföra med succébetonade 30,06% i 2014 års val.

Nu gjorde Fredrik Reinfeldt i och för sig sak samma år 2014 som Göran Persson år 2006 då Socialdemokraterna förlorade regeringsmakten till den borgerliga alliansen. Men Göran Persson hade slitit i närmare 15 år i regeringsställning – först som skolminister och finansminister i Ingvar Carlssons olika regeringar och sedan som statsminister i 10 år. Så här i backspegeln måste man beundra Olof Palme som inte lade politiken på hyllan trots två på varandra följande valförluster på 1970-talet och folkpartiledaren Bertil Ohlin som höll ut i hela 23 år utan att få bekläda statsministerposten. I det stenhårda politiska och mediala klimat som råder idag verkar en partiledares uthållighet inskränka sig till ett decennium.

Den borgerliga fyrpartialliansen hade före valet lovat att släppa fram det rödgröna blocket till regeringstaburetterna om det blev större, vilket också skedde genom att Socialdemokraterna, Miljöpartiet och Vänsterpartiet tillsammans uppnådde 43,6% av rösterna. Därmed kunde Stefan Löfven bilda en tvåpartiregering tillsammans med Miljöpartiet och med Vänsterpartiet som ett någorlunda pålitligt mandatunderlag.

Fredrik Reinfeldts efterträdare på partiledarposten blev den moderata riksdagsgruppens ordförande Anna Kinberg Batra. Hon hade aldrig suttit i regeringen och var därför ett i hög grad oprövat kort. Fredrik Reinfeldt fick därmed tid att ägna sig åt sitt memoarskrivande. I början av september utkom hans memoarbok *Halvvägs*.

Det bör genast sägas att Reinfeldts memoarbok inte är i paritet med hans politiska gärning. Han var skickligare som statsminister och politiker än som memoarskribent. Jämfört med Göran Perssons memoarer är Reinfeldts tämligen slätstrukna och intetsägande. Förmodligen hade Fredrik Reinfeldt tjänat på att vänta med utgivningen. Så gjorde till exempel Tage Erlander vars inledande memoardel utkom först två år efter avgången som statsminister och social-

demokratisk partiledare. Erlander hade dessutom sin aktiva bana bakom sig eftersom han var 68 år vid avgången. För Fredrik Reinfeldt är livssituationen en helt annan, eftersom han nyss fyllt femtio. Men det är bråttom i politiken och publicistiken numera.

Reinfeldts bok inleds på ett personligt och intresseväckande vis. Han berättar om hur han som ung pojke samlade på hockeybilder men blir avlurad sin bästa samlarbild av en större pojke. Memoarboken avrundas med ett läsvärt och relativt öppenjärtigt kapitel, som jag tycker är bokens bästa, om Norden, EU och FN. Men däremellan får läsaren kämpa sig igenom en åtta kapitel lång transportsträcka som erbjuder få om ens några nyheter eller avslöjanden. Den enda riktiga nyheten är att det var de tre andra borgerliga partiledarna, som efter att ha av sagt sig alla egna anspråk på utrikesministerposten, istället pekade på Carl Bildt. Att det inte var Reinfeldt som kom på idén förvånar inte med tanke på deras ansträngda personrelationer. Bildt hade under sin partiledartid inför hela den moderata riksdagsgruppen skällt ut Reinfeldt till byxor och trasor för innehållet i en bok som den senare skrivit.

Själv har jag en personlig minnesbild från riksdagens öppnande 2006 då Björn von Sydow var talman på sluttampen och hade bjudit in mig till denna solenna högtidlighet. Samma kväll som riksdagen öppnats var det ett evenemang i Konserthuset dit de som deltagit i riksdagens öppnande var inbjudna. Jag kom till Konserthuset i sällskap med min dotter Jenny och när vi lämnade det och sakta promenerade genom Hötorgs-City såg vi hur Fredrik Reinfeldt och Carl Bildt stod vid ingången till en av de fem skyskraporna tillsammans med sina hustrur och samtalade. Den tanke som flög genom mitt huvud var att nu övertalar Reinfeldt Bildt att bli alliansens utrikesminister. Om det var just då som det skedde vet jag förstås inte, men att det blev så är säkert. För övrigt var det en av Fredrik Reinfeldts styrkor att ta in politiska antagonister inom det egna partiet i regeringen. Så skedde i samband med regeringsombildningen 2010 då socialförsäkringsminister Cristina Husmark Pehrsson fick silkessnöret och ersattes med Reinfeldts motståndare i kampen om posten som ungdomsförbundets ordförande, Ulf Kristersson. Bättre att ha Bildt och Kristersson inne i regeringstålet än utanför, torde Reinfeldt ha resonerat.

Som ledarskribent har jag fått besöka regeringskansliet i Rosenbad med min pressförening. Då erfor jag hur olika statsministrarna Göran Persson och Fredrik Reinfeldt uppträdde mot oss politiska skribenter. Göran Persson gick runt lunchbordet och hälsade jovialiskt på redaktörerna och hade ett ord till var och en. Ofta visste han vad vi hette och på vilken tidning som vi jobbade. Fredrik Reinfeldt däremot marscherade rakt in och satte sig vid lunchbordet på Rosenbad utan att gå runt och hälsa. Det verkade som han ogillade oss journalister. Persson tycktes däremot gilla att munhuggas med oss. Efter att ha läst Reinfeldts memoarer kvarstår detta intryck. Han skriver om skoningslösa

journalistiska drev – som han faktiskt liknar vid vår tids dödsstraff – och hur de påverkar de beslutsfattare som blev offer för dem och i en del fall måste avgå.

När Reinfeldt bildade sin första regering på hösten 2006 gick han på två allvarliga bakslag. Två politiskt oerfarna statsråd, Maria Borelius och Cecilia Stegö, visade sig ha sådana lik i lasten att de fick avgå ur regeringen inom några få dagar. Utan att gå närmare in på varför – vilket läsaren nog har skäl att kräva av en memoarskrivare – så blir Reinfeldts lakoniska konklusion ”De frågor jag ställt inte varit tillräckligt heltäckande, och vår hantering av den kritik som de utsattes för var inte tillräckligt bra”. Sak samma är det med försvarsministern Mikael Odenberg som avgick år 2007 i frustration över att det politiska radarparet Reinfeldt och Anders Borg, enligt Odenbergs mening, sparade otillbörligt mycket på försvarsutgifterna. Den för presskontakterna ansvariga statssekreteraren Ulrica Schenström, som var en nära medarbetare till Reinfeldt, fick avgå efter ett journalistiskt drev. Inte heller på hennes avgång offrar Reinfeldt särskilt många rader.

Namnregister underlättar för läsaren att hitta rätt i memoarböcker. Reinfeldts bok har förvisso ett personregister, men eftersom han bara av och till använder namnet på den han skriver om så blir det allt annat än heltäckande. Han kunde faktiskt lika gärna ha avstått från personregistret med tanke på den anonymisering av personer som kännetecknar hans bok. Man kan nästan få intryck av att han regerat Sverige alldeles på egen hand, möjligen tillsammans med finansminister Anders Borg och utrikesminister Carl Bildt samt de borgerliga partiledarna. Och då ska man veta att regeringskansliet numera omfattar 4.500 anställda varav omkring 200 politiskt tillsatta. Fd hustrun Filippa nämns bara på något enstaka ställe med namn i boken. Hon syns dock – på långt håll på en fjälltopp – med hela familjen inklusive man och barnaskaran som uppgår till tre.

Reinfeldt gör en poäng av att han skrivit boken alldeles själv. En kritisk läsare kan förstås invända att det kanske varit bättre om han bett någon förtrogen medarbetare läsa igenom texten och komma med konstruktiva synpunkter. En annan sak som Reinfeldt framhäver är att han ofta talar manusfritt och bara med stöd av sporadiska anteckningar på ett papper. Då undrar läsaren förstås hur han efteråt kan citera sig själv ordagrant trots att talet inte var skrivet. Det givna svaret är förstås att någon tjänstvillig pressekreterare spelat in talet för kommande bruk eller för dokumentation. Att en annars så noggrann politiker som Reinfeldt talar utan att i förväg ha vägt varje ord på guldvåg är ägnat att väcka förvåning i varje fall hos mig.

Fredrik Reinfeldt är den fjärde borgerliga statsministern i Sverige efter andra världskriget. Jämfört med sina borgerliga föregångare Thorbjörn Fälldin (C), Ola Ullsten (Fp) och Carl Bildt (M) har han otvetydigt lyckats bäst. Skiftet från en socialdemokratisk enpartiregering till en borgerlig fyrtialians 2006 var väl förberett genom det historiska mötet mellan de fyra borgerliga partiledarna hemma hos centerledaren Maud Olofsson i västerbottniska

Högfors år 2004. Senare följde ett nytt borgerligt toppmöte i Bankeryd hemma hos den kristdemokratiska partiledaren Göran Hägglund. Och så reste de borgerliga partiledarna land och rike kring med tåg för att uppmana väljarna att rösta för ett regeringsskifte efter tolv socialdemokratiska regeringsår.

De borgerliga regeringsåren 1976–82 präglades av regeringskriser. Fyra olika regeringar styrde Sverige på sex år. Dock bör man hålla i minnet att det var Thorbjörn Fälldin, som i spetsen för ett framgångsrikt Centerparti, bröt den långvariga socialdemokratiska regeringshegemonin. Moderatledaren Carl Bildt fick regera under tre år som statsminister med början 1991 men utan egen majoritet. Dessutom lämnade centerledaren Olof Johansson den borgerliga trepartiregeringen 1994 på grund av oenighet om byggandet av Öresundsbron.

Reinfeldt skriver i sin bok att han haft tre ledstjärnor för sitt politiska handlande. För det första anser han att politik är att balansera, dels mellan idéer och förslag, dels mellan personer. För det andra måste en framgångsrik politiker få väljarna med sig, kunna leda sitt parti och genomföra sina förslag. För det tredje skall man till varje pris undvika att hamna i personkonflikter. På sistnämnda punkt hade Reinfeldt dystra erfarenheter efter striden med Ulf Kristersson om ordförandeskapet i Moderata Ungdomsförbundet 1992. På MUF-stämman i Lycksele 1992 besegrade Reinfeldt den sittande ordföranden Ulf Kristersson med de knappa röstsiffrorna 58–55.

Göran Persson betecknar i sina memoarer Norden och det nordiska samarbetet som hemmahamnen. Fredrik Reinfeldt framhåller i slutkapitlet Norden som sin hemmaplan. Han gillar sin danske kollega Anders Fogh Rasmussen högt och rent och noterar med tillfredsställelse att Norden har furnerat den västliga försvarsalliansen Nato med dess två senaste generalsekreterare, Danmarks Fogh Rasmussen och Norges Jens Stoltenberg. Reinfeldt deltog gärna i de återkommande nordiska statsministermötena, låt vara att de inte var lika många som de europeiska stats- och regeringschefernas sammankomster inom ramen för Europeiska rådet. I dessa EU-möten deltog Reinfeldt till ett antal av 50. Han hann också vara ordförande inom EU under ett halvår.

Återstår att se vad Fredrik Reinfeldt ska syssla med framöver. En gissning som har mycket för sig är att han siktar på ett internationellt toppjobb inom EU- eller FN-systemen. För i Nato kan han ju inte bli generalsekreterare eftersom Sverige inte är med där. Så frågan vad Reinfeldt ska ägna andra halvan av sitt liv åt förblir obesvarad.

Claes Wiklund

Fredrik Reinfeldt. *Halvvägs*. Albert Bonniers förlag, Stockholm 2015.

JUHA SIPILÄ – EN AVVIKANDE CENTERLEDARE

För knappt 20 år sen, 1996, såldes det finska nätverksbolaget Solitra till amerikanska ADC Telecommunications. Solitras vd *Juha Sipilä* var då en 35-årig diplomingenjör som personligen fick omkring 100 miljoner mark (Finland hade ännu egen valuta) eller omkring 17 miljoner euro för affären.

Han hade blivit vd för företaget endast fyra år tidigare, aktiemajoriteten blev hans två år innan. Hans väg från det som i Sverige kunde kallas medel-svenssonhemmet till den här stunden är en framgångssaga att skapa vilken näringslivsbestseller som helst med.

Men hans väg därifrån till den position han har i dag är nästan ännu mer häpnadsväckande, och det här har *Risto Uimonen* tagit fasta på i sitt porträtt av *Juha Sipilä*.

Personporträttet på centerledaren utkom lagom till riksdagsvalet våren 2015. I bokens mest aktuella kapitel antyds att det här kan vara landets nästa statsminister, såsom det sedan också blev.

Men *Risto Uimonen*, en veteranjournalist som också suttit som ordförande i finska Opinionsnämnden för massmedier, vet att akta sig för att dra slutsatser om vad som komma skall. Speciellt när han förfogar över ett material där slutsatserna som dras om det redan skedda är intressanta nog.

Centern är det agrara, värdekonserverna partiet som i regel har skytt stor förändringsiver och som i princip alltid lutat sig starkt mot traditioner – också när det gäller intern rekrytering. Därför anses *Sipiläs* väg inom partiet vara alldeles unik, vilket *Uimonen* tydligt tar fram.

När *Juha Sipilä* väljs till ordförande för Centern i juni 2012 har han endast varit medlem i partiet i två år och han är första periodens riksdagsman. Något liknande har Centern aldrig tidigare upplevt.

Uimonen målar bilden av hur en karismatisk och kunnig person banar sin väg inom partiet, målmedvetet men också med stöd av att råka finnas på rätt plats vid rätt tidpunkt. Allt det här i kombination med folkets missnöje med den sittande regeringen och dess tillkortakommanden får Centerns opinions-siffror att växa. En bidragande orsak anses den nya ordföranden vara.

Enligt *Uimonen* hade någon partiveteran under våren 2013 sagt att ”det blåser så bra medvind för Centern nu att man får se till att hålla sig upprätt”.

Bokens första del handlar om *Sipiläs* framgångsrika men inte alltför många år i näringslivet och ger en del nycklar till att förstå personen *Sipilä*. Sedan bygger man på dessa och vill visa hur nycklarna känns igen när han överraskande för omgivningen, men inte för sina allra närmaste, ger sig in i politiken.

Det handlar om hans sätt att ställa upp mål, viljan att se engagemang, han vill att hela företaget/partiet/samhället jobbar för att nå målen. De här dragen har blivit väldigt tydliga under de första månaderna av *Sipiläs* statsminister-

period. Därför kan man ännu klarare så här i en efterhandsanalys se att Uimonen träffat rätt och hittat kärnan i de många intervjuer med Sipiläs nära, nära, mot- och medkandidater som han gjort. Centralt är förstås att huvudpersonen själv också medverkat och påverkat innehållet, även om författaren hävdar att han har haft sin frihet som författare.

När Uimonen i boken når sommaren 2013 tar han ett rejält kliv bakåt. Då får vi istället lära känna släktrötterna, uppväxtmiljön och de personer som varit med om att forma personen Juha Sipilä. Det börjar med farfar som inte bröt med laestadianismen, men väl lämnade dess mest konservativa falang, gammellaestadianerna. Juha Sipiläs far Pentti följde följaktligen i stället den rörelse som heter Rauhan Sana (har veterligen inget svenskt namn), en något liberalare men dock laestadiansk tro – vilken i de flesta finländares öron har en mycket konservativ klang. Juha Sipilä växte upp som äldst i en syskonskara på fyra, pappan var rektor för en grundskola, mamman jobbade på bibliotek. Hemma lästes det mycket. Man lånade flitigt på biblioteket.

Juha Sipilä engagerade sig under gymnasieåren i skolans elevråd, med Centermandat. Men någon partibok hade han inte när han 2010 tillfrågades om att ställa upp i partiets interna uttagning inför riksdagsvalet 2011. När Sipilä medgav vad som var på gång ska en av de allra närmaste vännerna ha frågat vilket parti det gäller, man låter förstå att Centern inte var helt självskrivet.

Också privatpersonen Sipilä lär vi känna som en flitig arbetsmyra, konstruktör och byggare. Han gifter sig som 20-åring med trosfränden Minna-Maaria, de har fått fem barn (en son dog som 22-åring i en operationskomplikation vårvintern 2015) och är fortfarande gifta.

I olika analyser om Sipiläs framgångsrika väg till statsministerposten lyfts vissa grundpelare ofta fram: hans kristna uppfostran, hans hårda arbete och företagsamhet, hur han betonar respekten för andra. I boken kallar sig Sipilä troende och lutheran, han säger att han inte är gammellaestadian. Utöver religiositeten är det miljonerna som har väckt nyfikenhet. Varför ska en mångmiljonär som inte behöver jobba alls ge sig i kast med politiken?

Även om man inte blir helt tillfreds med de förklaringar som här ges, bygger boken upp en viss grad av förståelse för att den personlighet som Uimonen målar upp agerar just så här: Sipilä tycks drivas av en inre glöd för att påverka och verka för det han finner rätt och eftersträvansvärt. Men, skriver Uimonen på ett ställe (sid 126); Juha Sipilä vill vara med om han får vara sig själv. Duger han inte som han är kan han lika gärna överlåta jobbet åt någon annan. Ungefär så formulerade han sig själv då han på rekordkort tid banade sin väg inom partiet. Han fick vara den han är – trots en del partirävars buttra gliringar.

Frågan är om han i längden får vara det som statsminister. Han har trots allt

varken behov av lön, stress eller vad han kan tänkas uppleva som trilskskande samarbetspartners. Å andra sidan verkar stresståligheten vara hög (trots lungemboli sommaren 2013 och i januari 2014, den visade sig enligt Sipilä bero på mjölproteinallergi), liksom uthålligheten och envisheten.

Vi lever i en särdeles intressant tid för finländsk politik. Porträttet av centerledaren var välkommet och kommer säkert inte att bli den sista boken om Juha Sipilä.

Anja Kuusisto

Risto Uimonen. *Juha Sipilä, Keskustajohtajan henkilökuvua (Juha Sipilä, personporträtt på centerledaren)*. Minervakustannus, Helsingfors 2015.

GULLFOSS, DANSK OG ISLANDSK

Et af Islands mest imponerende og betagende vandfald hedder *Gullfoss*. Da jeg så det første gang, var turismen ikke sat så meget i system som nu, der var eksempelvis ikke afskærmning mod de vældige vandmasser, og hvis det regnede, var stien henimod toppen af vandfaldet fedtet. Selv i dag kræver det frisk mod at bevæge sig helt op i øjenhøjde med det vand, der styrter ned. Stedet har en stærk placering i islandsk identitet, og da det i en periode var i fare for at blive solgt til udlandet, spadserede en af de handlekraftige islandske kvinder, Sigríður (1874-1957), en datter af en af de islandske ejere, den lange vej til Reykjavík og truede med at kaste sig ud i vandmasserne, hvis ikke *Gullfoss* forblev islandsk. Hun er nu folkehelt(inde).

Gullfoss er også navnet på det første islandskejede motorskib i fast rutefart mellem Island og Danmark; det sejlede fra 1915 til 2. Verdenskrig; i 1950-1972 opererede et nyt *Gullfoss* på ruten, og turene med dette skib er blevet legendariske. Folk, der sejlede på den rute, glemmer det sjældent.

Skibet fik en uventet skæbne. Da lufttrafikken mellem Danmark og Island udkonkurrerede den regelmæssige færgedrift, blev skibet ombygget til transport af pilgrimme i Mellemøsten og fik navnet Mekka. I 1976 brød det i brand og sank kort efter. Men det er en anden og sørgelig historie.

Gullfoss er endvidere det velvalgte navn på en ny bog om relationerne mellem islændinge og danskere med særligt henblik på danskere på Island i 1900-tallet. Det er en righoldig bog på 455 sider med et mangefacetteret billede af danskerne og deres relationer til islændingene deroppe: deres opgaver, deres beherskelse af dansk og islandsk, deres sociale placering og islændinges syn på danskere gennem årene. Island fik en hjemmestyreordning i 1904, i 1918 blev landet en fri og suveræn stat i personalunion med Danmark, og i 1944 ophævede islændingene i overensstemmelse med den bilaterale aftale fra

1918 rigsfællesskabet med Danmark. Men i århundreder havde landene været forbundne, København var uddannelsesbyen for mange islændinge, af hvilke et betydeligt antal fik stipendium til at bo på det ærværdige kollegium Regensen, hvor man kunne bo uden at betale og oven i købet modtage et mindre beløb hver måned; adskillige unge islændinge kom på danske folkehøjskoler.

Island fik sit eget universitet i 1911, men det omfattede ikke alle fagområder, og i mange fag blev der undervist på dansk, ligesom flere lærebøger var dansksprogede; i dag er hovedparten sikkert på engelsk. Mange danske håndværkere tog nordpå og fik betydning for de islandske håndværks udvikling, og flere store infrastrukturprojekter i begyndelsen af 1900-tallet førte til samarbejde mellem danske og islandske ingeniører, teknikere og håndværkere; det gjaldt bl.a. opbyggelsen af et telefonnet, af vandforsyningen og en del fabriks- og vej anlæg.

En stor del af læsestoffet på Island var helt frem til slutningen af 1900-tallet på dansk. ”Salmonsens Konversationsleksikon”, en dansk encyklopædi, var også på Island det autoritative opslagsværk, og på teatret blev der længe spillet stykker af danske dramatikere.. Danske ugeblade blev både læst og gemt. Islands tidligere præsident Vigdís Finnbogadóttir skriver i sit forord, at der lå tykke stabler af *Hjemmet* og *Familiejournalen* på bedsteforældrenes loft. Da *Anders And* (norsk: *Donald Duck*, svensk *Kalle Anka*) udkom på dansk i slutningen af 1940'erne, fik bladet mange læsere blandt islandske børn og gav dem en tidlig og motiverende introduktion til dansk sprog. Først sent kom der en islandsk udgave, *Andrés Önd*, og det har svækket børnenes fortrolighed med og motivation for at lære sig dansk.

Vigdís skriver også, at damemoden blev danskpåvirket; de islandske kvinder aflagde efterhånden nationaldragten til pænt brug til fordel for at klæde sig ”på den danske måde”. Den norske bunad har holdt sig bedre.

Modviljen

Der udviklede sig gennem første del af 1900-tallet en vis modvilje mod danskerne, der undertiden blev opfattet som (tidligere) undertrykkere, men ophævelsen af rigsfællesskabet og udleveringen af centrale islandske håndskrifter i 1970'erne har, ligesom danskernes mindre dominerende position mærkbart ændret relationerne. Det danske sprogs position er svækket gennem århundredet, nu er engelsk første fremmedsprog; ved 1900-tallets begyndelse og flere årtier senere var det muligt i de større byer som Reykjavík og Akureyri at begå sig på begge sprog. Dansk var indtil 1999 første fremmedsprog på Island og vejen til det nordiske sprogfællesskab, og faget har stadig en fremskudt placering, både i grundskolen og i ungdomsuddannelserne, ligesom det ifølge den islandske professor Auður Haukdóttir er det fremmedsprog, som lettest

læses af islandske studerende. De har stadig Danmark som den foretrukne udenlandske studiedestination. Men dansk udtale hos de yngre generationer skaber forståelsesproblemer, og andre skandinaver siger, at de bedst forstår dansk, når det tales af islændinge.

Først i 1907 indførtes der på Island undervisningspligt for børn mellem 10 og 14 år, en opgave, der tidligere var pålagt hjemmene under tilsyn af præsten; fra 1936 skulle børnene undervises fra de var 7 til de var 14 år, og det blev de normalt på islandsk. Dansk var endnu ikke et obligatorisk fag i grundskolen, hvad det var på Reykjavík Gymnasium, som fra 1908 lagde stigende vægt på praktisk sprogfærdighed. I 1946 blev dansk obligatorisk i ungdomsskolen, i 1970'erne blev der lagt stor vægt på at styrke islændingenes danskundskaber ved at påbegynde danskundervisningen tidligere i skoleforløbet. Der blev brugt langt flere timer til dansk, og formålet var at fremme beherskelsen af talt dansk – og styrke kontakten til det øvrige Norden. Men danskundervisning var længe et varmt emne i uddannelsesdebatten, og er det for så vidt stadig.

De danske i Island lærte sig i vekslende omfang islandsk; i århundredets begyndelse kunne ikke så få klare en hverdag blot med dansk som sprog, men det varede ikke længe, før mange blev tosprogede, ofte på den måde, at de skiftede mellem sprogene, når de talte, under tiden for samme sætning. Dette er undersøgt gennem analyser af talrige interviews med tilflyttere af dansk oprindelse og omhyggeligt dokumenteret; desværre går man ikke dybt i analysen af de udtaleproblemer, der har gjort sig gældende, men andre sproglige aspekter er grundigt belyst.

I dag er danskerne et mindretal af udlændingene i Island. Af immigranter er der kun 2,5 procent danskere, mens der er 36 procent polakker og ca. 5 procent litauere og filippinere. Disse sidste må have langt større problemer med at kommunikere end danskerne. Man kan stadig komme langt med at tale dansk på Island, hvis man taler tydeligt – og især, hvis samtalepartneren er over 50 år.

Blandingskultur

Gullfoss er et banebrydende værk, fordi det bryder med beskrivelsen af Island som den lidende part i et påtvunget fællesskab til fordel for en beskrivelse af et bofællesskab mellem danskere og islændinge på Island med en ganske særlig blandingskultur og en interessant sprogudvikling. Bogen er et resultat af et flerårigt forskningsprojekt ledet af professor Auður Hauksdóttir, historieprofessor Guðmundur Jónsson og lektor Erik Skyum-Nielsen, som i fællesskab har redigeret værket og bidraget til det. Skyum-Nielsen giver på godt 30 sider med den sigende titel "Island i skrivende danskeres drømme" et fint indtryk af Islands aftryk i danske forfatterskaber, ældre som nyere. Bogen er skrevet på dansk, men der er engelsksprogede summaries af hvert enkelt afsnit.

Dansk tv bragte for kort tid siden en to timer lang udsendelse om Island. Der indgik en længere samtale med Vigdís Finnbogadóttir, hvis dansk forstås af enhver, endda bedre end unge danske forstås af ældre landsmænd og nordboer. Alligevel blev hendes ord forsynet med danske undertekster. En samtale med et dansk landmandspar, som var udvandret fra Vestjylland før 2. Verdenskrig og havde bosat sig på Island langt fra nærmeste by, blev derimod ikke forsynet med undertekst, selv om de med deres bevarede danske dialekt var vanskelige at forstå for danskere. Det viser, hvor usikker håndteringen af de nordiske sprog er i tv.

Få danskere og sikkert også andre i Norden er klar over den stærke forbindelse mellem de to lande; også derfor er bogen en vigtig udgivelse.

Jørn Lund

Gullfoss. Mødet mellem dansk og islandsk kultur i 1900-tallet. Redigeret af Auður Hauksdóttir, Guðmundur Jónsson og Erik Skyum-Nielsen. Forlaget Vandkunsten. København 2015.

Bokessä och Kring böcker och människor har följande medarbetare:

Kuusisto, Anja, pol. mag., journalist, Helsingfors

Lund, Jørn, professor, Bagsværd

Vannebo, Einar, professor, Oslo

Wiklund, Claes, NT:s huvudredaktör, Gnesta

Register över författare omnämnda i Nordisk Tidskrifts översikter om Litteraturen i Norden 2014

utarbetat av fil. kand. Lena Wiklund

Aidt, Naja Marie, 355	Dalgaard, Daniel, 357
Andersson, Lars, 408	Dong, He, 401
Andersson, Lena, 405	Donner, Jörn, 376
Andtbacka, Ralf, 371	
Armand, Halldór, 387	Edelfeldt, Inger, 405
Arnkil, Antti, 368	Ekeberg, Jan Ove, 397
Aymo-Boot, Majse, 361	Ekström Lindbäck, Lyra, 404
	Eldjárn, Þórarinn, 386
Bai, Mina, 393	Elíasson, Gyðir, 386
Berg, Øyvind, 401	Emanuelsen, Birger, 395
Bergh, Magnus, 410	Enckell, Agneta, 372, 373
Bergsson, Guðbergur, 383	Eric, Caspar, 356
Bjarnadóttir, Soffía, 382	Eriksson, Helena, 410
Blendrup, Jens, 361	Erlandsson, Karin, 375
Blidøen, Brit, 392, 393	
Boardy, Elin, 404	Falsig Pedersen, Sidsel, 359
Bohman, Therese, 404	Fløgstad, Kjartan, 392
Boucht, Birgitta, 376	Fossum, Karin, 397
Bragi, Steinar, 383, 387	Frigye, Paul, 409
Brandt, Per Aage, 361	
Brenna, Johnny, 396	Gísladóttir, Þórdís, 385
Bring, Ove, 403	Gjessing, Signe, 356
Brynjólfsson, Guðmundur, 382	Grotrian, Simon, 356
Bränström Öhman, Annelie, 410	Grytten, Frode, 398
Buch Kristensen, Sigurd, 356	Guddal, Anne Helene, 399, 400
Bugge, Mikkel, 398	Guðlaugsdóttir, Guðrún, 384
Byggestar, Eva-Stina, 374	Guillou, Jan, 408, 409
Bäck, Tomas Mikael, 373	Guldager, Katrine Marie, 350, 361
	Guldbrandsen, Elisabeth, 397
Christiansen, Rune, 394, 395	Gulliksen, Geir, 401, 402
Combüchen, Sigrid, 403	Gunnarsson, Pétur, 382
Cullberg, Johan, 403	Gunnerud, Jørgen, 393

- Haagensen, Nils-Øivind, 401
 Hagen, Christian, 361
 Halling Nielsen, Rasmus, 357
 Hannesdóttir, Guðrún, 386
 Harðarson, Orri, 382
 Hassel, Birgitta Elín, 386
 Hatløy, Kjartan, 401
 Hegazi Høyer, Ida, 395
 Hellbrand, Gertrud, 407
 Helle, Helle, 358
 Hellgren, Jan, 374
 Henriksen, Levi, 395
 Hermansson, Finnbogi, 383
 Hesselholdt, Christina, 359
 Hiorth, Adam, 392
 Hjálmtýrsdóttir, Lóa Hlín, 385
 Hjorth, Vigdis, 392, 393, 396
 Hoem, Edvard, 394
 Holmgren, Ola, 410
 Holmqvist, Ninni, 406
 Holt, Anne, 390, 397
 Holt, Even, 397
 Huldén, Lars, 372
 Hurme, Juha, 366
 Huss, Markus, 410
 Højrup, Peter, 357, 358

 Indriðason, Arnaldur, 383, 384,
 387, 388

 Jóhannesson, Ari, 382
 Jónasson, Ragnar, 384
 Jónsson, Anton Helgi, 385
 Jordahl, Annelie, 408
 Jorn, Susanne, 361
 Juul, Pia, 361
 Jæger, Jørgen, 397
 Jørgensen, Hans Otto, 359

 Kabell, Henrik, 356
 Kárason, Einar, 383
 Katajavuori, Riina, 366
 Kempe, Mats, 404
 Kinnunen, Tommi, 367
 Kleiva, Anna, 401
 Knudsen, Cathrine, 393
 Knutzon, Line, 355
 Kollbotn, Kjersti, 394
 Kristensen, Mirjam, 393
 Kristensen, Tom, 397
 Kristjánsson, Snorri, 387
 Kristný, Gerður, 385
 Krogh, Christen, 397
 Kähkönen, Sirpa, 366, 367

 Langvad, Maja Lee, 353, 355
 Larsdotter, Anna, 407
 Larsen, Ninette, 356
 Laugesen, Peter, 361
 Leósdóttir, Jónína, 382
 Lihammer, Anna, 408
 Lillegraven, Ruth, 401
 Lindberg, Stefan, 405
 Lindgren, Barbro, 408
 Lindgren, Torgny, 375, 406
 Lindqvist, John Ajvide, 404
 Linnestå, Aasne, 396
 Lotass, Lotta, 403
 Luhtavaara, Miira, 369
 Lund, Emil B., 393
 Lundberg, Lotta, 409
 Lundbo, Thomas, 398
 Lång, Fredrik, 378
 Løppenthin, Lea Marie, 356

- Magnadóttir, Marta Hlín, 386
 Magnúsdóttir, Björg, 382
 Magnússon Sigurjón, 384
 Máni, Stefán, 383
 Mathiesen, Eske K., 361
 Mazzarella, Merete, 376
 Michelet, Jon, 393, 394
 Mickwitz, Peter, 371, 372
 Mínerudóttir, Guðrún Eva, 382
 Moe-Repstad, Nils Christian, 401
 Moestrup, Mette, 355
 Mondrup, Iben, 357, 358
 Mostue, Sigbjørn, 396
- Naseh, Negar, 404
 Nesbø, Jo, 390, 396
 Nilsen, Tove, 393
 Nordheim, Pål, 398
 Nore, Aslak, 396
 Norland, Sverrir, 382
 Næss, Kristine, 389
 Nødtvedt, Erlend O., 400
- Ólafsdóttir, Heiðrún, 382
 Óskarsson, Baldur, 385
 Otterberg, Stina, 410
- Paasonen, Markku, 365, 366
 Pálsson, Jón, 383
 Pálsson, Sigurður, 382
 Pekkanen, Reetta, 370
- Rahikainen, Agneta, 374
 Rasmussen, Niviaq, 357
 Reynisdóttir, Ingibjörg, 382
 Rifbjerg, Klaus, 350, 359
 Ringbom, Henrika, 371, 372
 Ringell, Susanne, 378
 Rishøi, Ingvild H., 398, 399
- Rokseth, Olav W., 397
 Ruset, Endre, 401
- Sahlin, Björn, 403
 Salminen, Antti, 368, 369
 Samuelsson, Tony, 403, 409
 Sandberg, Kristina, 406
 Sandelin, Carl Fredrik, 376
 Sandström, Peter, 375
 Santanen, Eino, 369
 Schade, Ingvild, 392
 Schnack, Asger, 361
 Sem-Sandberg, Steve, 408
 Sigmarsdóttir, Síf, 387
 Sigurðardóttir, Steinunn, 382, 383, 388
 Sigurðardóttir, Yrsa, 383
 Sigurðsson, Ófeigur, 381
 Simonsen, Niels, 361
 Sjöblom, Heidi, 373
 Slotte, Jolin, 375
 Smith, Amalie, 361
 Steinsdóttir, Kristín, 379, 388
 Sternberg, 357
 Storholmen, Ingrid, 393
 Stridsberg, Sara, 409
 Sund, Lars, 375, 376
 Svanberg, Ingvar, 403
 Svedjedal, Johan, 410
 Svensson, Amanda, 404
 Södergran, Matilda, 372
- Taskinen, Satu, 365
 Tiller, Carl Frode, 390, 391
 Prastardóttir, Sigurbjörg, 385
 Turtschaninoff, Maria, 376, 378
 Tvedt, Chris, 397

Ugilt, Christoffer, 362

Ugilt, Troels, 362

Valtonen, Jussi, 363, 364, 365

Vinn Nielsen, Bent, 359

Voetmann, Harald, 358, 359

Værøyvik, Sissel, 393

Westö, Mårten, 375

Wikström, Anja, 403

Witt-Brattström, Ebba, 410

Yndestad, Monika N., 397

Ævarsdóttir, Oddný Eira, 382

Öijer, Bruno K., 403, 404

Ørntoft, Theis, 355, 356

Östergren, Klas, 406

Østgaard Henriksen, Mette, 361

SAMMANFATTNING

NT 3/15 innehåller de ländervisa litteraturöversikterna. NT:s danske redaktör Henrik Wivel diskuterar inledningsvis den kvinnliga dominansen inom den danska litteraturutgivningen mot bakgrund av en omfattande debatt i ämnet som förts i Danmark. Lars Bukdahl har skrivit sin 13:e danska litteraturöversikt. Mervi Kantokorpi diskuterar bland annat Finlandia-prisets funktion med en enda, enväldig smakdomare. Gustaf Widén, en av tidskriftens verkliga trotjänare, har signerat sin 27:e översikt i oavbruten följd om den finlandssvenska litteraturen. Widéns tema är denna gång hejdlösa berättare och missnöjda poeter. Úlfhildur Dagsdóttir konstaterar att den historiska romanen åtnjuter stor popularitet på Island. Anne Merethe K. Prinos anlägger ett litteratursociologiskt perspektiv på det gångna årets norska bokutgivning. Birgit Munkhammar noterar att den svenska litteraturutgivningen fortsatt är präglad av enkelhet och realism. Sakprosan dominerar. Eva Pohls artikel om den kvinnliga rösträtten i Danmark som fyller 100 år avrundar artikelblocket.

Redaktionssekreteraren Lena Wiklund har intervjuat Kulturhuset Stadsteatern i Stockholms nya chef Anna Takanen. *För egen räkning* svarar Britta Nygård för. Hon har varit verksam inom Föreningen Norden på olika befattningar under flera decennier. *Krönikan om nordiskt samarbete* handlar om flyktingsituationen i Norden, Europa och den övriga världen.

Letterstedtska föreningens nordiska förtjänstmedalj har utdelats till f.d. statsrådet Jan-Erik Enestam. Medaljceremonin ägde rum i det finländska riksdagshuset med nya talmannen Maria Lohela som värd och under medverkan av huvudstyrelsens ordförande Björn von Sydow.

Bokessän handlar om den norska romanförfattaren Olav Duun och är skriven av Einar Vannebo.

Kring böcker och människor innehåller tre bidrag. Huvudredaktören anmäler f.d. statsministern Fredrik Reinfeldts memoarbok "Halvvägs". Finlands nuvarande statsminister, centerledaren Juha Sipilä, står efter valet i spetsen för en borgerlig regering där Sannfinländarna för första gången ingår. Risto Uimonen har skrivit en biografi om Juha Sipilä som recenseras av Anja Kuusisto. Danske språkprofessorn Jørn Lund tar avslutningsvis sig an boken "Gullfoss. Mødet mellem dansk og islandsk kultur i 1900-tallet".

C W-d

TIIVISTELMÄ

NT 3/15 sisältää Pohjoismaiden kirjallisuuskatsaukset. NT:n tanskalainen toimittaja Henrik Wivel pohtii aluksi naisten dominointia Tanskan kirjallisuudessa siellä aiheesta käytyä laajaa keskustelua ajatellen. Lars Bukdahl on kirjoittanut 13. kirjallisuuskatsauksen Tanskasta. Mervi Kantokorpi pohtii muun muassa Finlandia-palkintoa, jossa on yksi ainoa, yksinvaltiainen makutuomari. Gustaf Widén, yksi lehden todella uskollisista palvelijoista, on allekirjoittanut 27. suomenruotsalaisen kirjallisuuskatsauksen yhtäjaksoisesti. Widénin teema on tällä kertaa hillittömät kertojat ja tyytymättömät runoilijat. Úlfhildur Dagsdóttir toteaa historiallisen romaanin olevan erittäin suosittu Islannissa. Anne Merethe K. Prinos antaa kirjallisuussosiologisen perspektiivin Norjan kuluneen vuoden kirjallisuuteen. Birgit Munkhammar noteeraa, että Ruotsin kirjallisuutta leimaa edelleen yksinkertaisuus ja realismi. Asiaproosa vallitsee. Osastossa viimeisenä on Eva Pohlin artikkeli Tanskan naisten äänioikeudesta, joka täyttää 100 vuotta.

Toimitussihteeri Lena Wiklund on haastatellut Tukholman Kulttuuritalon-Kaupunginteatterin uutta päällikköä Anna Takasta. *För egen räkning* -palsatasta vastaa Britta Nygård. Hän on toiminut useita vuosikymmeniä Norden-yhdistyksessä eri tehtävissä. *Krönikan om nordiskt samarbete* käsittelee Pohjolan, Euroopan ja muun maailman pakolaistilannetta.

Letterstedtska föreningenin pohjoismaisen ansiomitalin on saanut entinen ministeri Jan-Erik Enestam. Mitaliseremonia tapahtui Suomen eduskuntatallissa, jossa emäntänä oli uusi puhemies Maria Lohela ja mukana pääjohtokunnan puheenjohtaja Björn von Sydow.

Bokessän käsittelee norjalaista romaanikirjailijaa Olav Duunia ja sen on kirjoittanut Einar Vannebo.

Kring böcker och människor käsittää kolme artikkelia. Päätoimittaja ilmoittaa entisen pääministerin Fredrik Reinfeldtin muistelmat "Halvvägs". Suomen nykyinen pääministeri, keskustan johtaja Juha Sipilä johtaa porvarillista hallitusta, jossa perussuomalaiset ovat mukana ensimmäistä kertaa. Risto Uimonen on kirjoittanut Juha Sipilän elämäkerran, jonka arvostelee Anja Kuusisto. Tanskalainen kieliprofessori Jørn Lund käsittelee lopuksi kirjaa "Gullfoss. Mødet mellem dansk og islandsk kultur i 1900-tallet".

C W-d

Suomennos: Paula Ehrnebo

Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri utger under 2015 sin hundra-
tioåttonde årgång, den nittioförsta i den nya serien som i samarbete med föreningarna Norden
påbörjades 1925. Tidskriften vill liksom hittills framför allt ställa sina krafter i det nordiska
kulturutbytet tjänst. Särskilt vill tidskriften uppmärksamma frågor och ämnen som direkt
hänför sig till de nordiska ländernas gemenskap och samarbete. Enligt Letterstedtska fören-
ingens grundstadgar sysselsätter den sig ej med politiska frågor.

Letterstedtska föreningens och Nordisk Tidskrifts hemsida: www.letterstedtska.org

Litteraturanmälningarna består av årsöversikter omfattande ett urval av böcker på skilda
områden, som kan anses ha nordiskt intresse. *Krönikan om nordiskt samarbete* kommer att
fortsättas. Under rubriken *För egen räkning* kommer personligt hållna inlägg om nordiska
samarbetsideologiska spörsmål att publiceras.

Tidskriften utkommer med fyra nummer per år. *Prenumerationspriset inom Norden för 2015 är
250 kr, lösnúmerpriset är 65 kr.*

*Prenumeration för 2015 sker enklast genom insättande av 250 kr på plusgirokonto nr
4091 95-5. Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, c/o Blidberg, SE-179 75 Skå.*

Prenumeration kan även tecknas i bokhandeln.

För medlemmar av föreningarna Norden gäller dock, att dessa genom hänvändelse direkt till
redaktionen kan erhålla tidskriften till nedsatt pris.

Tidskriften distribueras i samarbete med svenska Föreningen Norden, Box 1083,
SE-101 39 Stockholm. Tel +46-(0)8-50611300. Äldre årgångar kan rekvireras från
redaktionen.

Redaktionen:

Nordisk Tidskrift, Box 1074, SE-101 39 Stockholm.
Besöksadress c/o Föreningen Norden, Drottninggatan 30, Stockholm.
Telefon +46-(0)8-654 75 70. Telefontid fredagar 10-12.
E-post: info@letterstedtska.org.
Redaktionssekreterare: Fil.kand. Lena Wiklund.

Huvudredaktör och ansvarig utgivare:

Fil. kand. Claes Wiklund, Slåttervägen 10, SE-646 34 Gnesta.
Tel 0158-137 89 (bostaden). E-post: info@letterstedtska.org.

Dansk redaktör:

Dr. Phil. Henrik Wivel, Nordre Frihavnsgade 26, 3. tv., DK-2100 København Ø.
Tel 20 21 24 66. E-post: henrikwivel@yahoo.dk.

Finländsk redaktör:

Pol. mag. Guy Lindström, Grankullavägen 13 B26, FI-02700 Grankulla.
Tel 09-505 29 74. E-post: guylindstrom@yahoo.com.

Isländsk redaktör:

Jur. kand. Snjólaug Ólafsdóttir, Vesturbrún 36, IS-104 Reykjavík.
Tel 854 21 70. E-post: sngola@simnet.is.

Norsk redaktör:

Professor Hans H. Skei, Solbergliveien 27, NO-0671 Oslo.
Tel 97 51 84 15. E-post: h.h.skei@ilos.uio.no.